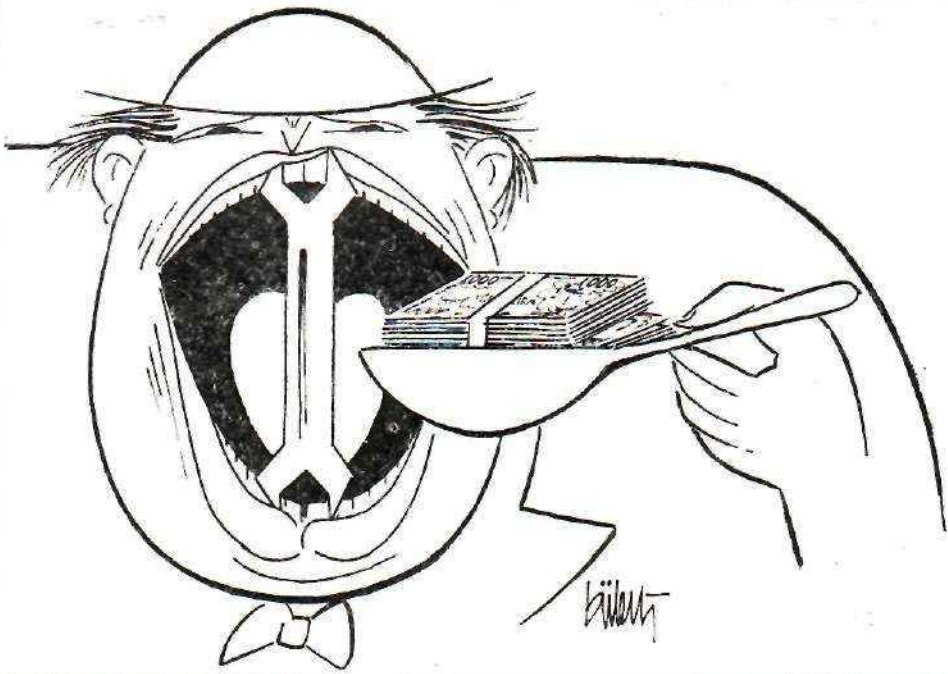

sosyalist iktidar

AYLIK
SİYASİ
DERGİ

MART 1980 SAYI 6

**TÜRKİYE : EŞİTSİZ GELİŞİM LABORA-
TUVARINDA BİR AY Sosyalist İKTİDAR
KORUTÜRK CUMHURBAŞKANLIĞININ
KALDIRILABİLECEĞİNİ KANITLADI
Yalçın KÜÇÜK**

**TÜRKİYE ÜRETİMDEN VAZ MI
GEÇİYOR Doç. Dr. Ergun TÜRKCAN
TARİŞ OLAYLARININ
DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ Cemal HEKİMOĞLU
BİR DAHA FENERSİZ YAKALANMAMAK
İÇİN İ. Suphi CANDEMİR**

**GRAMSCİ YAZILARINDA DEVLET
TEORİSİ Mehmet KURTULUŞ**

**TARİH : YAŞANANIN YAZILMASINA
DOĞRU İlhan AKALIN**

**ŞİİR : G. Cagarov
Çevirenler : Fahri ERDİNÇ - Kemal ÖZER**

**İRAN DEVRİMİ İKİNCİ YILINA
GİRERKEN M. H. YAHYAİ**

**BALE'NİN KÜLTÜR YAPIMIZDAKİ YERİ
ve MERİÇ SÜMEN'LE BİR SÖYLEŞİ**

Fatih ÇEKİRGE

sosyalist iktidar

**AYLIK
SİYASİ
DERGİ**

MART 1980 SAYI : 6

KORUTÜRK CUMHURBAŞKANLIĞININ KALDIRILABİLECEĞİNİ KANITLADI Yalçın KÜÇÜK	14
TÜRKİYE ÜRETİMDEN VAZ MI GEÇİYOR? Doç. Dr. Ergun TÜRKCAN	18
TARİŞ OLAYLARININ DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ Cemal HEKİMOĞLU	33
BİR DAHA FENERSİZ YAKALANMAMAK İÇİN İ. Suphi CANDEMİR	38
GRAMSCI YAZILARINDA DEVLET TEORİSİ Mehmet KURTULUŞ	51
TARİH : YAŞANANIN YAZILMASINA DOĞRU İlhan AKALIN	65
İRAN DEVRİMİ İKİNCİ YILINA GİRERKEN H. YAHYAİ	80
ŞİİR : ÖVGÜ - DUVAR YAZILARI ÖNÜNDE G. Cagarov/Fahri Erdinç - Kemal ÖZER	78
BALE'NİN KÜLTÜR YAPIMIZDAKİ YERİ ve MERİÇ SÜMEN'LE BİR SÖYLEŞİ Fatih ÇEKİRGE	87

Kapak : Nezih DANYAL

Kapak Karikatürü : Bülent AKARSU

Sahibi : Savaş AL/Genel Yayın Yönetmeni : Metin ÇULHAOĞLU/Yazı İşleri
Sorumlusu : İlhan AKALIN/Yönetim 2. Yeri : Sümer Sokak 37/15 ANKARA
Sayısı 50 lira/12 Sayı Abone Tutarı 600 Lira, 6 Sayı Abone Tutarı 300 Lira
Yurt dışı abone 6 Sayı 600 lira, 12 Sayı 1200 lira/Basıldığı yer : DAMAŞ
ANKARA Tel : 30 24 58

TÜRKİYE: EŞİTSİZ GELİŞİM LABORATUVARINDA BİR AY

Türkiye, kargaşa dolu, yoğun bir ay daha yaşadı.

Biliyoruz, bu türden başlangıç cümlelerinin, Türkiye’de yaşayanlar için artık ilginçliği kalmadı. «Olağan» sayılabilecek gelişmelerle dolu dönemler, Türkiye’nin politik sahnesinden çekileli hayli oluyor. Uzunca bir zamandır, ülkede cereyan eden hemen her gelişme, ancak «olağanüstü» nitelenmesi ile anlatılabiliyor. **Sosyalist İktidar**’ın önceki değerlendirmelerinde de vurgulandı: Türkiye’nin bir daha 1965-71 dönemini yaşamaması olanaksız. Bundan sonra da, yaşanan her tarihsel kesit, sınıf mücadelesinin ve politik kavgaların olağan ötesi sivri ve keskin boyutlarını sergileyecek. Bu anlamda, Türkiye’nin kargaşa ve kavga dolubir yolculukta, geçtiğimiz ay bir iki adım daha ilerlediğini söylemek, daha doğru oluyor.

Yazının başlığı da anımsatmış olmalı: Türkiye, ekonomisi, politikası ve toplumsal yapısı ile bir eşitsiz gelişim laboratuvarına döndü. Her yerdeki kapitalizmin yapısında içerilmiş olan eşitsiz gelişim, Türkiye kapitalizminde daha bir dallanıp budaklanıyor. Üstüne üstlük, bu eşitsiz gelişimin yarattığı devrimci olanaklar ya da «devrimci durum» ile gelişmelerin devrime dönüştürülememesi arasındaki çelişki, söz konusu eşitsiz gelişimin kapsamını ve boyutlarını daha belirgin, daha keskin, daha yaygın bir duruma getiriyor. Kargaşa dolu dönemler, bunun ürünü. Ve bu anlamda, ülkenin kargaşasız ve «olağan» dönemler yaşamaması, artık mümkün görünmüyor.

Şöyle bir düşünmek yeterli: Türkiye burjuvazisinin, bir anlamda kapitalizmi yeni baştan yaşamaya yönelik karar ve tedbirleri ile varolan birikim ve devrimci durum arasında dramatik bir çelişki yok mu? Bu çelişki, bir bakıma, eşitsiz gelişimin Türkiye’ye özgü batıcı boyutlarını sergilemiyor mu? Örnekler artırılabilir: Burjuvazinin devlet’i savunma çabaları ile savunulmaya çalışılan aynı kavramın aldığı yaralar ilginç bir çelişki oluşturmuyor mu? Yine Türkiye bur-

juvazisinin iktidar'arı aracılığıyla içeride sahnelemek zorunda olduğu kaba ve tam boy anti-komünizm ile aynı iktidarların dış politika ellerinin mahkum olduğu «daha dengeli» siyaset arasındaki çelişkiler gülünç boyutlara ulaşmadı mı? Ve son olarak bir örnek : Türkiye'de işçi sınıfının geniş yığınların kapitalizme karşı, sosyalizme yönlendirilme olanaklarının her zamankinden daha büyük oluşu, «sosyalizm» adına ortaya çıkanların acınası geriliği ve «demokrasi fetişizmi» ile yanyana konduğunda sol adına yine acınası bir tablo ile karşılaşmıyor muyuz?

İşte Türkiye, eşitsiz gelişim denilen o bileği bükümez yasanın işlemesi sonucu, böylesine bir çelişki'ler, dengesizlikler ve kararsızlıklar yumağı haline geldi. Kısacası, Türkiye toplumu tam anlamıyla bir eşitsiz gelişim laboratuvarına döndü. Gerekli deney ve çalışmalar yapıldığı takdirde, bilimsel sosyalizmin teori ve pratiğine ilginç katkılar sağlayabilecek laboratuvar.

Kapitalizmin Çıkmazı, Siyasi Kadroların Açmazlarını Doğuruyor Geçtiğimiz ayın en önemli olgu-larından biri, Türkiye kapitalizminin, yapısal çıkmazını «istikrar tedbirleri» başlığı altında itiraf etmesi idi. Söz konusu adımların niteliğine ve getireceklerine, bu sayımızdaki başka araştırmalarda ayrıntıları ile değiniliyor. Ancak yine de şu kadarını söylemek gerekiyor :

Bir : Başbakan Demirel, «başka çare bilen varsa gelsin» demekle bir bakıma haklıdır. Çünkü, Türkiye kapitalizminin dayattığı, zorunlu ve kapitalizm çerçevesinde kalındığı sürece kaçınılmaz olan adımlar bunlardır. Türkiye kapitalizmi, siyasal partilerinin ve kadrolarının politik itibarlarını düşünecek konumda değildir. Kapitalizm adına ortaya çıkan her parti, onun dayattığı adımları atacak, dolayısıyla da bu adımların getireceği yıpranmışlıktan nasibini alacaktır. Bunun başka yolu yoktur. İki : Bu adımları atan ve sonuçlarına katlanan Türkiye kapitalizmi ve onun kadroları, yine kaçınılmaz olarak düzenin yaralarını sarıp tahkim edecek önlemleri de almak zorundadır. Bugün yapılan da budur.

AP iktidarı başa geldiğinde, pek çok kişi, MC dönemlerindeki türden kısımlara gidilmeyebileceğini sanıyordu. Hatta, iktidarın yandaşı Tercüman yazarı Güneri Civaoglu bile, bürokrasideki düzenlemelerin bu kez en tabandaki memurları kapsamayabileceğini söylüyordu. Ama, kazın ayağı hiç de öyle olmadı.

Kazın ayağı öyle olmadı; çünkü, Türkiye Kapitalizminin atmak zorunda olduğu adımlar ve doğuracağı tepkiler, devlet mekaniz-

masının en küçük bir çatlak ses çıkartmayacak biçimde tahkimini gerekli kılan boyutlardadır. Kapitalizmin dayatıp AP iktidarının yük-
lendiği misyon, devlet mekanizmasında ufak tefek rötüşlerle idare
edilemez. Onun için bürokrasideki kıyımlar MC dönemlerini de aşan
boyutlara ulaşmış, kitlelerin kaçınılmaz tepkisi, burjuvazinin en
son kaiesi olan devlet mekanizmasının tahkimi ile göğüslenmek
istenmiştir.

Aynı şekilde, Türkiye kapitalizminin attığı son adımlar, baş-
ka açılardan da bu mekanizmanın tahkimini, bir başka deyişle «açık
baskı» düğmesine basılmasını gerektirmektedir. Türkiye kapitaliz-
minin bir süredir içinde seyrettiği kanal, hele hele son ekonomik
tedbirlerin getirdikleri ve daha sonra getirecekleri ile, düzenin sa-
vunusunda rol oynayan «istikrar unsuru orta sınıf» silahını etkisiz
kılmaktadır. Bir başka deyişle, 12 Mart döneminde televizyon ve
araba alan, yaz aylarında iyi tatil yapan, «solcu» olsa bile duyarlı-
lıktan ve harekete geçme dürtüsünden uzak «istikrar unsuru orta
sınıf»tan vazgeçme durumundadır Türkiye kapitalizmi. Hiç kuşku-
suz, bunun getireceği kimi sonuçlar ve hareketlenmeler olacaktır.
İşte Türkiye burjuvazisi bu hareketlenmeyi de önlemek, bu hare-
ketlenmenin işçi sınıfı ile kuracağı yeni bağları koparmak durumun-
dadır. Bu kesimlere yönelik «ideolojik» silahların mevcut ve yakın
gelecekteki ekonomik koşullar içerisinde işlemesi olanak dışıdır. O
halde, bürokrasinin tahkimi ve «açık baskı», toplumsal hareketlen-
meye karşı başlıca silah durumuna gelecektir.

AP ve Süleyman Demirel, ülkeyi yönetmek için değil, «ülkenin
bu koşullarda yönetilmeyeceğini» kanıtlamak üzere iktidardadır.
Kısa dönemde burjuvazi adına atılan adımların yanı sıra, AP ikti-
darının önemli amaçlarından biri de bunu «herkesin kabul edeceği
biçimde» kanıtlamaktır. Bunun kanıtlanması için her şey yapılacaktır.
Şimdilik ulaşılmak istenilen hedef, «olağan hallerle olağanüs-
tû haller arasında orta bir yol» ve anayasa değişikliği biçiminde açık
açık ifade edilmektedir. Ve ileriye dönük partisel hesaplar açısından,
CHP'nin ve liderinin bu formüle karşı en küçük bir itirazı olma-
yacaktır. Tersine, söz konusu hesaplar açısından, böyle bir formü-
lün gerekliliği de vardır CHP için.

**Bir Başkadır Şu
Dış Politika...**

Geçtiğimiz ayın ilginç yanlarından biri de,
Parlamentodaki dış politika tartışmaları-
nın Türkiye'de ilk kez Televizyondan saatlerce verilmesi idi.

Baş'arda da belirttiğimiz gibi, içerdeki kaba ve tam boy anti-komünizm ile dış politikada hayli titizlik gösterilen «denge» arasındaki çelişki, bu tartışmalarda olanca açıklığı ile ortaya çıktı. İlginc olan bir başka nokta da, AP'li bakanla AP adına konuşan temsilcinin her ikisinin de 1950 - 60 arası soğuk savaş dönemi Demokrat Parti politikacıları olmaları idi. Gerek Dışişleri Bakanı Erkmen, gerekse AP grubu adına konuşan Yardımcı, «soğuk savaş» döneminden sonra, «yumuşamanın» gereklerine de hemen intibak edebildiklerini gösterdiler. Öyle ki, hükümet adına değil de AP adına konuşuyor olmanın belirli esnekliklerinden yararlanarak anti-komünizmde ipin ucunu kacıran Yardımcı bile, birden bunu farkedip konuşmasının tonunu değiştiriyor ve bu kez «yumuşama»ya övgüler düzüp «SSCB ile iyi ilişkiler» gereğine parmak basıyordu.

Yakın geçmişte ölçeğinde rayına giren yumuşamanın yanı sıra, sosyalist ülkelerle ilişkiler, özel olarak Türkiye kapitalizminin gelişiminde belirli bir dönemin de ürünü idi. Türkiye kapitalizmi, 1960'lardan itibaren izlediği çizgi açısından bu ilişkiye bir anlamda «mah-kum» sayılabilirdi. Gerçekten de bunun gerekleri yerine getirildi.

Ancak, Türkiye kapitalizminin alınan son kararlar gereği içine gireceği yeni çizginin, aynı ilişkilerin sürdürülmesindeki mantığı sarsmaktadır. Klasikleşmeye başlamış bir çıkmaz noktası durumundaki petrol gereksinimini bir yana bırakırsak, son ekonomik önlemler ve içine girilen yeni çizgi, doğal olarak sosyalist sistem ve SSCB ile ekonomik ilişkilerin yeni bir açıdan ele alınmasını, bu ilişkilerin çok daha geri plan'ara itilmesini gerektirecektir. Feki, bu durumda, söz konusu değişikliğin dış politika alanına yansması ne ölçüde beklenmelidir?

Erkmen ile Yardımcı'nın konuşmaları, bu açıdan önemli ve ilginçtir. Türkiye burjuvazisi, içerideki kaba ve tam boy anti-komünizme karşın, «yumuşama»dan tam rota geri kırma niyetinde gözükmemektedir. Erkmen ve Yardımcı'nın konuşmalarının yanı sıra, Demirel'in özellikle dış basına verdiği demeçler de bunu doğrulamaktadır.

Bu tutumun nedenleri, değişik biçimlerde yorumlanabilir. Akla gelen olasılıklardan biri, ilerideki muhtemel ekonomik politika değişikliklerinin dayatacağı zorunlulukları, bugünden bir yana itme düşüncesidir. Ancak uzun dönemli sayılabilecek bu değişikliğin yanında, salt **politik** kaygıların gündeme girmesi, kanımızca daha önemli bir etkidir. Bir başka deyişle, yeni ekonomik çizgi, sosya-

list sistem ve SSCB ile ilişkilerde kendi mantığı gereği köklü değişiklikleri içerse bile, daha çok politik nitelik taşıyan başka kaygı ve korkular, Türkiye burjuvazisini «köprüleri atmak»tan alıkoymaktadır. Geçtiğimiz ayın, dış politika alanında sergilediği açıklıklardan biri de buradadır. CHP'nin sözcüsü Hasan Esat Işık da bu niyeti anlamış olacak ki, parlamentoda hayli «dengeli» bir konuşma yapmış, burjuvazinin siyasi partilerinin, dış politika söz konusu olduğunda temelde birleştiklerini açıkça ortaya koymuştur.

Yine «Sol» Hareketimiz Geçtiğimiz ay, Türkiye'yi yerinden oynatan olaylardan bir üçüncüsü de, hiç kuşkusuz Tarih'teki gelişmeler ve bunun sonucunda İzmir'de ortaya konan «direniş» idi. İzmir'deki olayların ayrıntılarına, dergimizin yine bu sayısında, bir başka yazıda değinilmektedir. Burada söz konusu olan ise, başka gelişmeleri de birlikte değerlendirip, eşitsiz gelişme laboratuvarının başlıca malzemelerinden olan «sol» hareketimiz için genel olarak nelerin söylenebileceğidir.

Günümüzde Türkiye sol hareketinin bir özelliği daha ortaya çıkmış bulunuyor. Bu özellik, sol hareketin bir montaj masasını andırmasıdır. Özetle, solcularımız, üzerinde Türkiye yazan ve gerçekten de Türkiye'yi yansıtan somut veriler tablosunun üzerine, şu ya da bu kitaptan cımbızla aldıkları cümle ve değerlendirmeleri yerleştirmeye ya da monte etmeye çalışmaktadırlar.

Bugün Türkiye'de, devrimci durumun varlığı, artık kimsenin yadsıyamayacağı bir olgu olarak kendini dayatmaktadır. Ancak, ortadaki sorunun, devrimci durum ile ondan yararlanması gerekenler arasındaki eşitsiz gelişim biçiminde belirdiğini aynı açıklıkla söyleyen pek az kişi vardır. Partileşmiş olanlardan «çizgi» olarak yaşamını sürdürenlere dek herkes bir ikileme karşı karşıyadır: Ya devrimci durumu saptadıktan sonra öznel etkenin düzeysizliğini teslim ederek bir bakıma kendi çizgilerinin ya da partilerinin güçsüzlüğünü ortaya koymak ve tedbir için kendi içlerine dönmek; ya da bunu göze alamayıp «İşte ben varım» diye ortaya çıkıp burjuvazinin ağır darbelerine maruz kalmak. Bugün Türkiye solunda en az başvurulana birincisi, en çok seçilene de ikincisidir.

Her iki yolun da çıkmaz olduğu daha açık biçimde görünmektedir. Çünkü, ikinci tercih, savaşçı kadroların büyük ölçüde etkisizleştirilmesini ya da yok olmasını getirirken, birincisi de genellikle yanlış bir kanalda zorlandığından, bu kez bugüne kadar

savunulan kimi doğrulardan da vazgeçilmesi ile sonuçlanmaktadır.

Şimdi, Türkiye solundaki montaj masasına dönebiliriz : Türkiye bugün büyük çalkantılar içindedir. Büyük kentlerde, kitlesel hareketlenme büyük boyutlara ulaşmıştır. Tablonun her yerine, kendiliğinden hareketlenmenin damgası vurulmuştur. Şimdi, Türkiye solunun tüm kesimleri bu masanın başında, tablonun görüntülerini etkilemeye çalışmaktadırlar.

Kimilerinin elinde «halk savaşı» etiketi vardır. Olup bitenler, «halk savaşı»na giden yolun ilk adımlarıdır. Böylece, başka ülkelerin geçmişi söz konusu olduğunda geçerliliği hayli tartışmalı olan, Türkiye için ise peşinen reddedilmesi gereken «halk savaşı» etiketi, yapay bir biçimde, montaj masasındaki Türkiye tablosuna eklenmektedir.

Başkalarının elinde ise «kitlelerin somut sorunları» etiketi vardır. Daha çok, kapitalist ülkelerin olağan dönemlerinde, kitlelerden belirli ölçülerde tecrit edilmiş durumdaki sol hareketin, apolitikleştirilen kitlelere yaklaşım aracı olarak geçerlilik kazanan «kitlelerin somut sorunları» etiketi, tablonun bir başka köşesine ilıştırilmeye çalışılmaktadır. Devrimci durum kızışırken, kitlelerin hareketlenmesi **politik** yanıtlara muhtaç **politik** bir hareketlenmenin özelliklerini giderek daha çok kazanırken, somut sorunlar-cephe-görelî demokratik iktidar adını taşıyan klasik kısırlık üçgeni, Türkiye'ye yamanmak istenmektedir. Nesnel durum ile, giydirilmek istenen elbise arasındaki uyumsuzluk açık ortadadır.

Bir bakıma, Türkiye'de kitle örgütlerinin çıkmazları da buradan kaynaklanmaktadır. Birçok örgüt, olup bitenler karşısında «kitaba bağlı kalıp» somut sorunlar vb. demenin geriliğini en azından bilinç altında duymaktadır. Tepki olarak da, geçmişleri ekonomizmle yoğrulmasına karşın, siyasete soyunmaktadırlar. Devrimci durumun nesnelliği ve dayatıcılığı karşısında ayrıntı kabarıp «işte ben varım» diye ortaya çıkanlar; devrimci nesnelliği, somut sorun-cephe-görelî demokratik iktidar üçgenine hapsedmek isteyenler; bilinç altında ekonomizmi sezip kitle örgütlerini boylarını aşan siyasetlerin içine atanlar Türkiye solunun çeşitli görüntülerini oluşturmaktadır. Bu görünüm, bir süre daha Türkiye solunun özelliği olarak varlığını koruyacaktır.

Kitlesel hareketlenmenin bu boyutlara ulaştığı dönemlerde, geçici bir süre için de olsa, teorik düzeyin düşmesi, tercih ve değer-

lendirmelerdeki teorik çerçevenin giderek daha belirsizleşmesi doğaldır ve kaçınılmazdır. Böylesi hızlanma dönemlerinde, tekleşme ve toparlanma, ancak doğruyu herkesin göreceği biçimde ve **pratikte** ortaya koyacak güçte bir örgütlenmenin varlığı ile mümkündür. Eğer bu yoksa, teorik geriliğin ve örgütsel dağınıklığın sürmesi, ama ilerideki bir birikime, toparlanmaya ve hatta patlamaya gebe kalacak biçimde sürmesi doğaldır. Bu yüzden de Türkiye solunun yakın geleceği için hayalci, daha ilerisi için ise umutsuz olmamak, büyük önem taşımaktadır. Çünkü, umutsuzlukların temelinde, her zaman, kısa dönemli hayalcilikler yer almıştır.

Sol açısından, tablonun böyle karanlık yanlar taşıması, kesinlikle burjuvazi açısından bir rahatlatma gerekçesi oluşturmamaktadır. Çünkü, Türkiye burjuvazisi, önce tarihsel açıdan kimi avantajları artık yitirdiğini; sonra da sol hareketteki bu dağınıklık ve güçsüzlüğün, içinde kaçınılmaz biçimde güce ve toparlanmaya dönüşecek tohumlar taşıdığını görmektedir. Burjuvazinin tarihsel olarak yitirdiği avantaj şudur: İşçi sınıfının hareketlenmesinin dar bir ekonomizm, aydınların ve orta katmanların hareketlenmesini ise yine aynı darlıkta bir reformizm kapsamı içinde tutma olanağı kalmamıştır. Bugünün koşullarında, işçi sınıfındaki hareketlenme ile orta katmanlardaki yeni yol arayışının artık bir 1961-71 TİP hareketi biçiminde kaynaşması mümkün değildir. Türkiye sosyalist hareketine getirdiği yararlar bir yana, gerek işçi sınıfındaki hareketlenme, gerekse orta katmanların ve aydınların içine itildikleri ortam, kaynaşmanın böylesine «ılımlı» ve «sakın» biçimine olanak tanımamaktadır. İşçi sınıfı ile aydınların bundan sonraki kaynaşması, sosyalist hareket açısından bir «patlama»yı da beraberinde getirecektir.

Önemli olan da, ideoloji, politika ve eylem alanında, bu kaynaşmaya bugünden hazırlıklı olmaktır.

CHP ve MEZAR ÇİÇEKLERİ

Cumhuriyet Halk Partisi, 1977 seçimlerinden önce belli bir politika uyguladı. Sürekli olarak faşist MHP üzerine dayalı bir politika sürdürdü. Faşist Hareket Partisi'nin cinayetlerinden hareket ederek MHP'nin varlığını Türkiye kapitalizminden soyutladı ve bu partinin diğer örgütleri kemirdiği tezini sürekli olarak işledi. 1977 seçimlerinden önce CHP, kontrolunda tuttuğu kamu oyu oluşturu-cularıyla, MHP'nin Adalet Partisi gibi siyasal örgütleri yönettiği ve Silahlı Kuvvetler gibi son derece önemli kurumların içine sızdığı

düşüncesini yaydı. 1977 seçimlerinden önce CHP, Türkiye’de siyasal örgüt olarak baş hedefin AP olduğu yargısını sürekli olarak reddetti.

CHP, 1977 seçimlerinden önce faşist cinayetler ortamında bir mezarlık çiçeği olmaya özen gösterdi. Ölülerin bereketi ile açacak ve gelişecek çiçek olmayı, bir politika olarak benimsedi. CHP ve kontrolunda tuttuğu kamu oyu oluşturunucuları, CHP yazarları, faşist MHP’ni düşünmeyi önleyen bir tehlike olarak abartmayı verimli bir strateji saydılar. Aynı politikanın doğal bir sonucu olarak sosyalist mücadeleyi ertelemeyi ve sosyalizm için mücadele edenleri küçümseyip kötülemeyi bir alışkanlık haline getirdiler.

Bu politika, beklendiği ölçüde olmasa bile, istenen sonuçları verdi. CHP, tek başına iktidara gelecek sayıya ulaşamadı. Fakat Türkiye’nin en büyük siyasal örgütü durumuna geldi. Hükümet oldu. Bu arada CHP’nin cürümleri hem arttı ve hem de açığa çıktı. Hükümet olmanın imkanları bir yana, bir siyasal parti olarak MHP için Anayasa Mahkemesi kapısına gitmek kaçınılmaz oldu. İşte bu sırada, CHP ve Genel Başkanı, aynı zamanda başbakan, birden bire gerçeği görüverdi: «Baş hedef AP’dir» dedi.

Hiç kuşku yok, siyasal baş hedef Adalet Partisi’dir. Bugü bu daha açıktır. Bugün MHP, Adalet Partisi’ni değil; Adalet Partisi, Milliyetçi Hareket Partisi’ni kullanmaktadır. Tıpkı 1977 seçimlerinden önce bir sermaye partisi olan Cumhuriyet Halk Partisi’nin, örnek olsun, Türkiye Komünist Partisi’ni kullanması gibi AP de MHP’ni kullanıyor. Kullanma şöyle : CHP, legaliteye çıkarmak için 141 - 142 nci maddeleri kaldırma avutmasıyla kendisini TKP’li veya yandaş sanan bir çok kadroyu kendi kampanyası ve program için kullandı. Türkiye sosyalist hareketi içinde ve 1977 seçimleri öncesinde Cumhuriyet Halk Partisi’nin CHP’den de fazla sahiplisi TKP yandaşları oldu. Şimdi Adalet Partisi’nin AP’den daha fazla savunucusu ve sahiplisi MHP’dir. Çapsız bir cuntacı olan Albay Türkeş’in başında bulunduğu MHP, AP hükümetinin tüm uygulamalarını AP’den daha fazla savunuyor. 1977 seçim öncesinde benzer durumda olduğu gibi, sağ yelpaze içinde, Milli Selamet Partisi’ni eleştirmek ve MSP içinde çatlıklar olduğunu söylemek de MHP’ye düşüyor.

Şimdi Cumhuriyet Halk Partisi’nin izlediği «mezar çiçeği» politikası, bazı eklemelerle yine devam ediyor. Ekleme şuradan geliyor : Sosyalizmin örgütlü bir alternatif olarak ortaya çıkmaması halinde, Türkiye işçi ve emekçisi ancak kötüler arasında bir tercih

ile karşı karşıya kalıyor. Ecevit ve arkadaşlarının, yirmi bir aylık hükümetlerinin arkasından aldıkları seçim sonucunu söyle değerlendirdikleri anlaşılıyor. Değerlendirme şu : «Umut Ecevit, Şaibeli Demirel'i» arattı. Ecevit, imkansızı mümkün hale soktu. Siyaseten ölmüş olan Demirel'i tekrar canlandırdı. CHP yönetiminin değerlendirmesinin böyle olduğu anlaşılıyor.

Böyle bir değerlendirmeden bir kesin sonuç çıkıyor : Demirel, imkansızı mümkün hale sokacaktır. Sokmalıdır. Demirel, Ecevit'i aratacaktır. Aratmalıdır. Bunun için beklenmelidir. Bu sonucun çıkarıldığında en ufak kuşku yok. Kuşku duyanlar bir nakarat gibi tekrarlanan «biz seviyeli muhalefet yapıyoruz» sözünü hatırlamalı. CHP sürekli «biz sana uymayız» diyor. «Biz sizin seviyenize inmiyoruz» diyor. Mahalle kavgalarında olur. Kavgaya etmek istemeyen «ben senin seviyene inmem» der. Bu kavgadan kaçmak demek. CHP, muhalefetten kaçıyor.

Korktuğu için değil. Bir ölçüde korktuğu muhakkak. CHP hükümet döneminde çok usulsüzlük yapıldı. CHP uzun yıllar iktidardan uzak kalmanın açlığı ile ve sanki yıllarca hükümette kalacakmış gibi hiç kılıfını hazırlamadan bir çok usulsüzlük yaptı. Demirel, bunların dosyasına sahip. Şimdilik çıkarmıyor. Kendi basınına da kontrol ederek arizi olarak çıkabilecek olanları kapatıyor. Örnek olsun, Rahşan Ecevit ile ilgili kampanyayı Demirel durdurdu.

Ancak CHP'nin muhalefet etmemesi sadece bunları bilmesinden ileri gelmiyor. Bunun dışında belli hesabı var. Bu hesap da «mezar çiçeği» hesabıdır. Halkın acılarının artmasını bekliyor. Bunun için, kendi elemanlarına bile sahip çıkmıyor. CHP özellikle küçük burjuvalara sahip çıkmıyor. AP Hükümetlerinin emniyet örgütünde, planlamada çeşitli bakanlıklarda uyguladığı akıl almaz kıyımlara ses çıkarmıyor. CHP İzmir Milletvekilleri, CHP'nin TARIŞ'ın işçilerine ve emekçi ailelerine sahip çıkmayışlarından acı acı yakınıyor.

Bu «mezar çiçeği» politikasıdır. CHP, ancak acılar içinde kıvranan bir kütlenin ilacı olacağını biliyor. Acılar içinde kıvrananlar, deva olmadığını bile bile CHP'ye tekrar sarılabiliirler. Muhalefetin seviyesi üzerinde anlamsız nakaratin kaynağında bu var.

Fakat bu kadar değil. Bir büyük hesap daha var. CHP, anglo-sakson dünyasının bir değişimi ile, kendi kestanelerinin ateşten AP tarafından alınmasını istiyor. CHP, kendi kestanelerini ateşten almak için AP'nin ellinin yanmasını istiyor. AP, bu dönemde bütün re-

sistans mevzilerini kırmalıdır. POL-DER gitmiştir. TÖB-DER liderleri hapistedir. TÖM-DER etkisizliğe mahkumdur. DİSK, 1977 öncesinde CHP - TKP işbirliğinden, 1978 ve sonrasında CHP - TİP işbirliğinden yediği darbelerin zaafını yaşamaütadır. Ama var olma tehlikesi ile canlılık göstermeye çalışıyor. CHP, yeni ve muhtemel iktidarında 1967 öncesi bir sendikal hareket görmek istemektedir. Bütün bunlar, AP iktidarında gerçekleştirilecektir.

Bir dokuz aylık, bir erken doğum ve bir de yirmi bir aylık hükümet deneyimlerinden sonra CHP yöneticileri ve Genel Başkanı daha uzun ve daha sakin bir hükümet dönemini düşlemektedir. Bunun için işçi ve emekçi örgütlerinin bütün mevzilerinin birer birer kırılması için «biz sevlyenize inmeyiz» nakaratını tercih ediyor.

Bu bir politikadır. Sermaye partisi CHP'nin kendi açısından «tutarlı» politikasıdır. Sermayeye daha büyük hizmet olacaktır ve yeni hizmet kapıları açacaktır. Ancak bu politikanın bir zayıf noktası var. Bir riski var. Şu : Ya CHP kadar sabır göstermeyenler olursa? Ya Silahlı Kuvvetler içinde iktidara gelme hevesleri ortaya çıkarsa?

CHP yönetimi bu riskin farkında görünüyor. Bunun için de iki yöntem uyguluyor. Birisi, sürekli olarak böyle bir ihtimali ayakta tutmak oluyor. Sürekli olarak Güney Ameika Modeli üzerinde duruyor. Güney Amerika Modeli, askelerin uyguladığı bir faşist modeldir. Fakat bu kadar değil. Güney Amerika Modeli, bir komutan heyetinin, bir askerî darbe ile diğer bir komuta heyeti tarafından değiştirildiği modeldir. Bu yanıla Silahlı Kuvvetler içine yönelik bir uyarı sistemi gelişmiş oluyor.

İkinci yöntem ise, CHP Lideri Ecevit'in sık sık yurt dışı gezilerinden meydana geliyor. «Benim dostlarım var». Bir yanı böyle. «Benim dostlarım askerî yönetimleri sevmez.» Bir yanı da böyle. «Benim dostlarım Batı Avrupa'da hükümet yönetiyor». Sonra kredi vermez. Bir diğer yanı da böyle.

Tabii uyarı sisteminin ne ölçüde işe yarayacağını zaman gösterecek Ancak şu anda işe yarıyor. Bir defa, şu işe yarıyor : CHP'nin tüm özgürlükleri ortadan kaldıran yasalara oy vermesine kılıf hazırlıyorlar : Şu paşa veya bu paşa geliyor. Şimdilik bu işe yarıyor.

CHP, eğer sistemi ayakta tutabilirse 1918 seçimlerinde önemlice bir kayba bile razı görünüyor. Ecevit «iki - üç yıl» diyor. Sonra bir iktidara gelirse? Neler yapmaz ki? Adalet Partisi'nin «aldığı»

özgürlükleri yavaş yavaş ve gıdım gıdım geri verir. CHP uzun süre iktidar olur. Hemde çok «demokratik» olur. Şimdiki politikadan bu çıkıyor.

His var mı bu alemde nekahat gibi tatlı? CHP elinde mezar çiçekleri bir nekahat döneminin iktidarı olmayı hesaplıyor.

Sosyalist İktidar

21 Şubat 1980

KORUTÜRK, CUMHURBAŞKANLIĞININ KALDIRILABİLECEĞİNİ KANITLADI

Cumhurbaşkanlığı kaldırılmalıdır. Cumhuriyet'i temsil görevi meclis başkanlarından birisine verilmelidir. Tarihsel Çankaya Köşkü 'Devrimler Enstitüsü' yapılmalı ve Cumhurbaşkanlığı arşivleri araştırmacılara açılmalıdır.

Yalçın KÜÇÜK

Yedi yıllık bir pratik bir net sonuca yol açtı. Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk bir gerçeği ortaya çıkardı : Türkiye, cumhurbaşkanları olmadan yönetilecek. Cumhurbaşkanı Korutürk'ün Mart ayında sona erecek dönemi, Cumhurbaşkanı olmayan bir Türkiye'nin sorunlarının ve çözümlerinin bugünkünden ne az, ne de çok olacağını gösterdi.

Öyle ise? Cumhurbaşkanlığı kaldırılmalıdır. Böylece Mart ayında ortaya çıkabilecek veya körüklenecek bir «politik» sorun doğmadan ortadan giderilmelidir. Kuşku yok öyle ise böyle yapılmalıdır. Ama gerçekten öyle mi? Önce bu tartışılmalı.

Önce bir yurttaş olarak Fahri Korutürk'ün talihsizliği belirtilmeli. Mustafa Kemal, İsmet İnönü, Celal Bayar, Gürsel ve Cevdet Sunay'dan sonra Cumhurbaşkanı oldu. Talihsizlik bu zincir içinde Sunay'dan sonra Cumhurbaşkanı olmasından doğmadı. Türkiye'de çözümlerin en az; var olan çözümlerin ise en zayıf olduğu bir dönemde Devlet Başkanlığı görevini üstlendi. Korutürk, iki genel seçimi yaşadı. İki genel seçimde de bir tek parti çoğunluğu sağlayamadı. Sağlasa idi, belki talihli olabilecekti. Daha rahat bir Devlet Başkanı olacaktı.

Bu yüzden talihsiz oldu. Ancak gerçekten talihsiz mi oldu? Tarihte talihli olmuş kimseler hep talihsizlikle karşılaşanlardır. Tarihte talih, talihsizliği tersine çevirmektir. Korutürk, talihsizliğini talihe çeviremedi. Doğrusu bunun için çaba da harcamadı. Doğrusu bunun için bir birikimi de yoktu.

Korutürk, talihsizliğini talihe çevirmedeki başarısızlığını yetkisizlik olarak niteledi. Bu yanlış ve son derece sakıncalı bir niteleme-

dir. Türkiye'de Cumhurbaşkanı son derece yetkilidir. Türkiye'de bakanları bile Cumhurbaşkanı tayin ediyor. Tayin etmezse ne oluyor. Sadece tayin etmemiş oluyor. Hükümet Başkanı, hukuken hiç bir girişimde bulunamıyo.

Örnek mi? Ecevit'in başkanlığı döneminde Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk, Ankara Senatörü Profesör Uğur Alacakaptan'ın İçişleri Bakanlığına tayinini yapmadı. Başbakan Ecevit'in önerisini reddetti. Bu konu Ecevit Hükümeti ve Partisi içinde tartışıldı. Ecevit'in ısrar etmesi gerektiği ifade edildi. İsrar etmede, istifaya gitmek de var. Ecevit, bazı arkadaşlarının ısrarına rağmen bunu yapmadı. Korutürk'ün kabul edeceği bir İçişleri Bakanı buldu.

Demek ki Cumhurbaşkanlığı çok yetkili. Hem yetkili ve hem de sorumsuz. Tayini yapacak veya yapmayacak kadar yetkili. Ancak bundan dolayı hukuki bir sorumluluğu olmuyor. Tabii siyasal sorumluluğu var. Bir yurttaş olarak siyasal sorumluluğu var.

Fahri Korutürk Cumhurbaşkanlığı döneminde, ancak bu tür yetki kullanımları çok az oldu. Hepsi «karınca ezmez» Bülent Ecevit'e rastladı. Fakat MC veya AP Hükümetleri zamanında Korutürk, kendisine getirilen kararnameleri imzalamakta tereddüt etmedi. Kış ortasında, okulda okuyan çocuğuna bakmadan bir çok emniyet görevlisinin darmadağın edilmesine gönlü razı oldu. Silahlı Kuvvetler içinden gelmesine rağmen ve orgeneraller dururken bir korgenerali kuvvet komutanı yapan kararnameyi imzaladı. Danıştay'dan döneceğini bile bile TRT'nin başına sorumsuz kimselerin getirilmesini öngören kararnameleri geri çevirmedi.

Fahri Korutürk, hukuken sorumsuz olmasına rağmen Türkiye'nin sorunlarını artırdı.

Cumhurbaşkanı Korutürk, bir kararname ile Cüneyt Gökçer'i Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü'nden ayırdı. Ancak sanatsever olduğu imajını vermeye özen göstermesine ve devlet sanatçılarının çoğunun imzayla başvurmalarına rağmen Gürer Aykal ile Ergin Orbey'i görevlerinden aldı. Almasa ne olurdu? Kararnameleri imzalamasa ne olurdu? Yer yerinden mi oynardı? Demirel Başbakanlıktan istifa mı ederdi?

Ama imzaladı. Kamu hukukunda bilinir. Bilinmesi gerekir. «İmza» yetki demektir. Hem imza hakkına sahip olmak ve hem de yetkisiz olmak mümkün değildir. Gürer Aykal veya Ergin Orbey görevinde kaldı diye, Süleyman Demirel «yangını söndüremeyecekse»

varsın, söndürmesin. Bir de Faruk Güvenç var. Hem kemanist ve hem de kemalist. TRT yönetim Kurulunda Faruk Güvenç olmaya-
cak da, kim olacak? Faruk Güvenç'in TRT yönetim kurulunda kal-
ması ile Süleyman Demirel'in itfaiyeci başı kesilip yangın söndür-
meye kalkması arasında ne ilişki var?

Örnekleri özellikle sanatçılardan alıyorum. Bir Cumhurbaşkanı-
nı uzun beklemeden sonra görevden uzaklaştırma kararnamesini
imzaladığı bir Cüneyt Gökçer'i yine kendi imzasıyla nasıl tekrar
Genel Müdür yapabilir? Tabii ki yapabilir. Fakat böyle yapmakla
her halde Türkiye'nin sorunları azaltılmış olmaz.

Pek yazık! Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'ün döneminde ve ne
yazık, Korutürk'ün de imzasını taşıyan kararnamele Türkiye'de
kamu yönetiminin bir çok temel ilkesi sarsıldı. Pek yazık, Cum-
hurbaşkanı Korutürk'ün imzasını taşıyan bir kararname ile Türki-
ye'de en zengin ve en gerici bir örgütün, MESS'in, ilk devlet hiz-
metinden sonra hızla Türkiye'nin en büyük zenginleri arasına giren
başkanı Turgut Özal, Başbakanlık Müsteşarı yapıldı. Türkiye'de,
Türkiye'nin bir çok büyük zengini ilk kez Korutürk'ün Devlet Baş-
kanlığı zamanında müsteşar yapıldı. Üstelik de zenginliğine bir
müsteşarlık yetmiyor olsa gerek, iki müsteşarlık verildi. Korutürk,
bu kararnameyi reddetmeliydi. Yetkisi vardı. Yetkisi var. Pek yazık.

Çok açık : Korutürk'ün Cumhurbaşkanlığı döneminde tayin ka-
rarnamelerine Cumhurbaşkanı'nın imza atması önemli bir sorun
olmadı. Cumhurbaşkanı Korutürk, başbakanlıktan gelen kararna-
meleri imzaladı.

Çok açık: En önemli tayinler açısından artık Cumhurbaşkanlığı
makamı kaldırılabilir.

Dış temaslara gelince. Çok büyük ölçüde sağlık nedenleriyle,
Cumhurbaşkanı Korutürk dış temasları ihmal etti. Devletler arası
temaslar Korutürk'ün zamanında önemli sıkıntılarla karşılaştı.

Bir örnek : Dost Bulgaristan Halk Cumhuriyeti Devlet Başkanı
Todor Jivkov'un ikinci kez Türkiye'ye gelmesi Ecevit Hükümeti için
çok ciddi bir «mesele» haline geldi. Cumhurbaşkanı Korutürk, To-
dor Jivkov'un Türkiye'ye yapmış olduğu resmi ziyareti iade edeme-
di. Bu yüzden Jivkov'un, iyi komşuluk ilişkilerini geliştirmek üzere,
ikinci kez Türkiye'ye gelmesi imkansız oldu. Bir ara İstanbul'a gel-
mesi düşünüldü. Ancak Cumhurbaşkanı Korutürk İstanbul'da din-
lendiği için olmadı. Bunun üzerine Jivkov, bir yaz sıcakında Antal-

ya'ya geldi. Başbakan Ecevit ile «iş görüşmesi» yapıldı.

Todor Jivkov, Türkiye ile dostluk ilişkilerini geliştirmeye çok önem verdiği için bu garip «hile-i şeriyeyi» kabul etti. Ancak Korumürk zamanında Devlet Başkanları arasındaki temaslara çok büyük ölçüde aksadı.

Cumhurbaşkanı Korumürk'ün zamanında devlet başkanları arasındaki ziyaretlerin aksamasına rağmen Türkiye hükümetlerinin dış temaslara aidiildiğince arttı. Devlet Başkanlığı makamının bu «me-sele» için de zorunlu olmadığı ortaya çıktı.

Kuşku yok, Cumhuriyet oldukça devlet başkanlığı olacak. Bazı vazgeçilmez temsil görevleri var. Örnek olsun, büyükelçilerin kabul edilmesi işi var. Fakat bu iş yasama organının her iki kanadının başkanı tarafından yapılabilir. Meclis Başkanı veya Senato Başkanı pek ala yapabilir. Korumürk'ün Cumhurbaşkanlığı döneminde, fiilen meclis ve senato başkanları «iç temsil» görevlerini üstlendiler. Her gün her toplantıya, ölüm ve doğumlara, günün anlam ve önemini belirten mesajlar göndererek televizyon haberlerine çıkıyorlar. Cumhurbaşkanlığının kaldırılması halinde elçilerin kabulü, devleti temsil eden dış gezilerin yapılması gibi önemli işleri de üstlenebilirler. Üstelik büyük bir bürokrasiye gerek olmadan.

Cumhurbaşkanlığı kaldırılmalıdır.

Cumhurbaşkanlığı orgeneral veya oramirallikten sonraki bir aşama olarak görme ve düşünme geleneğine son verilmelidir.

Sorunu Cumhurbaşkanlarının yetkisizliğinde görerek daha yetkili Cumhurbaşkanları bulma gibi geçersiz çözümler için yeni siyasal sorunlar yaratılmamalıdır.

Çankaya Köşkü, «Devrimler Enstitüsü» olmalı, Mustafa Kemal'den beri duran ve ancak yabancı araştırmacılara açılan Cumhurbaşkanlığı arşivleri yerli araştırmacılara açılmalıdır.

Bunlar yapılmalıdır.

Bunlar yapılırsa Korumürk, Cumhuriyet'e önemli hizmetleri geçmiş yurttaşlar arasında anılacaktır. Hiç kuşku yok.

TÜRKİYE ÜRETİMDEN

VAZ MI GEÇİYOR

(Son Ekonomik Önlemler Üzerine Bir Deneme)

Doç. Dr. ERGUN TÜRKCAN

Ocak 1980 devalüasyonu ve ekonomik önlemlerinin ilanından bu yana geçen yaklaşık bir ay içinde yapılan tartışmaların olayın özüne inmekten uzak, hatta bu özü perdeleyecek nitelikte olduğu gözlenebilir. Büyük bir bölümü «kazıklı - kemerli» Bedri karikatürleri düzeyinde yakınmalı demagojilerle, «önlemlerin başarı şansını» araştıran türden yazılardan oluşan devalüasyon edebiyatı, basındaki zam haberlerinden daha az yer tutmaktadır. Daha küçük oranlı devalüasyonlarla daha az kapsamlı önlemler karşısında daha fazla duyarlılık gösterildiği hatırlanırsa, bu genel tutumun bir nedeni olmak gerekir.

Bu tutumun gerisinde, ana muhalefet partisi ile akademik çevrelerin büyük bir kısmının, büyük basınla birlikte bu politikayı onaylaması yatmaktadır. Onay, temelde başka bir politikanın uygulanamayacağı kanaatinden kaynaklanmaktadır. Böyle olunca da tartışmalar ayrıntı, ölçek ve usul üzerinde cereyan etmektedir.

ÖNCE KİT'LER ÜZERİNE...

Muhalefeti ve iktidarıyla, basını ve üniversitesiyle, burjuvazi niçin bu karara vardı? Bu politikanın yaratmayı amaçladığı değişiklik nedir ve bunun gerçekleşme şansı ne ölçüdedir? Sanırım işin özü buradadır. Önce bazı saptamalar yapalım.

Bir kez bu politikalar yeni ve Demirel Hükümetine özgü yerli malı patentli değildir. Son üç - dört yıldır, IMF - Dünya Bankası Sistemi ile yapılan müzakereler, bir şekilde aleniyet kazandığından bu sistemin istekleri ya da tezleri kamu oyu tarafından bilinmektedir. Ancak bilinmeyen, bu tezlerin Türkiye için ve son zamanlarda formüle edilmediğidir. (Sayın Muhalefet liderinin de, 20 yıllık Latin Amerika modelini yenilerde keşfettiği anlaşılıyor.) Oysa bu tezler, az gelişmiş ülkeler için daha 1960'larda ortaya atılmıştır.

Bilebildiğimiz en eski ve en «güzel» formülasyon Uluslararası Para Fonu'nun (IMF) 1963 Yılı Raporunda yer almaktadır. (Chapter 5, The Search for Ways to Foster Growth, s. 66-79) Raporda yapılmaması gereken işler şöyle sıralanıyor : Fiyat kontrolleri, ithalat kısıtlamaları ve paranın yüksek değerde tutulması (overvaluation), ikili anlaşmalar, çoklu kur uygulamaları... Karşıt önlemler ise ihracatın teşviki ve farklılaştırılması, ticaret özgürlüğü, makro dengele- rin yeniden kurulması (re-establishing Equilibrium) ihracattaki dal- ga anmaları telafi etmek vb... Bu reçeteyi burdan tercüme etmem gereksiz çünkü, Türkçesi, kararnameler biçiminde Resmî Gazete'- nin 25 Ocak 1980 sayısında belli ölçekte yayınlandığı gibi, liderlerin çeşitli beyanlarında da mevcut. Şimdi sorun, en az 1963'de bilinen bir formülasyonu, Demirel'in Başbakan olduktan sonra, yani 1965'de niçin uygulamaya koymayıp, 15 yıl beklediğidir. Objektif olarak bili- nen, Demirel'in ikinci Plan'da bugünkü sınaî alt yapıyı geliştirdiği ve bir tür idama mahkûm ettiği KİT'lerden (Kamu İktisadi Teşebbüs'eri) bir kısmının «babası» olduğudur. En azından demir-çelik, bakır, alüminyum, gübre, petro-kimya gibi temel girdilerin KİT sistemli içinde üretiminin artırılması ve bu ürünlerin ucuz biçimde (genellik- le özel) sanayi kesimine aktarılması kendi hükümetleri zamanında uygulanan bir politika'dır.

Şimdi, 25 Ocak 1980 gün ve 8/180 sayılı «Temel mal ve hiz- metlere ilişkin» kararla çok az sayıda malia (ferro krom ve alümin- yum elektriği, kömür ve gübre) navlun dışında tüm KİT ürünleri te- mel mal olmaktan çıkarılıyor yani fiyatların oluşumu piyasa güc- leri'ne terkediliyor. Bir başka deyişle, KİT'ler Merkez Bankasına baş- vuramayacakları gibi (bazı özel bilgilere göre) kendileri için ayrılmış fonlar için Bütçe kaynaklarına da başvuramayacaklar; her zaman kapısında bekledikleri Hazine Genel Müdürlerinden birisinin odası- na, KİT genel müdürleri bir daha sokulmayacaklardır. Çünkü, Hükü- metin belirlediği bir fiyattan dolayı «görev zararı» ödemek söz ko- nusu olmayacaktır.

Bu durumda KİT'lerin davranış biçimleri ne olabilir? Doğal olarak zararı fiyatlara yansıtırar. Bu sıralarda da bu operasyon ya- pılmış, 300 milyar TL. dan fazla bir zam yükü, fiyatlar üzerine çe- şitli ağırlıklarla dağıtılmıştır. Kısa dönemde de kanamayı durdurmak için başka önlem alınabilir miydi? Eğer bu zammı, tüketimi yapa- nın ödediği bir dolaylı vergi olarak düşünürsek, Demirel'in de dediği gibi enflasyon biçimindeki dolaysız ve genel bir vergiden bir ölçü-

de daha mantıklıdır. Bunun karşısında, bu açığı, vergi sistemi içinde, genelinde, KİT'lerin düşük fiyatlarıyla çalışarak kâr sağlayan kesimlerden dolaysız biçimde tahsil etmek akla gelebilir ki, bu günkü koşullarda ne AP, ne de AP-CHP koalisyonunun düşünebileceği bir alternatiftir. Hükümet bu durumda, bir-kaç kararname ile, şimdilik 300 milyar TL'lik bir vergi yüküne kolaylıkla karar vermiştir.

Hemen hemen hepsi kendi alanında tekel durumunda bulunan KİT'lerin fiyatlar yerine, maliyeti düşürücü yapısal değişiklikler yani ölçek ve teknoloji değiştirmeleri, yeni üretim, satış reorganizasyonları gerçekleştirmeleri ise, bu günkü durumda beklenemez. Çünkü, büyük yatırımları gerektiren bu girişimleri, bu fiyatlara rağmen işletme finansmanını sağlayamayan, devletle olan göbek bağı kesilmiş KİT'lerden beklemek boşunadır. Eğer bu çark böyle gidecekse, KİT'ler sık aralıklarla fiyatlarını yukarı doğru ayarlayacaklardır.

KİT OPERASYONUNUN YANSIMALARI

KİT sisteminin davranış biçiminden daha kritik olan, tüm üretim sisteminin, daha belirgin olarak özel sanayi kesiminin davranışlarıdır. Bilindiği gibi, Türkiye'de KİT sistemi, genelinde ara malı, özel kesim ise genelinde nihai mal üretir. Bundan çıkan sonuç, KİT zamlarının, büyük ölçüde özel kesimin ürettiği nihai malların fiyatlarına fazlasıyla yansıyacağıdır. Özel kesim bu malların küçük bir kısmını ihraç etmekte, geri kalanı iç pazarda tüketilmektedir. Bu fiyat-ücret düzeyinde, çoğunluğunu dayanıklı mallar ve meskenin oluşturduğu özel sektör üretiminin talebi ne olacaktır? Türkiye'de çeşitli tabakaların tüketici davranışları (yani talep elastikiyetleri, talebin kompozisyonu vb.) ayrıntıda bilinmiyorsa da, geçmişteki (1970 Finansman Kanunu ve uygulaması örneği) gözlemlere dayanarak talebin önemli ölçüde kısılabileceğini söyleyebiliriz. Artık, araba ve ev için kuyruğa girmiş memurlar, ustabaşılar değil, televizyon alan orta sınıflar bile tarihe karışacak. Eğer, 1970'lerdeki gibi orta sınıflara önemli bir gelir aktarımı sağlanmazsa, efektif talebin büyük ölçüde azalacağı açıktır.

Bu noktadan hareketle nasıl bir modele gidildiğini araştırmak kolaylaşıyor. Bu fiyat-maliyet yapısı ile iç piyasa için üretim yapmak, ücret-fiyat makasını bir miktar daraltmak yani ücretleri bir miktar yükseltmekle mümkün olabilir. Her ne kadar vergi değişikliği, memurlara 25 katsayı gibi alt ve orta gelirli bir ölçüde etkileyecek gelir transferleri gündemdeyse de, ücretlerin fiyatları iz-

leyemeyeceği ya da izlememesi gerektiği, bu sistemdeki «enflasyonla mücadele» mantığının icabıdır. Ekonominin fizik dengeyi, talebini, bugünkü arzın da altında bir yere kadar düşürerek çok alt düzeyde kurması amaçlandığına göre bu gerçek bir **resesyon** modelidir. (1)

Bu durumda sistem üretimden vaz mı geçiyor? Burjuvazinin üretimden vaz geçmesi tarihsel bir paradoks olur. Daha doğrusu, sermayenin kârdan vazgeçmesi. Eğer, objektif şartlarda ortaya çıkan ikinci ve son seçeneği de kullanamazsa, Türkiye burjuvazisinin üretimden vaz geçme olgusu ciddi olarak tartışılabilir.

Özel Sektör için iç pazarlar daralacaksa, geride bu güne kadar fazla giremediği (geleneksel ürünler dışında) dış pazarlar alternatifini kalmaktadır. Türkiye'nin dış pazarlara genişleme şansı nedir? Dünya ekonomilerinin 1970'lerde içine girdiği durgunluk ve giderek artan «korumacılık» eğilimleri, analizin bağlılığı için şimdilik bir yana bırakılırsa, ihracat olanağı iki ters faktörün etkisi altındadır. Bunlar, yapılan devalüasyonun düşürdüğü dış fiyatlarla, yine aynı devalüasyonun süregelen iç enflasyonu körükleyerek yükselttiği ihracat malları maliyetleridir. Nihai analizde, maliyetlerin, devalüasyonun etkisinden çok ara malların yükselen maliyetli altında kalacağı anlaşılır. Son devalüasyon, sınai girdi kullanımı nispeten az olan malları etkilemese bile, genelinde tarımsal ya da yarı-tarımsal ürünler olan bu tür geleneksel mallarımızı satmak için fiyat zaten önemli bir sorun değildi. Bu tür maliyatlara eskiden beri çeşitli sübvansiyonlarla düşük kurlar uygulanıyordu. Sorun, KİT'lerden aldığı yüksek fiyatlı girdilerle nihai mal üretmek ve ihracat etmek durumunda bulunan özel sınai kesimin nasıl davranacağıdır. Kuşkusuz, bu girdi fiyatlarıyla üretmek ve ihracat etmek, özel kesim için söz konusu olamaz.

HANGİ MODEL?

Hükümet kendi iç-tutarlılığı bu kadar yüksek olan önlemler paketi içinde (Bkz. 25 Ocak 1980 tarihli Resmi Gazete) bu sorunu herhalde unutamazdı. Resmi Gazete, 25 Ocak 1980 gün ve 8/175 sayılı «İhracatçıların kullanımına bırakılan dövizlerle ihracat konusu sanayi mamulü ve yatırım malı bünyesine giren hammadde ve ara malları ithalatında sıfır gümrük vergisi nisbet ve hadleri uygulanmasına dair» kararına; 8/182 sayılı, 4 bölümden oluşan «İhracatı Teşvik Kararı», ihracatçılara, somut olarak şunu öneriyor : İhracat edeceğiniz malların girdileri için KİT'lerin pahalı ürünlerini kullan-

mağa mecbur değilsiniz. Tüm girdilerinizi en ucuz bir şekilde bulun, (bundan hiç bir şekilde gümrük alınmayacaktır), ihraç edin, bu ihraçla borçlarınızı ödeyin ve hatta belli bir kısmını (% 5 ya da 40 bin dolar, daha sonraki kararlara) yurt dışında tutun, ihracat için her şey meşrudur...

İşte bu model, Ecevit'in söylediğinin aksine bir Latin Amerika değil, Güney Doğu Asya, daha özetle ise Güney Kore ihracat modelidir. (Eğer diğer özel ve genel koşulları da mevcutsa, tabii..) Aslında, G. Kore, verilere bakıldığında ihracat değil bir ithalat modeli olarak ortaya çıkmaktadır.

GÜNEY KORE'NİN TİCARET DENGELERİ (1973 - 1978)

	1973	1974	1975	1976	1977	1978
İhracat	3 271	4 515	5 003	7 815	10 047	12700
İthalat	3 837	64452	6 674	8 405	10 523	14 600
Tic. Den.	566	1 937	1 677	590	477	1 900

Kaynak : The World Bank, Korea, John Hopkins, 1979 ve The Economist, March 3, 1979, Survey'den.

Yılda ortalama yüzde 30-40 dış ticaret büyümesine rağmen G. Kore'nin ticaret açığı vermesi, gerçekte kendi kaynaklarıyla bir şeyleri ucuza üretip satmasının bir sonucu değil. İhracatın kompozisyonu, yüzde 90 civarında uluslararası mal sınıflamasında sınav mal kategorisine giren ürünlerden, ithalatı da bu ürünlerin, ham madde ve yarı mamul biçimindeki girdilerinden oluşuyor. Bu ihracatın içinde ABD-Japonya grubunun payı, yığara göre yüzde 56-74 arasında değişmektedir.

Veriler birleştiği zaman ortaya tüm Güney Doğu Asya ülkelerinin uyguladığı bir tür «serbest ticaret bölgesi» (EPZS) «Export processing zones», tablosu ortaya çıkıyor. Yani çok uluslu şirketler çok ucuz emekten yararlanmak ve vergi kaçırmak için ürettikleri malların tamamını değil, o malın en emek-yoğun parça ya da prosesini (bu bir mala, teknolojiye ve zamana göre değişir), EPZ'lerden birine getirmektedir. Ulaşım ve haberleşme, teknolojik ilerleme sayesinde son derece kolay ve ucuzdur, maliyetler içinde önemli bir yer tutmaz. EPZ ülkeleri ucuz ve disiplinli emek (ABD de saati 7 dolar olan emeği G. Kore'de gündeliği 1 dolara bulmak mümkündür) yanında bu bölgelerde, çok uluslu firmalara liman, ha-

va alanı, tesis, fabrika ve bel enerji de sağlamaktadırlar. Kuşkusuz, bu alt yapı yatırımları bu hükümetlere açılan kredilerle gerçekleşiyor. Bir anlamda, 18. yüzyılda İngiliz Endüstri Devriminden önce yaygın olan «putting out» sistemi (tekstil işlemlerinin parça başına kır kesimindeki yarı-ciftçi-imalatçı ailelere dağıtılması) 20. yüzyılın ikinci yarısında imalatçı-kır-kesimi ülkeleri ile çok uluslu firmalar arasında bir kez daha doğuyor.

Burada, doğrudan sermaye yatırımı çok önemli değil. Bir örnek verirsek 1976 yılında G. Kore'ye 173 milyon dolarlık doğrudan özel yatırım yapılırken net borçlanma 1.206 m. dolardır. Aynı veriler Tayvan için 69 ve 581, Filipinler için 127 ve 754, Endonezya için 344 ve 1.931 m. dolardır. (*The Economist*, Jun 23.1979, Survey.)

Bu ülkelerin, özelde, G. Kore'nin bu işten kârı nedir? İşsizliği, bir anlamda önemiş ve bu süreçler içinde kendi üretmiş olduğu bazı malları da satmış oluyor. Ancak, ödemeler dengesi mal ihracı yoluyla fazla vermiyor. Disiplinli iş gücünü ihraç ederek dengeye geliyor. (Buradaki istihdam modeli Türkiye'nin işgücü ihracından çok farklı. Biz işçilerimizi kişisel kontratlarla Avrupa firmalarına bağlarken, Kore kendi müteahhit firmalarıyla kendi işçilerini sömürüyor. Denge yaratan kalemler, işçilerin kazandıkları ücretlerden değil, firmaların kârından oluşuyor. Ücretler, firmaların maliyetine yazılmaktadır ve hemen hemen asgari yaşam düzeyine yakın bir tür angaryadır.)

YA DÜNYA KAPİTALİZMİ ?

Şimdi, bu model Türkiye de gerçekleşebilir mi ? Serbest bölgenin hukuki koşulları hazır sayılabilir. Yukarıda açıkladığımız bu kararlara ilave olarak 8/168 sayılı «Yabancı sermaye çerçeve kararnamesi»ni de zikretmeliyiz. Hele, bu kararnamenin 5. maddesi, «Türkiye de kuru ve kurulacak bankalara yabancı sermaye iştirakleri ve yabancı bankaların Türkiye'de şube açabilmesi ile ilgili talepler (yeni kurulan) Yabancı Sermaye Dairesine yapılır. Bu talepler Yabancı Sermaye Dairesince incelenir ve Maliye ve Ticaret Bakanlıklarının görüşü alınarak Bakanlar Kurulunun tasvibine sunulur.» diyerek Yabancı Bankacılığın (off shore banking) Türkiye'ye kolayca girmesine zemin hazırlamıştır. İhracatçının önemli miktarda döviz, yurt dışında meşru olarak tasarruf edebilmesini de bir kısmi konvertibilite denemesi olarak değerlendirecek, bununla, bir şekilde Türk parasının fiili değerini ortaya

çıkarmak ve uluslararası bir güven sağlanmak istenmektedir. Disiplinli ve ucuz işgücü temini sorununa gelince... Bunun hangi rejimi, hangi ölçekte gerektirdiği açıktır. Bu ekonomik analizde, bu sürecin politik «feasibility»sini de tartışmak istemiyorum. Bu koşulun da, kan ve acı yüküyle sağlandığını varsayalım. (2) İrdelemek istediğim, 1960'larda uygulanabilen bir modelin, Dünyanın 1980'ler ortamında geçerli olup olamayacağıdır.

Kapitalist sisteme bağlı ekonomilerin 1960'larda gerçekleştirdikleri büyüme hızlarına görünür bir gelecekte ve belki de hiç bir zaman ulaşamayacakları anlaşılmaktadır. Dünya Bankası'nın 1979 yılı başında yaptığı tahminlerle Birleşmiş Milletlerin çeşitli organlarının çalışmaları, örneğin Avrupa İktisat Komisyonu (ECE) bu yöndedir.

ENDÜSTRİLEŞMİŞ ÜLKELERDE GSYİH'NİN (GAYRI SAFİ YURT İÇİ HASILA) ARTIŞ HIZI (1960 - 1980)

	1960-70	1970-78	1970-80	1980-90
Kuzey Amerika	4.0	3.4	3.3	4.0
Japonya ve Okyanusya	9.4	5.1	5.1	5.9
Batı ve Kuzey Avrupa	4.7	2.8	2.9	3.8
End. Ülke Toplamı	4.9	3.4	3.4	4.2

Kaynak : The World Bank, **World Development Report 1979**, August 1979.

AVRUPA VE ABD'NİN GSYİH ARTIŞ HIZLARI

	1963/53	1973/63	1990/73	
			asgari	azami
Kuzey Avrupa	4.1	4.9	3.7	4.1
Batı Avrupa	4.7	4.4	3.3	3.7
Güney Avrupa	5.1	6.7	4.9	6.7
Tüm Avrupa	4.6	4.7	3.5	4.1
A.B.D.	2.9	4.0	3.5	4.0

Kaynak : ECE, **Overall Economic Perspective for the ECE Region up to 1990**, ECE/EC.AD/17.7 March 1978.

Kapitalist dünyanın yaşadığı bu büyük durgunluğun bu dünya çerçevesinde yer alan gelişen ülkelere de yansımaları kaçınılmaz.

Tüm gelişen ülkelerin büyüme hızı 1970 - 76 ortalamasına göre 1975 - 85'de daha düşük seyredecektir. Çok düşük gelir grubu ülkeler hariç tutulursa, içlerinde Türkiye'nin de bulunduğu orta gelir grubu ülkelerin en fazla kayba uğrayacağı hesabedilmektedir. Orta gelir grubu ülkeler 1970 - 76'da 6.2 olan ortalama büyüme hızlarını, 1979 yılı başındaki petrol fiyatlarıyla, 1975 - 85 de, ancak 5.3 düzeyinde sürdürebileceklerdir. Burada petrol fiyatlarındaki artışların, gelişen ülkeleri, ödemeler dengesi güçlükleri nedeniyle daha çok etkilediği ve kalkınma hızlarının, gelişmişlere göre daha büyük ölçekte etkilendiği göz önünde tutulmalıdır.

GELİŞEN ÜLKELERDE GSYİH'NİN ARTIŞ HIZI (1970 - 1985)

	1970-76	1977	1978	1975-1985
Düşük Gelir Grubu	3.4	5.7	5.4	4.7
Afrika	2.6	4.0	3.4	3.7
Asya	3.5	6.0	5.7	4.9
Orta Gelir Grubu	6.2	4.6	5.0	5.3
Gelişen Ülk. Top.	5.7	4.8	5.1	5.2

Kaynak : The World Bank, agr., Tablo 1.

Dünya ekonomilerinde bu daralmanın istihdamı ve dış ticareti azaltıcı etkileri daha da belirgin biçimde ortaya çıkmıştır. Dünya Bankasının geçmiş dönem verileri ile geleceğe ait (1990'a kadar) ihracat tahminlerini incelemek, bu daralmanın boyutları hakkında bir fikir verebilir.

DÜNYA İHRACATININ MAL GRUPLARI VE ÜLKE GRUPLARINA GÖRE ARTIŞI (1960-76 ve 1976-90)

(1975 Fiyatlarıyla ortalama yıllık yüzde artışlar olarak)

	Dünya	Endüst. Ülkeler	Gelişen Ülkeler	Dünya	Endüst. Ülkeler	Gelişen Ülkeler
Yakıt ve Enerji	6.7	4.5	6.3	3.1	3.3	3.2
Diğer Birinciller	4.4	5.1	3.7	3.3	3.3	3.3
Mamul Mallar	9.1	9.1	12.7	7.0	6.5	10.9
Toplam Ticaret	7.4	7.8	6.3	5.7	5.9	6.1

Kaynak : The World Bank, agr., Tablo 3.

Gelişen ülkelerin durumunun, dünya ticaretindeki genel durğunluğun da ötesinde kötü olabileceği yine Dünya Bankasının verilerinden ortaya çıkmaktadır.

DÜNYA TİCARETİ İÇİNDE GELİŞEN ÜLKELER İHRACATININ

PAYI (1975 Fiyatlarıyla yüzde olarak)

Yakıt ve Enerji	44	41	42
Diğer Birinciller	37	34	34
Gıda ve İçki	40	35	32
Sınai Bitki vb.	39	30	34
Maden ve Demirdışı	29	33	38
Mamul Mallar	6	10	16
Makina ve Transport	2	5	12
Diğer Mamuller	9	14	19
Toplam Ticaret	24	21	22

Kaynak : The World Bank, agr., Tablo 4.

Gelişen ülkelerin ticaret içindeki paylarının 1990'da hâlâ 1976 düzeyinde kalması ve 1960 yılına göre daha da geri gitmesi ihracata yönelik tüm büyüme modellerini daha başlangıçta şüpheli kılmaktadır. Gelişen ülkelerin dünya mamul mallar üretimi (katma değer) içindeki payının 1977 yılında % 9 civarında olması ve mamul mallar üretiminin ihracatının 15 yılda ancak % 10 dan 16'ya çıkacak olması Lima Deklarasyonunda öngörülen «gelişen ülkelerin dünya mamul mallar üretiminde 2000 yılında % 25.2 pay alması»nın gerçekleşemeyeceğini de, dolaylı biçimde belgelemektedir. Muhtemel pay 2000 yılında % 13.5 civarındadır. (U.N., **World Industry Since 1960 : Progress and Prospects**, New York, 1979, s. 5)

BAŞLIBAŞINA BİR ENGEL : YENİ KORUMACILIK

Bu görüşümüzü güçlendiren o'guların başında gelen, endüstrileşmiş ülkelerde yeniden ortaya çıkan «korumacılık» eğilimleridir. Örnek olarak, gelişen ülkeler arasında en önemli ihracatçılardan olan Hong Kong ve Güney Kore, AET'ye yaptıkları ihracatı 1976 düzeyinin altına düşürmeyi kabul etmişlerdir. Bu karar, bu ülkelerin tekstil ve giyim ihracatlarını sırasıyla % 9 ve % 7 civarında azaltmaları sonucunu doğurmaktadır. AET'nin tekstil grubu ithalatının üçte ikisini oluşturan 8 duyarlı malın ihracatçısı olarak bu ülkeler Avrupa'ya 1978 - 82 yılları ihracatlarını mal bazında % 0.3 - 4.1 arasında artırmayı, ABD'ye ihracatlarını 1977 düzeyinde dondurmayı da kabul etmişlerdir.

İhracata iki taraflı sınırlamalar koymanın ötesinde, tarife-dışı engellerle, gelişen ülkelerin endüstrileşmiş ülkelere yapamadığı ihracatın değeri, GATT tarafından 1975 ve 1976 yıllarında yıllık 30 ile 50 milyar dolar tahmin edilmiştir. Bu meblağ dünya ticaretinin % 3-5'ini temsil eder. Bu tür engellerin örnekleri her gelişmiş ülke sınırında görülmektedir. ABD, Latin Amerika ülkelerinden ihraç edilen 1051 kalem mala ki, toplam değeri 8 milyar doları geçmektedir, çoğunlukla miktar tahditleri ve sağlık önlemlerini kapsayan 400'ü aşkın engel uygulamaktadır. Japonya 431 Latin Amerikan malına 100'den fazla tarife dışı engel koymuş bulunmaktadır. Bu ihracatın değeri 3.6 milyar dolardır. Yine ihraç grubuna AET'nin uyguladığı 300 küsur önlemle 479 kalem malın Avrupaya girmesi önlenmiştir. Bu malların ihraç değeri 8 milyar doların üzerindedir. (İbid., s. 19)

Bu yeni korumacılık eğilimlerinin, önümüzdeki yıllarda, endüstrileşmiş ülkelerdeki durgunluk ve işsizliğe paralel olarak artacağı anlaşılmaktadır. Böyle bir durumda gelişen ülkelerin ihracata yönelik kalkınma stratejilerinin, kağıt üzerinde mümkün görünse de, çok tehlikeli sonuçlar doğurabileceğini bir kez daha vurgulamak gerekmektedir.

Gelişen ülkelerin kalkınmaları için dış finansmana bel bağlamalarının da yanlış bir yol olacağı bellidir. 1970'lerde büyük ödemeler açığı veren ve bu açığı dış finansmanla karşılamak durumunda kalan gelişmekte olan ülkelerin toplam borç yükü 1970'de 74.1 milyar dolar iken 1978'de 321.5 milyar dolara yükselmiştir. Bu toplam içinde ihracat kredilerinin payı % 29'a düşerken, serbest piyasadan borçlanma % 16'dan 39'a yükselmiştir. Resmi yardımların da % 39'dan 25'e düştüğü bu ortamda, gelişen ülkelerin borçlanması giderek büyük güçlükler yaratmaktadır. Bunun sonucunda gelişen ülkelerin ara malı yatırım malları ithalatına önemli ölçüde kısıtlamalar gelmiştir ve gelecektir.

TÜRKİYE BURJUVAZİSİ YOL AYRIMINDA

Eğer, bu analizin verileri doğruysa, ister EPZ yönetimine bağlı, ister KİT girdileriyle çalışır olsun ihracat olanağının da, iç pazar talep tablosu kadar karanlık olduğu sonucu ortaya çıkıyor. Enflasyonu durdurma pahasına Türkiye burjuvazisinin üretmekten vaz geçerek, zaman içinde belli bir istikrara, hâttâ tam konvertibiliteye kavuşacak bir para birimi ile, durgun bir ekonominin dış uçlarında

yaşayan küçük bir merkantilist kesimi oluşturmayı amaçlayıp amaçlamadığı, artık bu noktada rahatlıkla sorulabilir. (3) Böyle bir sonuç, Türkiye burjuvazisinin kendi tarihini dünya kapitalizminden daha sonra yaşamaya başladığı ve yine dünya kapitalizminden daha önce iç dinamiklerini yitirip tarih sahnesinden ayrılacağı sonuçları ile de eş - anlamlıdır. Türkiye'den son iki yılda yapılan servet transferlerinin 20 yılda yapılandan daha çok olması da bu savı güçlendiriyor. Gerçekte banka sistemimiz büyük bir sarsıntının eşiğindedir. Kastelliler ve diğerlerinin ortaya çıkması, para ve sermaye alanında ikinci piyasaların hızla geliştiğinin kanıtıdır. Banka sistemi, çeşitli hilelerle faiz hadlerini ne kadar yükseltse yine de mevduatın ikinci piyasalara ya da özel stoklara kaymasını önleyemiyor. Çünkü reel faiz hadleri çok yüksektir. Enflasyon ve üretimin durması, senet piyasasını da öldürmüştür. Giderek, piyasa nakit ekonomisine dönüşüyor. Üretim ve yatırım yapamayan KİT'ler ise bu süreç içinde, doğal olarak, tedricen ölecekler. Ve bu çerçevede, faşizm, disiplinli ve ucuz işgücü sağlamak için değil, işsiz ordusunu kontrol etmek için dayatacaktır.

Formel mantığın çizdiği bu tablo ne kadar gerçekçidir? Milyonlarca emekçisi, pek çok trilyonlarla ifade edilecek üretim araçları ve çok büyük pazar ve doğal kaynaklarıyla, Türkiye ekonomisi, istense de kolaylıkla öldürülebilecek bir varlık mıdır?

Hükümetin ve burjuvazinin de bu konuda nihai karara varamadığını sanıyorum. O halde, burjuvazinin yıllardır tartışılan reçetesi neden yürürlüğe konuluyor? Yukarıda belirttiğimiz gibi, alınan kararlar kendi içinde yüksek bir iç-tutarlılığa sahip bir settir. Ama nihai set değildir. Başka bir deyişle, burjuvazinin maksimal programı henüz yürürlüğe konulmadı. Başbakan, «başka ne yapılabilirdi, bilen varsa beri gelsin» diyor. Bu meydan okumaya, anası ve yardımcılarıyla muhalefet, basın ve akademik çevreler ayrıntılar üzerinde eleştiriler getirerek ve bir Godot'ya dönüşmüş olan dövizlerin gelip gelmeyeceğini tartışarak cevap veremiyorlar ve dolayısıyla gerçek anlamda reçeteyi onaylıyorlar.

Oysa, Başbakan «başka daha neler yapılabileceğini» biliyor fakat tereddüt ediyor. IMF ve uluslararası finans sistemi Türkiye den bir seferlik yüksek bir devalüasyon mu istedi yoksa sürekli bir devalüasyon mekanizmasının kurulmasını ve kısa zamanda tam konvertibiliteye geçişin yolunun araştırılmasını mı önerdi? Finans sistemi için doğrudan yabancı yatırım yapmak mı hayati bir gelişme,

yoksa, bu sistemle organik bir bütünleşmeye girmek mi daha çok istenen bir husustur? Piyasa güçlerini ekonomide egemen kılmak sadece fiyatların değil, paranın değerinin, sermayenin fiyatının da bu güçlerin belirlenmesine razı olmaktır.

Türkiye burjuvazisi, tarihin bu kesitinde bir yol ayrımına gelmiş bulunuyor. Bu noktada, Şili'deki gibi zorlanmış bir resesyon yoluna mı gideceği, yoksa Brezilya'daki gibi enflasyonla genişlemeye mi karar vereceği, hâttâ geriye dönerek 1965'deki ithal ikamesi modelini başka bir boyut ve çizgide sürdürmeğe devam edip etmeyeceği, (son radikal programa rağmen) bize göre, henüz belirsizdir. Bu programın başarısı ve doğal sonuçlarına doğru sürdürülüp sürdürülmiyeceği, bazılarınin düşündüğü gibi, dışarıdan belli bir dövizin gelme şartına yakından bağlı değildir. Türkiye, ekonomik ve siyasi bakımdan kararsız bir dengede bulunuyor. Böyle önemli bir politika değişikliğinin dışsal bir faktöre bağlanacağını düşünmek, Türkiye burjuvazisini bir anlamda ciddiye almamaktır. Son kararlar dahil. Türkiye'deki kararların tamamen dışarıdan telkin edildiği, burjuvazinin bu kararları bir otomat olarak uyguladığı düşüncesi, «süper - emperyalizm» korkusunu yaratan uluslararası kaderciliğin bir ürünü değilse, en azından somut durumları saptayamamanın bir sonucudur. Evet, son kararlar 1963 yılı IMF Raporunun sayfalarından dökülmüş gibidir. Ancak, bu benzerlik, 15 - 17 yıllık uygulama gecikmesini açıklamıyor. Türkiye burjuvazisi, dünya ve Türkiye şartlarını büyümeye uygun gördüğü zaman KİT'leriyle, ikili anlaşmalarıyla ve (overvalued) parasıyla hızlı büyüme yoluna giriyor. Dünya ve ülke şartları büyüme aleyhine gelişince ya da daha fazla büyümenin getireceği dinamiklerden korkunca, bu sefer de, IMF reçetesini en iyi uygulayan bir hasta rolüne giriyor.

Üretmek ya da üretmemek, işte meselesi bu... Yoksa, mesele piyasa güçlerini hakim kılıp kılmamak değil. (4) Piyasa güçleri yeni icat olunmadı. İkinci ve üçüncü plan döneminde de piyasalar vardı ve bu piyasa güçleri doğrultusunda lüks tüketim-dayanıklı tüketim azdırıldı. Yine piyasa güçleri öyle istediği için KİT girdilerinin fiyatları düşük tutuldu. Sonra, bu gelir dağılımı ve talep biçimi karşısında arzı gerçekleştirecek ara malları ve enerji sağlanamaz hale gelince enflasyon hızlandı ve psikolojik olarak da sistemin bir parçası (built in) oldu. Enflasyon, tasarrufları, yatırımları ve dönerek üretimi azaltmıştır. Dış finansman gereği ortaya çıkmış ve bunun sınırlarına gelindiğinde hastanın ağırları daha da azmıştır.

SONUÇ : GERÇEK VE SİHRİNİ KAYBEDEN FORMÜLER

Burjuvazi hastasını bırakıp kaçıyor. Kendini meydana getiren ve besleyen KİT'lere bir Oedipus kompleksinin hıncıyla hançer saplıyor.(5) Pişman olup geri dönebilir. IMF reçeteleri veya kendi reçeteleriyle yine üretmek isteyebilir. Bunu tarihin sahnesinde tekrar izleriz.

Bizim üzerinde durmak istediğimiz, Türkiye'de üretici güçleri yeniden harekete getirmek için uzun dönemde uygulanabilecek bir program taslağının elemanlarıdır. Bu elemanlar son yirmi yılda yapılmış hataların ya da atılamamış adımların içinde gizlidir. Bunlara da kısaca değinmek ve yazıyı sonuçlandırmak istiyorum. (kısada dönemde operasyonel geçiş önlemleri, ayrı bir yazının konusunu teşkil edecektir) Çünkü, Başbakan, açıkça, «başka bir yol bilen varsa söylesin diyor. Burjuvazinin bile önünde bir kaç yöne yollar ayrılırken Türkiye'nin üretici güçleri önünde açılmış yepyeni ve verimli olanakları kaydetmemek doğru mudur?

Çıkış noktası olabilecek en sağlam eleman, IMF ve benzeri kuruluşların reçetelerinde ve bu reçetelerin «aktif maddeler»ini, sağlayan ortodoks iktisadın dış ticaret kuramlarında, uluslararası işbölümünün ve refahın en önemli engeli sayılan; akademik çevrelerde yüksek sesle söylenmesi nezaketsizlik ve cahilliğin göstergesi olan «ithal-ikamesi»dir.

Türkiye 1962-77 planlı ikâme sürecinde, KİT'ler eliyle ara mallar üretimine geçmiş, nihai mallarda neyin ikâme edileceğini ve neyin tüketim kalıplarına sokulacağı kararını özel sektöre ve mevcut gelir dağılımına yani «piyasa güçlerine» bırakmıştır. Böylece, yeterli bir miktara ulaştırılamayan ara mallarla erken bir tüketim ekonomisi kurmuş, sonuçta, bu tür yarım - ithal ikamesi, ara ve yatırım mallarında ithalatı genişleten bir işlev görmüştür. Eğer tam - ikâmeye gidilip, temel girdilerde önemli bir düzeye erişilse (örneğin demirde 20 milyon tona yaklaşılsaydı), bu girdilerle de nihai mallarda yatırım teçhizatı ve toplu tüketimin araçları (örneğin, binek arabaları yerine KİT'ler eliyle daha çok kamyon, dizel motoru, demiryolu ve metro) üretilseydi; kimya sanayinin nihai tüketimi KİT'ler eliyle yönlendirilebilseydi, iç-dinamikler dünya konjonktüründen bu kadar fazla etkilenir miydi? Brezilya ve Hindistan bu dünya şokunu bir derece hafif atlamalarını kurdıkları ikâme sanayilerine borçlu değiller mi?

Kuşkusuz bu tür bir sanayileşme modeli için Batı'daki finans çevrelerinden kredi bulmak gerçekte kolay değildir. (Sadece kolay değil diyorum, imkânsız değil.) Ancak, başka finans imkanları olduğu unutulmamalıdır; İkinci ve üçüncü Planın önemli ana tesislerinin hangi mekanizma ile kurulduğu da bilinmektedir.

Kuşkusuz, sanayileşme süreci ekonominin öz kaynakları ile finanse edilmelidir. Bu da gelir dağılımı ve tüketim biçimleriyle doğrudan ilgilidir. Bozuk gelir dağılımı lüks ve ferdî tüketimi uyarır. Nihai malların niteliklerini kontrol edebilirsiniz, tüketimi ve dolayısıyla tasarrufu da istediğiniz düzeyde tutabilirsiniz. Doğal olarak, sadece tüketim biçimlerini (nihai mal üretimini) kontrol ederek gelir dağılımını değiştirmek mümkün olmadığı gibi, gelir dağılımı (örneğin vergi mekanizmaları) ile oynayarak üretimi yönlendirmek de kolay değildir. Özetle, nihai mallar üretimini de stratejik biçimde (kendi üreterek ya da bu ara malların amaç doğrultusunda dağıtarak) kontrol eden bir KİT sistemiyle tam-ikâmeye gitmek ve gelir dağılımını önemli ölçüde değiştirmek, bunun için de banka-kredi sistemiyle dış ticareti devlet tekeline almak Türkiye'deki üretici güçlerin hızla gelişmesi, işsizliğin yenilmesi için gerek şartlardır. Bu süreç on yıl (iki beş yıllık plan dönemi) alır. Ondan sonra Türkiye dünya pazarlarına açılabilir, uluslararası iş bölümünde belli bir uzmanlaşmaya gidebilir.

Kimsenin dış ticarete, uluslararası uzmanlaşmaya, daha çok ve kaliteli mal tüketerek refahını artırmaya itirazı yoktur. Ancak, ihracatı arzın merkezine koyan acûl bir ihracat-mania başka şeydir, ülkenin sanayi ağı yapısı kurup belli bir yeterlik düzeyine geldikten sonra az çok eşit koşullarda ticarete başlamak ayrı şeydir. Şimdi, Türkiye'yi 1980'lerin dar boğazına getiren dış ticareti, bu dar boğazdan kurtarmanın yolunu görenler çoğunlukta. Bu dış ticaret ilişkileridir ki, ülkenin üretimini durma noktasına getirdi. Bu noktada, üretim yapmadan ticarete başlamak, neo-klasik dış ticaret teorisinde acaba nasıl bir sonuç verir? Sadece emek ve ham madde sattığımız EPZ modeli... Bu modelin gerektirdiği siyasi baskı şartlarını haysiyetimizle bağdaştırmak bir yana, gerçekte bu süreçle 50 milyon insanın ne kadarını istihdam edebilirsiniz ?

Bilgisi olan, bilgisini bilgisizlerin ve çıkarıcıların emrine vermeyen herkesin ve her ulusal kuruluşun, tüm ulusu üretim optiğinden ayıran ihracat-mania ve «dış yardım» (0 ne demekse) arama

hastalığına karşı bilinç ve inançla karşı koyma gerekir. Ne kimsenin üretmediğimiz malları almağa, ne İslamın yeni koruyucusu Kaiser Kartır'ın, petrolün sağ üst köşesinde oturduğumuz için Alman vekil-harcına emredip sandıkla altın göndermeğe niyeti var. Üretirsek satarız ve istediğimiz kadar kredi alırız. Bu bir kuraldır.

Yirminci yüz yılda ilmi simyaya döndürülmek istenen ilmi iktisadın her şeyi altına çeviren ihracat ve uluslararası işbölümü formülü yirmi yıllık bir deneyimden sonra sihrini hızla kaybediyor. Bizdeki yeni simyacılar, bilimsel solculuk adına, Marx'dan ne kadar dip notu yapıştırıp, bu tarih parçasını satmağa çalışsalar boşuna... Tarihin bilimi tarihin ilerlemesi için üretici güçlerin gelişmesinden ve üretim ilişkilerinin değişmesinden başka bir yol göstermiyor...

-
- (1) Enflasyonun şiddetine göre, o ölçekte ekonomik faaliyeti (üretimi) azaltmak, enflasyonla mücadele politikasının temel çıkış noktasıdır. Ancak, para arzını belirli ölçüde artırıp, faizleri daha hızlı yükselten, diğer mekanizmaları (devalüasyon gibi) da optimal biçimde kullanan nisbeten «yumuşak» enflasyonla mücadele modelleri de vardır. Bizimki, bu modellere girebilir.
 - (2) Kuşkusuz, böyle bir mevzeli, işçi ve patronun karşılıklı anlaşma (consensus) temelinde kendi iradeleriyle gerçekleştirmeleri veya sistemin sürekli devalüasyonu öngörebileceği de düşünülebilir.
 - (3) Merkantilizm, korumacılıkla da eş anlamlıdır. Biz burada bu nitelik üzerinde değil, kıt malların toplanması ve ticaret rantlarının alınması ile ilgili yanına ağırlık veriyoruz. Belki en doğrusu ticaret kesimi demektir.
 - (4) Fiyatları serbest bırakla, yeri ve sahibi değişiyor. Eğer rantlar gerçekte üreticilerde (KİT'ler dahil) kalıyorsa, iyi de oluyor. Ancak, «kitap» piyasasının kaynak dağılımı ve kullanımında optimaliteye yaklaştığını söylüyor Hangi piyasada Tam rekabet piyasasında. Uygun ölçek ve teknoloji kullanmayan faaliyet dışı kalıyor. Peki, tekeller ve yarı tekellerle piyasa mekanizmasını «kitap» nasıl bağdaştırıyor
 - (5) Burada KİT'lerin bugünkü durumunu değil, siyasi istikrarsızlık ve kasıtların bozmadığı fonksiyonel KİT sistemini savunuyorum. Acbaa, KİT'lere musallat olan hastalıklardan birisi, etkenliği kendisinden menkul özel kuruluşlarımıza arız olsaydı ne hallere düşerlerdi?

TARİŞ OLAYLARININ DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ

Cemal HEKİMOĞLU

Ciddi ve kalıcı bunalımlarla sarsılan Türkiye kapitalizmi ve onun 2.5 aylık iktidarı, uygulamaya geçirdiği ekonomi politikaya uygun olarak, yükselmeye başlayan öznel etkensiz devrimci duruma karşı terörü yönlendiriyor. Önemli bir sol potansiyelin bulunduğu İzmir, bu çalışmaların odak noktası durumuna geldi. Faşist MHP hareketinin pek az gücü olduğu bu ilimizdeki son gelişmeler, kuşkusuz yalnızca bu durumdan doğan başluğu doldurma niteliği taşımamaktadır. Yeni hükümetin özellikle TARİŞ üzerine geliştirdiği uygulamalar, ileride sol potansiyelin gösterebileceği olası niteliksel dönüşümü şimdiden yok etme amacını taşımaktaydı. Ve bu tür bir operasyonla «güçlü iktidar», «devletten yana iktidar» görüntüsünün pekiştirilebileceğine inanılıyordu. Yeni koşullarda yeni bir biçimde yararlanılacak olan TARİŞ işletmeleri, tüm bu planlar için elverişli bir zemin olarak görülmekteydi.

Yeni hükümetle birlikte geleceği sanılan sıkıyönetimin yokluğu, İzmir için daha değişik planların yapıldığının bir göstergesiydi.

Bu planların yanında, özellikle İMF'nin çok doğrudan karıştığı ekonomik ve «turistik» nedenlerin işe karıştığı biliniyordu. Bu hükümetin ilk haftalarında, İzmir'de, eski dönemden pek görünür farkı olmayan uygulamalar sürüyordu. Ancak hemen göreve atanan vali'nin ve diğer devlet kadrolarının yerlerine oturması ile bu «rehavet» döneminin sonu geldi. İlerici, demokrat polislerin «merkeze» «mali şubeye» alınmaları; yerlerine faşistlerin yerleştirilmesi bu sürece dürtü vermiş oldu. Çeşitli yerlerde küçük çatışmalar doğuran bu durum, son 1-1.5 ay içerisinde çok önemli boyutlara ulaştı. İlk ciddi gelişmeler Buca Eğitim'de açığa çıktı. Burada bulunan öğretmenlerin de önemli katkısıyla süreklilik kazanan eğitim, keyfi bir kapatma kararıyla durdurulunca, İzmir'de bu dönemin ilk kitlesel çatışması gerçekleşti. Böylelikle İzmir'de varolan devrimci potansiyelin artık üçlü dayanağı durumuna gelen

Ege Üniversitesi, TARİŞ ve Buca Eğitim üzerine tezgâhlanan yasal terör başlamış oldu. Ancak bunların sonucunda önemli bir direnme gücünün varlığı da ortaya çıkmış oluyordu.

Daha sonra TARİŞ'te bir kısım işçinin çıkarıldığına açıklanması ile gelişmeler tüm İzmir'i ve bu arada önemli ölçüde Üniversite'yi de etkilemeye başladı.

Kitlesel Direnişten Polis TARİŞ'te arama yapmaya kalkma-
«Korsan» Kuvâcılara sı ile başlayan işçi direnişi ve bu direnişe yapılan saldırılar şu kısa dönemde bazı hedeflerin sonuçlandırılacağına göstergesi oldu. Aynı günlerde Ege Üniversitesinde TARİŞ işçileriyle dayanışma amacıyla başlayan direniş, yaklaşık 6-7 saatli silahlı çatışmaya ve daha sonra Üniversite'de derslere ara verilmesine dönüştü. Görülenler, gelişmelerin pek planlandığı gibi olmayacağını ya da en azından sonuçlarının ağır olacağını vurguluyordu. Özellikle, örgütsüz de olsa solun direnme gücünün fazlalığı, zaten zedelenmiş olan «devletin saygınlığını» yıpratacağı benziyordu. Bu nedenle bir-iki gün içerisinde bir geri çekilme gözlenmemiş oldu. En azından ilericilerin direnme gücü tartışılmış ve bir anda üzerine gidilmesinin doğuracağı sonuçlar değerlendirilmişti. İlk güç yoklamalarında ciddi bir darbe yenmesi, bir anda işçilerin direnişleriyle baş başa kalmalarına neden oldu. İşçilerin çoğunluğunun politik bilinçten yoksun olmaları, önemli bir kesiminin de yalnızca ekonomik nedenlerle mücadele içinde olduğunun kavranması burjuvazinin yeni bir saldırı için aradığı güvenceleri oluştuyordu.

Bu koşullarda işçiler arasında yavaş da olsa başlayan çözülme sürecinin önemli boyutlara ulaşabileceği sırada karşı cephede çaresizlik içerisinde kıvranan burjuvazi ve onun yeni koşullardaki iktidarı zamları açıklayıverdi. Yaşam koşullarının dayanılmayacak boyutlara doğru gitmesi, İzmir'de özel olarak planlananlarla pek çakışmayan bir durum oluşturdu. Örneğin, daha önce planlanan ve DİSK'in düzenlediği miting, son yılların en kitlesel gösterilerinden biri oldu. Kurtuluşun nerede olduğunu göremeyen ama soyut olarak bu düzene karşı çıkan emekçi kesimlerin tepkileri, İzmir'de terör uygulayıcılarının kimliğinin tartışılmayacak biçimde net olmasının da etkisiyle, bir hayli yükselmiş oldu.

Bu arada TARİŞ yönetiminin işletmeleri bir haftalığına tatil ettiğini açıklaması ile tekrar hareketlenen direniş, bir anda tüm

İzmir'de yaygın, ancak belirli bir disiplin ve örgütlülükten yoksun eyleme dönüştü. Özellikle işçilerin oturduğu mahallelerde çeşitli grupların çalışmalarının da etkisiyle halkın önemli bir bölümü bu gösterilere katıldı. Ve olaylar bir-iki semt dışında tüm İzmir'i etkilemeye başladı. İlk yoklamalarda direnme gücünü sağlıklı bir şekilde ölçen burjuvazi, savaş manevralarını andıran bir disiplin ve ciddiyetle emekçilere yüklenmeye kalkınca çok önemli sorunlarla karşı karşıya kaldı. Bu önemli sorunların başında, burjuvazi basınının ve TRT'nin olayların önemini ve boyutlarını fotoğraflarla, dehşet içerisinde açıklaması geliyordu. Televizyona yansıtılanlar, gazetelerde büyük yaygara ile yayınlanan resimler «bir avuç komünist militan» ve «sağduyu sahibi işçilerimiz» edebiyatını gülünç bir duruma düşürüyordu. Bir yandan on-onbeş kişinin dışardan müdahalesinden sözediliyor, bir yandan da Latin Amerika ülkelerindeki sokak çatışmalarını andırır sahneleri ustalıkla gösteriliyordu. Sıkıyönetim bu duruma açıkça müdahale ederek, haberlerin hazırlanmasında daha dikkatli ve düşünceli davranılmasını öğütledi. Bu örnek bile, burjuvazinin çaresizliğinin açık göstergesi idi.

Ancak, örgütsüzlük ve yapılan biçimsel yanlışlar kaçınılmaz olarak yenilgiyi (kuşkusuz kısa dönemde) getirdi. Büyük bir özveri ve cesaretle işçilerin yanında yer alan öğrenci gençliğin, kitlesel direniş kırıldıkça bu kez sürükleyici güç olmaya başlaması, bu kırılmayı daha da hızlandırdı. Öyle ki, son zamanlarda İzmir, biraraya gelen her on kişinin «korsan» gösteri düzenlediği bir il durumuna geldi. Ama öncekilerden önemli bir ayrılıkla : Emekçi halkın önemli bir kesiminin tepkisini çekmeden ve bir ölçüde onlardan destek görerek.

Ve sonunda, son kalan Çiğli İplik işletmelerinin de boşaltılması ile TARİŞ direnişi son buldu. Ne var ki, sürekli zayıflasa da İzmir'deki hareketliliğin genel olarak son bulması mümkün görünmüyor. Bu geçici yenilgi döneminin değerlendirilmesi ve nedenler üzerinde durulurken teknik hatalara takılıp kalınmaması, ilerisi için sonuçlar çıkarılırken önemli bir etken olacaktır.

Gerilemenin Nedenleri İzmir'deki gelişmeler, Türkiye'deki genel durumu hem burjuvazi, hem de sol hareket açısından çok açık bir biçimde ortaya koydu. Öncelikle, ülke bütününde «devrimci durumun varlığı» tartışılmayacak bir şekilde kendisini gösterdi. Burjuvazi, kısa dönemde «iş bitirdiğini» düşünebilse de, ilerideki niteliksel dönüşümlerin tohumlarının bugünden ekildiğinin de bilincinde

olmalı. Ve en önemlisi, güçlü bir sosyalist örgütün kotarıcılığında, kendi geleceğinin pek parlak olmadığına bilincinde burjuvazi İzmir özelinde de, durumu sakinleştirici ve üstelik de kalıcı nitelikte hiçbir şeyin yapılamayacağını görüyor. Halkın eskisi gibi yaşamak istemediğinin, kendisinin de kısa dönemler için bile çözüm getirici bir durumda olmadığını açık açık görüyor.

Çaresiz olan diğer kesim de sol hareket. Daha gelişmeler başlarken bile sonucun aşağı yukarı belli olması ve özellikle son «genelkurmay mektubunun» değerlendirilmesinde çok aceleci davranılması, devrimci hareketi bir telaş içerisine soktu. Bu nedenle eylemler sırasındaki biçimsel yanlışlık ve eksiklikler tartışılırken aynı anda solun genel durumunun değerlendirilmesi gerekiyor. Yoksa, bu gelişmelerin günahlarının ve sevaplarının liste halinde ortaya dökülmesi pek bir anlam taşımayacaktır. Sol hareket özverisiz mi davrandı? Kesinlikle hayır. «Teknik olanaksızlıklar» mı yenilgiyi hazırladı? Yine hayır. O halde sorunu daha genel alanda ele almak gerekiyor.

Türkiye’de yükselen bir devrimci durum yaşanıyor. Ancak sosyalist hareketin bu yükselişe ayak uyduramadığı da pek açık. Bu nedenle sol çizgilerin böylesi dönemlerde ortaya çıkacak kendiliğinden eylemlere sağlıklı bir şekilde yön verme olanakları kesinlikle yok. Bir kere sosyalist ideoloji, kısır ve etkisiz bir durumda. Diğer yandan, geçmiş dönemlerde «demokrasi mücadelesi» adına ana mücadele alanının terk edilmesi, bağımsız örgütlenmenin unutulması, gelişmelerin yığınların yanında, ama yığınların mantığıyla değerlendirilmesi, başarısızlığın ana nedenlerini oluşturuyor.

Geçmiş dönemde kısa vâdeli hesaplar nedeniyle CHP’ye dört elle sarılmasının sakıncalarını, sosyalistler bugünleri görerek vurguluyordı. Şimdi daha açıkça gözüküyor. Sosyalistler için sorun hiçbir zaman, CHP’nin «daha az baskıcı» yada «kötünün iyisi» olarak ortaya çıkması olmamalıydı. CHP’ye koşulsuz destek verilerek sosyalist mücadele alanının terkedilmesi, bugünkü durumun başlıca etkenlerindendir. Hiç kimse, 22 aylık CHP yönetiminde olmayan baskı döneminin, bir iki ayda İzmir’e sıçramasını, «CHP gitti böyle oldu» diye değerlendirmesin. Bu sağırıları yeterince karşılayacak kadrolar nerede? Bu kadrolar nasıl oluşur? CHP’yi desteklemekle bu kadroların oluşumunu sağlamak bir birliktelik taşıyor mu? Yoksa bu kadroların oluşması herkesce çok ıskalanan bir perspektifle, (Sosyalist İktidar) perspektifiyle mi oluşur? Ve o çok

sözü edilen düzenle bütünleşmek, bu perspektifin olmamasıyla mı ortaya çıkar? Dünya sosyalist hareketi tarihi bizlere «sosyalist mücadelenin sürekliliği» diye bir gerçeği miras bırakmış. İzmir’de de somutlanan eksiklik, bu mirastan yararlanmamaktan gelmiyor mu? Bu sorular mutlaka değerlendirilip, yenilgi döneminden ilerdeki başarıya meyve toplanacaktır. Ve «bu kadar iş yaptık, niye iktidarı zorlayamıyoruz?» diye sormaya başlayan özverili devrimci demokratlar, daha kapsamlı sorular sorup, tartışmaya başlayacaklardır.

Görevler İzmir’deki olaylarda sol, kendi dışında gelişen bir duruma müdahale edememenin sıkıntısını çekti. Belirli bir gücü olan gruplar tüm olanaklarıyla çalıştılsa da, bu sıkıntı sürdü. Bu sıkıntılardan kurtulmak için «Şanlı», «Utkan» sıfatlarını dilden düşürmemek yerine, «kendiliğindenliğin, örgütlülük ve bilince neden üstün geldiği» tartışılmalıdır. Kuşkusuz, «gerileme dönemi» derken, gelişmeleri kesinlikle küçümsemiyoruz. Kimse de küçümsemez. Ama, sosyalist mücadeleyi küçümseyip, böylesi dönemlerde önemli bir potansiyeli hırpalatanlara bu mücadeleyi küçümsemenin faturasını anlatmaya çalışıyoruz.

Şu satırların yazıldığı sırada, faşist hareketin bir evi basıp, bir öğretmeni öldürdüğü haberi ortaya çıkıyor. İzmir’de uzunca bir dönem etkinliği olmayan MHP, yasal terörün yanında yavaş yavaş kadrolaşmaya başlıyor. Ve İzmir’e sıkıyönetim gelse de gelmese de, sol hareket bu kadrolaşma tarafından kırıdırılmaya çalışılacaktır. İzmir’deki devrimci hareket zor günlerle karşı karşıyadır. Bu dönemde çok yönlü bir mücadele verilmesi gerekiyor. Hemen hemen tamamen faşistleşip, açıkça terör yaratan güçlerin yanında yavaş yavaş kabuğundan çıkmağa başlayan faşist hareket karşısında sosyalistleri önemli görevler beklemektedir. Öncelikle, sol hareketin tikanıklılığı anlatılmalıdır. Ancak, gelişmelerin dışında kalarak, kendi içine kapanmak sosyalistlerin işi değildir. Geleceğe ilişkin perspektif unutulmadan, faşist kadrolaşmaya karşı güçleri oranında mücadele etmek zorundadırlar. TARİŞ’ten sonra Buca Eğitim, Ege Üniversitesinin faşistleştirilmesi veya kuşatma altına alınması engellenmelidir. Tabii diğer görev de sorumluluklar unutulmadan.

BİR DAHA

FENERSİZ YAKALANMAMAK İÇİN

İ. Suphi CANDEMİR

Belki bir ölçüde abartmalı bulunabilir. Ama yine de, Türkiye'deki sınıf mücadelelerinin, bugün, başka ülke'erde pek görülmeyen özgün koşullarda sürdüğünü söylemek mümkün.

Türkiye'de sınıf mücadelelerinin taşıdığı kimi özellikler, son aylarda ortaya çıkan çarpıcı olaylardan hareketle anlatmak pek zor olmasa gerek. Sınıf mücadelelerinin siyasal partiler aracılığıyla sürdürülmesi en azından solun güçlü bir siyasal parti tarafından temsil edilemediği koşullarda burjuvaziye belirli yan avantajlar sağlar. Örneğin burjuvazi, bu sayede, egemenliğinin asıl kurumlaşmış biçimi olan devleti, yani burjuva devletini gözlerden uzak tutabilir. Hoşnutsuz yığınlar, hedef olarak siyasal partilerin bir kesimini, mücadele araçları olarak da bu partilerin dışında kalan başka partileri görür. Türkiye'de örneğin 1973'ten bu yana olan, budur. Böylece, bir süre önce CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit'in de belirttiği gibi, siyasal partiler birbirleri ile boğuşurlarken, «devletin varlığı ve sürekliliği» de korunmuş olur. Bu bام teline kimse basmaz.

Ancak, günümüz Türkiye'sinde bundan hayli uzakta bir görünüm ile karşılaşyoruz. Türkiye'de artık giderek daha çok karşıkarişya gelenler, bir yanda halk, öteki yanda devlettir. Türkiye'nin onulmaz ekonomik çıkmazlarının yüklediği misyonlarla perişan olan, burjuvazinin ardı arkası kesilmeyen taleplerini yerine getireceğim derken kısa sürede iyiden iyiye itibar yitiren siyasal partiler, giderek daha geri planlara düşüyorlar. Siyasal partilerin, kendilerine özgü mantık ve felsefeleri ortadan çekiliyor. Her siyasal örgüt artık tek başına «devlet adına» ve «devlet için» konuşuyor.

Sonuçta, siyasal partiler, halk ile devletin arasından çekilmeye başlıyor. O halde, bu ilginç durumun örneklerine ve getirdiği kimi sonuçlara değinmek, önem kazanıyor.

Örnekler ve Sonuçlar Hemen belirtelim : Sınıf mücadelesinde olağanüstü ya da özgün koşullarla karşılaşmadığı sürece, devlet ve onun kurumları, doğrudan doğruya kendi öz savunularını yapma durumunda kalmazlar. Burjuva devlet mekanizmasını dışarıdan sarmalayan güçler, örneğin burjuvazinin siyasal partileri, inandırıcılık ve etkinliklerini büyük ölçüde yitirmedikleri sürece, devlete bu alanda özel görevler düşmez. Peki ama, Türkiye’de neler oluyor?

Bugün, Türkiye’nin egemen sınıfları, siyasal partileri aracılığı ile ekonomik-toplumsal sistemi, onun işleyişini ve alınan kararları savunmak yerine, doğrudan doğruya devletin kendisini ve varlığını savunacak kadar geri bir konuma düşmüşlerdir. Ancak, bunun nedeni, hiç kuşkusuz, sol hareketin verdiği güçlü mücadele sonucunda burjuvazinin siyasal partilerinin iyice deşifre edilmesi, gerçek yüzlerinin açığa çıkarılması değildir. Devlet’i, kendi sınırları içerisinde bir savunmaya zorlayan etkenin yalnızca bu olduğunu ileri sürmek, sol hareketin gücünü abartmak demektir.

Temeldeki asıl etken, Türkiye burjuvazisinin ekonomik-sosyal sorunlarının çözümsüzlüğüdür. Bu sorunlar öylesine ağır ve çözümsüzdür ki, ilgili misyonları yerine getirme durumundaki siyasal partilerin etkinlik ve inandırıcılıklarını kısa bir süre için de olsa korumalarına olanak tanımamaktadır. Bugün, iktidara talip olan her siyasal parti, kendi siyasal çerçevesini iyice zorlayarak burjuvaziye ve devletine kelie koltukta fedailik yapma durumundadır. Ecevit hükümeti bu fedaililiği yapmış, sonuçlarına katlanmıştır. Bugün de Demirel hükümeti, fedailik yaptığını açık açık söylemektedir.

Bu durumda, kendiliğinden muhalefet, nesnel olarak bu «fedai» leri aşır, artlarındaki devletle karşıkarşıya gelmektedir. Nihayet, burjuva devleti, doğrudan doğruya kendini ortaya atmakta, kendi varlığını duyurma, kendi legalitesini açıktan açığa dayatma zorunda kalmaktadır.

Zorunluluk, bununla da kalmıyor. Bunun getirdiği başka sonuçlar da var hiç kuşkusuz. Bir kere günümüz Türkiye’sinin koşulları öyle biçimlenmiştir ki, devlet, legalitesini kabul ettirmek için atacağı her adımda, aynı legalitesinin sınırlarını da zorlayacaktır. Devlet, kendi rasyonelliğini sergilemek, kendini savunmak için attığı her adımda, yine aynı rasyonelliği aşmak zorunda kalacaktır. Kısacası, bugünün koşullarında, devletin, göz çıkartmaksızın kaç yapması mümkün değildir. Çözümsüzlük de buradan kaynaklanmaktadır.

Sanıyoruz, bir iki örnek, söylediklerimizi daha açık hale getirecek. Devlet Televizyonu, 9 Şubat akşamı, ekranlara Tarsus'ta saldırıya uğrayan bir polisi çıkarttı. Amaç, saldırıdan sağ kurtulan bu polis aracılığı ile devletin güvenlik güçlerine saygı yaratmak mı? Öyle diyelim. Ama bu gösteri, içinde kaçınılmaz olarak polisin güçsüzlük ve çaresizliğini sergileyen örneklerle dolu idi. Sağ kalan polis, saldırganlardan «o arkadaş'a dedim ki» diye söz ediyordu. Polis, olay sırasında saldırganlara «size hiçbir şey yapmayacağız» deme zorunda kalmıştı. TRT'de bunları bir bir izledik. Sonunda, polisin haklılığı ve mağduriyetini anlatmak için çekilen film, polisin zavallılığını ve güçsüzlüğünü sergilemiş oldu. Kaş yapılırken göz çıkarıldı.

Belki de amaç bu değildi. Belki de amaç, klasik ve olağan güvenlik güçlerinin yetersizliğini sergileyip «olağanüstü» uygulamalara gidilmesini haklı göstermektir. Amaç bu olsa bile, ancak devletin klasik güvenlik örgütünü yaralama, zavallı gösterme pahasına gerçekleştirilebiliyordu. Mevcut legaliteyi savunmak için aynı legaliteyi çaresiz ve zavallı göstermek; ya da başka güçlerin ilerdeki legalitesini sağlamak için mevcut olanı ayaklar altına almak. Kısacası, kaş yaparken göz çıkartmak. Kendini, kendi sınırları içinde korumaya çalışan devlet'in başka çaresi yok. Sonra İzmir'de polisin, yakaladığı direnişçilere istiklal marşı söylettirip saygı duruşuna zorlamaya ne hakkı var? Polis, kendi legalitesini ve saygınlığını koruyayım derken, aynı kavramları zorlamak, ihlal etmek durumunda kalıyor.

Her kurum, aynı konumda, «Tarafsız» devlet kurumu TRT, düzenlediği yarış programlarında, yarışmacılara «fiyatları serbest piyasada serbest bırakarak ülkesini kalkındıran adam kimdir?» türü sorular sorarak, kendi legalitesinin sınırlarını zorluyor. Burjuva basını, zamlardan sonra hergün «yandık, bittik» manşetleri atarken, aynı oğuyu dile getiren ilerici kuruluşları «iddiacı ve kışkırtıcı» bularak kendi inandırıcılığını inanılmaz biçimde ayaklar altına alabiliyor. AP lideri, «aslında hükümet olmamam gerekir ama oldum» derken, CHP Genel Sekreteri «halk miting istiyor ama biz yapmıyoruz» diyor. Kısacası, burjuva düzeninin her kurumu, her örgütü, kendi mantık sisteminin sınırlarını zorluyor. Çelişkiler içerisinde saygınlık ve inandırıcılığını yitiriyor.

Sözünü ettiğimiz bu tablo, sol hareket açısından, bir yandan e'verişlilik, öte yandan da tehlike boyutlarını artırmaktadır. Koşul-

lar elverişlidir; çünkü, kitlelerdeki hoşnutsuzluğu, her zamankinden de daha büyük bir ölçüde düzene, kapitalizme ve onun egemenlik biçimine karşı yönlendirme olanakları artmıştır. Aradaki aldatıcı perdeler ya ortadan kalkmış, ya da inandırıcılıklarını yitirmiştir. Tepkileri, şu ya da bu siyasal örgüt yerine, doğrudan doğruya düzene yöneltmek mümkündür.

Ama koşullar, aynı zamanda da tehlikelidir. Çünkü burjuvazi, kendi devletinin meşruiyet sınırları içerisinde vermeye mecbur kaldığı bu savaşı yitirmemek için elinden geleni yapacak, her türlü saldırıya istekli olacaktır. Bu da, Türkiye sol hareketinin yakıcı ve güncel sorunlarından biri olarak ortadadır.

Gerçekte, TRT'nin, basınının, siyasal partilerin, giderek ta cezaevlerine kadar öteki tüm kurumların böylesine laçkalaşıp adeta kendi kendileri ile boğuştuğu bu koşullarda, tüm güçsüzlüğüne karşın, sol hareketin yine de güçlü ve kalıcı adımlar atması mümkündür. Ama tabii, nesnel olarak. Peki, Türkiye solu öznel olarak bu konumda mı?

Siyasal Ekonomizm Türkiye solu, bu konumdan uzaktır. Çünkü Türkiye solu, belki de yalnızca Türkiye'ye özgü bir hastalığın, siyasal ekonomizm hastalığının içine düşmüştür.

Ekonomizm, Türkiye solunda eksik tanınıyor. Ekonomizm, yalnızca, siyasal hedef ve perspektiflerden uzaklaşılması, dar güncel çıkarılara hapsolunması biçiminde anlaşılıyor. Buna bakılırsa, ekonomizm, Türkiye soluna hiç mi hiç bulaşmamıştır. Çünkü, Türkiye solcusu yalnızca «ceph», «demokratik iktidar», «demokratik halk iktidarı» vb. türünden ve iyiden iyiye «siyasal» hedeflerin peşindedir. Bunun neresinde ekonomizm var?

Oysa, ekonomizmin daha ciddi, daha kapsamlı bir tanımı gerekiyor. Ekonomizm, kitlelerin mevcut konumu ve bu konum sonucunda yönlendirilebileceği kanallar ile yine aynı koşullarda saptanan kısa ve uzun dönemli hedefler arasındaki uyumsuzlukla ortaya çıkar. Örneğin Türkiye'nin bugünkü koşullarında kitlelerin kendiliğinden hareketlenmesi bile doğrudan doğruya burjuva düzenini ve onun kurumlarını hedef alıyorsa, halkın çektikleri şu ya da bu siyasal partinin iktidarı yerine doğrudan doğruya mevcut düzene bağlanabiliyorsa; istenildiği kadar «demokratik iktidar», «görelî demokratik iktidar», «demokrasi mücadelesi» türünden sözde siyasal hedefler saptansın, bunun adı bal gibi ekonomizmdir. Çünkü, kitlelerin yön-

lendirilebileceği hedef ile, bulunan siyasal formül arasında belirgin bir uyumsuzluk vardır. Kitlelerdeki kaynaşma sosyalizme dek götürülebilecekken sözü edilen «siyasal» hedefler, çekilse çekilse, CHP'nin yeniden kuracağı bir iktidara kadar çekilebilir. Ekonomizm, budur; ekonomizm, buradadır. Siyasal sözcüklerle süslenmiş bir ekonomizm. Kısacası, siyasal ekonomizm.

Söylediklerimiz, yanlış anlaşılmasın, Türkiye'de, bugünden yarına hemen sosyalizmi kurma olanaklarının bulunmadığını biliyoruz. Tek başına öznel ögenin yetersizliği nedeniyle. Ekonomizmden kurtulmanın, her türlü güncel hedefi bırakıp sabahdan akşama sosyalizmi sayıklamak demek olmadığını da biliyoruz. Sorun, kitlelerdeki hareketleniş, sosyalizmi anlatan, sosyalizmi hedef alan, sosyalizmi öğretip insanları sosyalizme yürüten bir **genel silkinişle** bütünleştirme sorunudur. Elverişliliğinden söz ettiğimiz koşullar, bunu sağlamaya yönelik koşullardır. Yapılmayan da, bunu sağlamaya yönelik çabalar.

Mümtaz Soysal, bir makalesinde, bunca olup bitenlerden sonra Türkiye halkının «kuzu millet» olarak kalıp kalmayacağını sordu. Soysal'a göre, halkımız pek de fazla ses çıkartmayacaktı. Çünkü, zamlarla vb. yitirdiklerini, örneğin toplu sözleşmeler vb. gibi başka kanallardan telafi edebileceğini biliyordu halkımız. Asıl bunlarda elden giderse kopacaktı kıyamet. Böylece Soysal, kendi «demokratik» düşünceleri çerçevesinde «demokrasi» nin savunuculuğunu yapıyor, kitidara ve burjuvaziye çizmeyi nerede aşmaması gerektiğini hatırlatıyordu.

Bereket versin, Türkiye'de, adına «demokrasi güçleri» denen güçler, yine de Mümtaz Soysal'dan bir miktar ileride. Ancak, «demokrasi gücü» olarak kalındığı sürece, çok fazla ileriye gitmek de mümkün değil. Türkiye solcusunun siyasal ekonomizminin kaynağı da burada. Demokrasi, artık sosyalizme gerek bile bırakmayacak bir iyilik perisi olarak görülüyor ve gösteriliyor. Zamlar insanın belini büküyor, sebep dışa bağımlı tekelci sermaye, çaresi de «demokrasi». İşyerleri faşistleştiriliyor, çaresi yine demokrasi. İnsanlar karada kışta oradan oraya sürülüyor; ilacı «demokratikleşme». Toplu halde işten atılmalar cereyan ediyor, cevap yine «görelî demokratik iktidar».

Türkiye solunun çıkmazlarından biri, burada. Pusula, her zamankinden çok sosyalizmi gösteriyor, solcumuzun cevabı hazır : Demokrasi. Kitlelerdeki hareketlenme, mevcut tüm burjuva partile-

rinin göğüsleyebileceğinden fersah fersah ötelere taşıyor, ilericimiz «görelî demokratik iktidar» yani CHP diyor. Burjuvazi, yarışma programlarına bile serbest rekabetin faziletlerini sokmaya çalışıyor, maddenlerin devletleştirilmesinin «akıldışılığını» anlatmaya uğraşırken, solcumuzdan ses yok. Ya da bir tek ses var: Demokrasi mücadelesi...

Soysal'ın «kuzu millet» tanımına kimi acılardan yine de hak vermek gerekiyor. Çünkü gerçekten de, zamlar ve fiyat artışları, kitlelerde belirli bir hoşnutsuzluk yaratırken, on'arı bir ölüm kalım mücadelesine itecek etkenler değildir. Hele hele özellikle işçi sınıfı söz konusu olduğunda, onları hareketlendirecek, ölüm kalım kavgasına sokacak çok daha önemli etkenler vardır zamlar ve fiyat artışlarının dışında. Bunların başında işsiz kalma tehlikesi gelir.

Günümüzde, bu alanda da ilginç gelişmeler cereyan etmektedir. Türkiye burjuvazisi ve onun siyasetçileri, önce ekonomik koşullar sonra da siyasal tercihler sonucu geniş bir işsizler ve işten çıkarılmışlar ordusu yaratacaktır. Daha da ötesi, işlerini koruyanlar da sürekli tehdit altında tutulacaklardır. Ancak bu adımlar, beklenenin aksine, işçi sınıfında bir tevekkül ve pasiflik yerine, kabına sığmazlık ve başkaldırı ortamı yaratacaktır. Önümüzdeki yıllar, işçi sınıfının önemli bir hareketlenmenin içine gireceği yıllar olacaktır.

İşte böylesine bir hareketlenmenin «cephe», «görelî demokratik iktidar» vb. türünden uyumsuz hedeflerle kısırlaştırılması, siyasal ekonomizmin ta kendisi olacaktır.

Türkiye solu, yılların ürünü olan bu özelliğinden, ne yazık ki kısa sürede kurtulabilecek konumda değildir. Evet, daha iyiye, daha yeterliye yönelik gelişimler bugünden de sezilebilmektedir. Ancak, daha güçlü olasılık, saldıran burjuvazinin, işçi sınıfını ve sol hareketi klasik deyimî ile bir kez daha «fenersiz yakalaması»dır.

Kötümserlik mi? «Fenersiz yakalanma» deyiminin kötümser çağrışımlar yaptırabileceğinin farkındayız. Ama sözünü ettiğimiz, hiç kuşkusuz, sol hareketin bütünü ile gafil avlanıp düşmanca ezilmesi ve yokedilmesi değildir. Böyle olmayacaktır. Türkiye, sol hareket açısından, 12 Mart dönemindekine benzer bir yenilgiyi bir daha yaşamayacaktır. Yenilgi, olabilecektir. Ama olursa bu, 12 Mart dönemindekine benzer bir yenilgi kesinlikle olmayacaktır.

«Fenersiz yakalanma» sözünden kastımız başka. Açıkçası şu: Burjuvazinin son zamanlarda hızlanan ve daha da hızlanacak olan

saldırıları, kendi sınıf bilinci içerisinde, kapitalizmin işçi sınıfını ve sosyalizmi hedef alan açık saldırıları biçiminde cereyan ederken, işçi sınıfının ve Türkiye solcularının buna göstereceği tepki aynı bütünlükten, aynı hedef netliğinden (yani sosyalizmi hedef almaktan) uzak, daha örgütsüz ve daha dağınık direnişler olabilecektir. Bir başka deyişle Türkiye sosyalist hareketi, burjuvazinin **sosyalizme karşı** ilan ettiği meydan savaşına, **sosyalizm adına** icabet edip birleşik gücünü ona karşı sergileyecek durumda değildir.

Bu güçler uyumsuzluğu ortamında, üç yol kalıyor : Teslim, intihar ve direniş. Teslim olmak, ortadaki güç dengesizliğinin farkına varıp yeniden CHP'ye yanaşmak, CHP'den medet ummak anlamına geliyor. Türkiye solunda, bunu yapabilecekler var. Kim oldukları da biliniyor. Sonra, intihar yolunu seçenler olacak. «Bilinçsiz öfkeli» in, dün, 12 Mart döneminde, bu yolu nasıl seçtikleri de biliniyor.

Geriye, direnecekler kalıyor. Türkiye sosyalizminin umudu da, bunlara bağlıdır. Direnenler, Türkiye solunun çeşitli kesimlerinden çıkacaktır. Direnme ve bununla aynı anlama gelmek üzere «solda tekleşme» kesinlikle tek başına şu ya da bu kesimin yükseliş diğerlerine üstünlük sağlaması biçiminde olmayacaktır.

Sırada, birbirine bağlı iki soru var: Önce «direnme» ne anlama geliyor? Sonra «direnenler» neden değişik sol kesimlerden çıkacak?

«Direnme»nin koşulları var. Teslim ya da intiharın dışında, «direnme» olanakları var. Çünkü, 12 Mart döneminin tersine, Türkiye ekonomisi, görece de olsa, iki yıl da sürse, bir ferahlama sağlayacak durumda gözüküyor. 12 Mart sonrasının büyük döviz rezervleri gibi, örneğin hem ekonomik hem de «ideolojik» anlam taşıyan bir TV patlaması gibi olanaklar, artık Türkiye'de bulunmuyor. Bu durumda, 12 Mart sonrasında arkalarından gelen başkaları olmadığı için teslim olmak ya da intihar etmek durumunda kalanların tersine, ikisini de yapmayıp direnenler, arkalarından bu kez çok kişinin geldiğini göreceklerdir. Türkiye'de direnenler, artık yalnız kalmayacaklardır.

12 Mart döneminde öğrenme hırısı olmadan mücadele azmi taşıyanlar intihara, mücadele azmi olmadan «öğrenme» niyetinde olanlar da teslimiyete ya da pasifizme sürüklendiler. 12 Mart'ta, ikisini de birlikte taşıyana rastlanmadı. Bugün, Türkiye'de, hem öğrenme hem de mücadele hırslarını beraberce taşıyanlar var. Diren-

mek, bu beraberliğin ürünü oluyor. Bilgi ve mücadelenin birlikte yürümesi sağlanabileceği için, teslim ya da intiharın dışında çıkar bir yol görünüyor.

12 Mart dönemi, burjuvaziye, dönem sonrasında da kullanabileceği CHP gibi bir silah hediye etti. Bundan sonra, burjuvazinin böyle bir silahı da olmayacak. Olsa bile, eski etkinliğini çok büyük ölçüde yitirecek. Sonra burjuvazi, yeni bir döneme, 12 Mart'takine kıyasla çok daha yıpranmış, legalitesini zorlayan, kendi içinde büsbütün huzursuz, özellikle de dış koşulların etkisi altında ne yapacağını şaşırılmış kurumlara girecektir. Bütün bunlar burjuvaziyi, 12 Mart dönemindeki rahatlıklarından yoksun bırakacaktır.

«Direnmek», tüm bu faktörleri hesaba katıp, ayakta kalmak anlamına geliyor. 12 Mart döneminin iki prototipi (öğrenmek için!) CHP'ye teslim olanla intihar eden ise; yeni dönemin nüvesinin, hem öğrenen hem de mücadele eden, birincisini burjuvaziden bağımsız, ikincisini ise intihar etmeden yerine getiren kişi olarak belirmesi büyük bir olasılıktır. Karanlık gibi görünen yakın geleceğin aydınlık yanında buradadır.

İkinci olarak, sözünü ettiğimiz «direnenler»in değişik sol kesimlerden çıkacağını belirttik. Eğer «direnme» tanımı gerçekten de mücadele etmekle öğrenmeyi aynı anda içeriyorsa, Türkiye sosyalist hareketinin böyle bir «direnme» sürecinden nitel bir sıçrama yaparak çıkması beklenmelidir. Çünkü, gerçek anlamıyla öğrenmek ve yine gerçek anlamıyla mücadele etmek, Türkiye sosyalistinin yıllardır bir araya getiremediği iki yakadır.

Evet, direnenler, değişik sol kesimlerden çıkıp, yeni bir bütün oluşturacaktır. Çünkü, bugün Türkiye sol hareketinin özelliği, tek tek her kesimde belirli olumluluklarla birlikte, kanserleşmiş ve tedavisi mümkün olmayan yaraların da bulunmasıdır. Tek tek bakıldığında, yanlışlar bu çizgilerden herbirinin öylesine ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir ki, şu ya da bu çizginin kendine özgü yanlışından arınıp gelişmesi mümkün değildir. Dahası, her çizginin kendine özgü yanlış, onun özelliği olmaktan da öte varlık nedeni haline gelmiştir. Örneğin bir TİP'te, TSİP'te ve TKP'de kimi olumlu özellikler bulabilirsiniz. Ama bu özelliklerin yanında, kariyerizmin ve burjuva politikasının, artık bu partilerin birer varlık nedeni haline geldiğini de görürsünüz. Bir Dev-Yol'da saygın bir dinamizm bulabilirsiniz. Ama bu dinamizmin yanında çocukluk ve düşüncesizlik de aynı şekilde bu hareketin ayrılmaz bir özelliği, varlığının gerekçesi

haline gelmiştir.

Örnekleri rasgele seçtik. Anlatmak istediğimiz, tek bir «çizgi» içinde kanserleşmiş yaraların tedavisi ile uğraşmanın sonuçsuz bir çaba oluşu. İşte bu nedenle, yakın geleceğin direnenleri, daha acığı Türkiye sosyalist hareketi, tek tek şu ya da bu çizginin düzelmesi (ya da güçlenmesi) ile değil, bunların hepsi ile birlikte ama hepsinin de ötesinde bir silkinişle sınıf mücadelelerine daha ağır biçimde damgasını vurabilecektir.

Kadrolaşma ve Yayılma Türkiye sosyalistini, bu tarihsel silkiniş ve toparlanma görevinde, gerçekten büyük tehlikeler beklemektedir. Ama, belirtmek gerekir ki, bugün Türkiye sosyalistinin en büyük düşmanı, yine kendisidir. Türkiye sosyalist ve Türkiye sosyalizmi, gelişmek için öncelikle kendini aşmak zorundadır.

Türkiye sosyalistinin en büyük talihsizliklerinden biri, kısa sürede pek çok «kötü»ye tanık olmasıdır. Şimdilik, küçük burjuva kökenli sosyalist gençleri, öğrencileri alalım. Böyleleri o kadar çok «kötü»ye tanık olmuşlardır ki, karşılaştıkları her yeni olguda, her yeni deneyimde «yeni bir kötü» aramaktan kendilerini alıkoyamazlar. Sanki kötülükler kılık değiştirip, sol hareketin her kesimini tek tek ziyaret etmektedir. Yenilip aşılamaması halinde, bunun varacağı yer sinizm, küskünlük, alaycılık ve giderek bir köşeye çekilmedir.

Peki bu nesnel konum nasıl aşılacak?

Burada gündeme gelen nokta, sosyalist harekette, kadrolaşma ile yayılma (ya da kitleselleşme) arasındaki ilişkilerde kendini göstermektedir. Daha önce, işçi sınıfındaki mevcut ve muhtemel hareketlenmelerden, genel olarak kitlelerin konumundan söz ettik. Bunların, kısa dönemde, Türkiye sosyalistinin önüne ne gibi olanaklar çıkaracağından söz ettik. İşte günümüzde küskün ve her yerde «kötülük» arayan küçük burjuva kökenli sosyalistin kendini aşma güvencesi de bu olanaklarda yatmaktadır. Başka bir deyişle, kadrolaşmaya ya da daha eski bir deyimle «Bolşevikleşmeye» yönelik çabalar, günümüzün nesnel ve öznel koşullarında mutlaka **belirli ölçülerdeki** bir yayılma ile bütünleşmek zorundadır. Kariyerizminden küskünlüğüne kadar, dar kadrolaşmanın ortaya çıkarıp da tek başına üstesinden gelemeyeceği tüm hastalıkların ilacı, yayılma ve çeşitli kesimlerde etkinlik sağlayıp yeni kan damarları ile beslenmektir. Bu, hem gereklidir hem de mümkündür; çünkü, **toplumun her kesimindeki** hareketlenme, kadrolaşmayı takviye için yeni yayılma olanaklarını gündeme getirmektedir.

Yayılma ya da kitleselleşme denildiğinde mutlaka bir parantez açmak gerekiyor. Hele hele Türkiye'de. Çünkü Türkiye'de gerçek içeriğinden en çok soyutlanıp, yanlış anlaşılma ya en müsait hale getirilen kavramlar, bunlardır : Yani kadrolaşma ile kitleselleşme. Kimileri için, kitleselliğin tek göstergesi niceliktir. Bunu, **nitelikli nicelik** diye düzeltmemiz gerekiyor : Kimsenin kuşkuşu olmasın . 1917 Devrimi'ni gerçekleştiren nicelik değil, nitelikli niceliktir. Keza, öteki devrimleri.

Buna karşılık Türkiye sol hareketi, geçmişte ve bugün Maoçuluğun doğrudan ya da dolaylı etkisi altında bir abartılmış «kitlesellik» merakı yaşamıştır. Devrimciler «kitlelerle suda balık gibi olmak» için herşeye sıfırdan başlarken, halk savaşı da «kitlesele» devrimin tek yolu olarak görülmüştür.

Açık söyleyelim : Bu, köylü sosyalizmidir. Bu, Çin'de olduğu gibi, kitlesellik adına nitelikten, özden ve teoriden ödün verilmesidir. Türkiye'de ise, sosyalist hareketin silkinışı için kadrolaşma ile birlikte yürümesi gereken kitleselleşme ya da yayılma, kesinlikle bu anlamda olmayacaktır.

Kadrolaşma ile birlikte yürümesi gereken yayılmanın başlıca aracı, toplumsal yaşamın her alanında sivrilmiş ve önderlik niteliği kazanmış insanları, aynı zamanda yine toplumda yeri olan örgütleri ve kuruluşları etkileyebilmektir. Bu çalışmada, karşımıza «entellektüel» dediklerimiz, «goşist» diye silip attıklarımız, fazla «bürokrat» bulduklarımız çıkacaktır. Ancak, yayılmanın en etkin yolu, önderlerden ve kurumlardan geçer. Üstelik, bilimsel sosyalizmin, verili andaki konumları ne olursa olsun, böyle önderlere ve kurumlara anlatacağı çok şey vardır. Üstelik, yazımızın başlarında çizmeye çalıştığımız Türkiye kapitalizmi tablosu, kitlelerle birlikte, bu önderleri ve kurumları da yeni arayışlar içerisine itecektir. Ve önemli olan da, bunları yanıtlayabilmektir.

Türkiye'nin artık eski Türkiye olması mümkün değildir. Aynı şekilde, Türkiye solunun da eski sol olarak kalması hiç ama hiç mümkün değildir. Önce Türkiye kapitalizminin ve onun üst yapısının zorlamaları, sonra da bugünkü örgütlenmelerin taşıdığı sakatlıklar, hepsi birlikte Türkiye sosyalistlerini, tabi tümünü değil en bilinçli kesimini ciddi bir arayışın içine itecektir. Daha bugünden, Türkiye solundaki örgütlenmeler, içinde iş yapmak için değil, boşta gözükmemek için altına sığınılıp başkalarının gözetlendiği «çatı» lar haline gelmiştir. Türkiye solcusu, önce «boşta kalmayı» küçük

düşürücü saydığı, sonra da ilgi duyduğu başka «çatıları» gözleyebilmek için kendine bir «çatı» seçmiş durumdadır. Bu çatıları çok kısa süre içerisinde terketmelerini beklemek de hayalciliktir.

Ama aynı çatılar altında çok uzun süre kalmaları da mümkün değil. Tabii, «direnenler» olacağı için. Bir süre sonra, direnmek, teslim olmak ve intihar etmek arasındaki tercih gündeme gelecek. O zaman, direnecekler, teslim olanlarla intihar edenleri eski çatılarının altında bırakarak, sosyalizme doğru daha büyük bir güçle yola çıkacaklardır.

ÖZÜR

Dergimizin 5. sayısının 51. sayfasında adı geçen Ib Norlund, Norveç değil, Danimarka Komünist Partisi yöneticisidir. Düzeltir, okurlarımızdan özür dileriz.

GRAMSCI YAZILARINDA DEVLET OTORİTESİ

Mehmet KURTULUŞ

Metin Çulhaoğlu'nun Sosyalist İktidar'ın Beşinci Sayısı'ndaki yazısı, Türkiye'de Avrupa Komünizmi konusunda yapılan ilk kapsamlı ve tutarlı değerlendirme niteliğini taşıyor. Bu değerlendirme, Avrupa Komünizmi'ni Komünist Enternasyonal'in ve genel olarak uluslararası sosyalist hareketin gelişme dinamikleri ve Gramsci'nin kuramsal çalışması ile İtalyan Komünist Partisi'nin ve Batı Avrupa'lı diğer komünist partilerin siyasal programları arasındaki ilişkiyi gözönünde bulundurarak anlamaya ve açıklamaya yönelik. Değerlendirmede bazı belirsizlik ve karışıklıklar da var. Bu yazıda bunlara değinilecek. Fakat, bunun ötesinde, bugün çok tartışılan Gramsci'nin devlet üzerindeki görüşleri mümkün olduğu kadar birinci elden kaynaklara dayanılarak ortaya konmaya çalışılacak. Yani, bu yazıda değerlendirme az, bilgi çok olacak. Özellikle, Avrupa Komünizmi ile ilgili sağlıklı bir değerlendirme için önce, birinci el kaynaklarının bilinmesi zorunlu. Yeterli değil, ama zorunlu. Türkiye'de ise bu yok. Olmalı.(1) Bu yazı bu alanda ilk katkı olmayı amaçlıyor.

Gramsci ile İlgili Gramsci'nin sağlığında kendisinin oluşturduğu ve bütünlük taşıyan bir kitabı **Bir Çalışmada Yöntem** yok. Bu yüzden, Gramsci'nin devlet konusunda söylediklerini kolayca çıkarabileceğimiz bir kaynaktan yoksunuz. Gramsci'nin yapıtı, yazım türü açısından başlıca iki kısma ayrılabilir. Birincisi, 1917 ile 1922 yılları arasında **Avanti** (İleri) ve **Ordine Nuovo** (Yeni Düzen) gibi gazetelerde yer alan makaleleri. İkincisi de, 1929 ile 1935 yılları arasında yazılmış olan **Hapishane Defterleri**. **Hapishane Defterleri** özel niteliğinden dolayı, üzerinde biraz daha durmayı gerektiriyor. **Hapishane Defterleri**, Gramsci'nin, İtalya'nın çeşitli hapishanelerinde yakınlarından sağladığı kaynaklar ve kendi birikimine dayanarak oluşturduğu defterlerdir. Bu defterlerde, Gramsci, çok çeşitli konularla ilgili notlar almıştır. Herhangi bir ko-

nu ile ilgili kaynaklar toplu olarak aynı anda eline geçmediği için **Defter**'de yer alan notlar düzensiz bir dağılım gösteriyor. Ayrıca, hapishane koşullarının zorlaması sonucu kaynaklar da sınırlı ve çoğu kez ikincil nitelikte. Üstelik de faşist hapishane sorumlularının sansüründen geçmiş olmaları gerekiyor. Bu durumda, öncelikle, Gramsci'nin notlarını oluştururken «istediği» kaynakları elde bulundurduğu söylenemez.

Defterler'in önemli özelliklerinden biri, dağınık notlarsa öbürü de özel dilidir. Gramsci ile ilgili bir çalışma yaparken, onun «... tek bir makalesini alıp, bunu düşüncesinin temeli olarak kabul etme tehlikesi ...»(2) ni akıldan uzak tutmamak gerekiyor. Bir de kullandığı özel deyimlerle bu deyimlerin tanımları arasında ilişki kurarak bunların aslında ne anlama geldiğini bulma zahmetine katlanmayı göze almak gerekiyor.

Avanti ve **Ordine Nuovo**'da çıkan yazıları 1920'lerin devrimci bunalımı ve işçi hareketi içinde siyasal örgütlenme mücadeleleri içinde ve onların gereklerine yanıt olan bir nitelik taşıyor. **Defterler**'de ise Gramsci, siyasal mücadelenin biraz uzağındadır, ama yine de teorisinde daha önceki deneyiminin izleri görülmektedir. Gramsci'nin yapıtının bu ikili niteliğinin, birinci dönemde günlük politikanın ikinci dönemde ise politika teorisinin çalışmalarının odağında bulunmasından kaynaklandığı söylenebilir.

Ordine Nuovo ve Avanti 1917 Devrimi'nden sonra bir çok gelişmiş kapitalist ülkede olduğu gibi İtalya'da da bir devrimci bunalım başlamıştır. 1919 - 20 yıllarındaki bu olaylarda bir yandan sanayileşmiş Kuzey'de grevler yer alırken, tarımsal Güney'de köylü ayaklanmaları görülmektedir. Bu dönemde, işçi hareketinin önünde başlıca iki sorun durmaktadır. Bunlardan biri devrimci bunalım koşullarında işçi hareketinin örgütlenmesi ve siyasal çizgisinin saptanması (netleşmesi) diğeri ise işçi sınıfının siyasal iktidarı ele geçirmesi yani devrim sorunudur. Aslında bu iki sorun birbiriyle organik bağ içindedir. Yani sorun tektir; işçi sınıfının devrimci (devrim perspektifine doğru) örgütlenmesini gerçekleştirmek.

İşte, 1919 - 20'de bu tek sorun karşısında işçi sınıfının hareketi içinde iki farklı yaklaşım vardır. Birinci yaklaşım, Serrati ve Bordiga'nın temsil ettiği ve parti içindeki çoğunluğun desteklediği, Gramsci'nin «maksimalist» olarak adlandırdığı yaklaşımdır. Bu yaklaşım, partinin iktidarı almaya girişmesi için devrimci bunalımın olgunlaş-

masını beklemek gereğine inanmakta ve Torino'da başlayan grev, ülke çapında bir genel greve dönüştürmeyi reddetmektedir. Gramsci'nin başını çektiği ve Ordine Nuovo olarak adlandırılan Torino grubu ise devrime giden yolun adım adım gerçekleşecek kazanımlardan geçtiği ve Torino grevi ile ülkenin diğer yerlerindeki toplumsal mücadeleler arasında ilişki kurulması görüşünü savunmaktadır. Ordine Nuovo grubu ayrıca, grevlerle güneydeki köylü ayaklanmaları arasında bağ kurulmasını istemektedir.

Bu dönemde, Gramsci'nin devlete ilişkin başlıca görüşleri nelerdir? «Gramsci'nin liberal devletin bunalımı ile ilgili yorumunun teorik temeli **Ordine Nuovo**'daki metinlerde ve Marx'ın **Fransa'da İç Savaşı**'nın okunmasıyla bulunabilir.»(3) Oysa bu dönemde, Lenin'in **Devlet ve İhtilal**'i vardır. Lenin, bu önemli yapıtında, marksist devlet kuramının kaldırıcı olarak burjuva devlet makinesinin kırılmasından söz etmektedir. Gramsci'nin İtalya'daki bunalımın devrimci çözümüne ilişkin üzerinde durduğu, başlıca iki önemli kavram vardır. Komün'ün sınırlı niteliği ve üreticilerin özyönetimi. Bu iki kavram da Marx'ın **Fransa'da İç Savaş**'ında yer almaktadır. Buna karşılık burjuva devlet makinesinin kırılması Ordine Nuovo döneminde üzerinde çok fazla durulmayan bir konudur. Bu dönemin sonlarına doğru, özellikle Komünist Enternasyonal'de İtalyan heyetinde yer aldıktan sonra Gramsci, Lenin'le ve onun yapıtıyla daha yakından tanışma fırsatını bulmuştur. Lenin'in etkisi, Ordine Nuovo döneminin sonlarında ve özellikle Hapishane Defterleri'nde belirleyici bir yer tutmaktadır.

1920 yılında yazdığı **İki Devrim** adlı makalesinde Gramsci, bir devrimde başlıca iki nitelik bulunması gerektiğini belirtmektedir. Birinci nitelik (ya da aşama) yıkıcı eylemdir. İkinci nitelik ise, oluşturma (yapma, kurma) sürecidir. Gramsci, yıkıcı eylemin biçiminden çok oluşturma süreci üzerinde durmaktadır. İşte buradan, fabrikanın yeni devletin hücresi yapılması düşüncesinin irdelenmesine geçebiliriz.

Fabrika Konseyleri, Rusya'da denenilen ve başarılı olan Sovyet deneyiminin İtalya koşullarına uygulanması olarak görülebilir. Gramsci onlara, devrimci sürecin etkin ve biçimi olarak önem vermektedir. Ancak Konseyler, doğrudan birer parti örgütü değil, onun denetiminde oluşturulmuş birimlerdir.

«Gramsci'de Konseyler, üretimle demokrasi arasındaki bağlantının, **tarihsel olarak belirlenmiş** bir evrede, ekonomi ile kurumlar arasındaki bağlantının bir düzeyini temsil etmektedir.»(4) 1919-20 yıllarında işçi köylü olaylarıyla başlayan İtalyan bunalımı, Grams-

ci'ye göre, emek «serbest rekabetin fonksiyonu» olmaktan çıkarsa çözülebilir.

Gramsci'nin düşüncesinde, iktidarın ele geçirilmesi ve yeni bir dünya kurulması düşüncelerinin ayrılmaz bir bütün oluşturduğunu söylemiştik. Ona göre, biri için yapılan propaganda, aynı zamanda diğeri için yapılan propaganda anlamına gelmektedir. Ekonomik ve siyasal aşama içiçe girmelidir. Gerçekte, egemen sınıfın birliği de bu ekonomik ve siyasal çakışmaya dayalıdır. Ancak bu birlik, verili ülke içindeki güç ilişkileri, uluslararası alanda güçlerin ilişkisi ve ülkenin jeopolitik konumu gibi karmaşık bir süreç sonunda açıkça ortaya çıkabilmektedir.

Marx'ın şöyle bir cümlesi var : «Üreticilerin siyasal egemenliği, toplumsal bağımlılıkları sürdüğü sürece gerçekleşemez». Bunu gerçekleştirebilmek için **devletin ele geçirilmesi** konusunda doğru perspektifleri belirlemek gerekir. İşte, Gramsci'nin Ordine Nuovo'da yapmaya çalıştığı budur. (Nitekim, Ordine Nuovo'daki ilk makalesi, «Devletin Ele Geçirilmesi» adını taşımaktadır.)

Gramsci'ye göre, üretim tarzı tarafından belirlenen kapitalist birikim, aynı ölçüde, üretici insan kitleleri yaratmaktadır. İşte, marksizmin tüm devrimci tezlerinin kökenlerini, **serbest rekabet** ve sınıf mücadelelerinin doğurduğu kapitalist düzensizliğin yerini alacak olan yeni komünist düzenin kaynağını, bu olguda aramak gereklidir. «Gerçekten, Gramsci'de, üretimle politika arasındaki ilişki, parlamenter devletin ve burjuva siyasal demokrasi biçimlerinin **aşılmasının**, yalnızca ücretli emeğin örgütlenmesi serbest rekabetin egemen olduğu kapitalist pazarın yasalarını tamamen ortadan kaldırabilecek bir noktaya ulaştığı anda gündeme gelmesi olarak anlaşılmaktadır.»(5) Görüldüğü gibi Gramsci, ekonomi ile devlet arasında çok sıkı bir ilişkinin varolduğunu kanıtlamağa çalışmaktadır. Bir de devletin aşılmasından söz ettiğini görüyoruz. 30 Mayıs 1920'de **Avanti**'de çıkan bir yazısında Gramsci şöyle diyor : «Ulusu sömürme aracının başsız bırakılması genel oy rejiminde, burjuva demokrasisinde olanaksızdır. İtalya'nın içinde çırpındığı bunalımı yalnızca işçi devleti çözebilir. İşçi devletinin temeli olan sanayi proletaryası plüktokratik merkezleşmeyi yıkmaz onu aşar: sermayedar ve bankerlerin ülkenin üretici güçlerini boyunduruk altına almak ve onları sömürmek için yarattıkları idari makine işçi devleti tarafından kamulaştırılır ve toplumsallaştırılır».(6) Burada sosyalist devrimin temel amacı, üretici güçlerin kurtuluşunun sağlanması, onla-

ra özgürlüklerinin verilmesi olarak ortaya çıkmakta, buna karşılık idari mekanizmanın kamulaştırılması (kırılması) yalnızca bu amaca yönelik bir araç durumunda gözükmektedir.

Kısaca, denebilir ki, Ordine Nuovo dönemindeki yazılarda devlet sorunu politika ile üretim arasındaki ilişkiye dayandırılmaktadır. Ama Gramsci, bir başka noktaya da dikkati çekmektedir. Üretimle politika arasındaki bağlantı doğrudan ortaya çıkmamakta, yalnızca, bunun etkileri tarihin değişkenliği içinde kendini göstermektedir.

Devlet kuramının önemli bir bileşkesi de siyasal iktidar kavramıdır. Gramsci, **İki Devrim** adlı makalesinde bu kavramı şöyle tanımlıyor: «Gerçek bir ekonomik iktidarın hukuksal aracı..., zenginliğin üretim ve dağıtım ilişkileri içinde belirlenmiş olan bir düzenin savunma örgütü ve gelişme koşulu»(7). Yeni devletin hücrəsi olarak düşünülen Fabrika Konseyleri'nin kurulmasına yol açan ana düşüncenin burada yattığı söylenebilir.

Bu dönemde Gramsci, ekonomist ve anarşist devlet yaklaşımları karşısında «işçi ve komünistlere özgü» olarak nitelendirdiği yaklaşımı formüle etmeğe çalışmaktadır. Ona göre, burjuva devletin siyasal yönetiminin devrilmesi, temsili kurumlar ve merkezi hükümetin burjuvazinin siyasal iktidarını uyguladığı idari makinenin yok edilmesi ve halk ayaklanması sonucunda iktidarın kendilerini komünist diye adlandıran (ya da gerçekten öyle olan) güçlerin eline geçmesi, bunların hiçbirisi ne de tümü devrimin «işçi ve komünist» niteliğini belirlemede yeterli değildir. Devrim, «... kapitalist sınıfın egemenliğindeki toplumda oluşan proleter ve komünist üretici güçlerin kurtuluşu olduğu ölçüde proleter ve komünisttir»(8).

Hapishane Defterleri'nde Devlet Ordine Nuovo döneminde Hegemonya Kuramı

Gramsci'nin marksist kuramsal gelenekten yola çıkarak, İtalya somutuna yönelik görüşler oluşturma çabası içinde olduğunu görüyoruz. Devlet, belirli üretim ilişkilerinin sürdürülmesine (o üretim ilişkileri içinde egemen durumda olan) sınıfın egemenlik aracıdır. Ordine Nuovo döneminde Gramsci'nin farkına vardığı bir olgu daha vardır.

1919 - 20 yılları arasında İtalya'da izlenen yalnızca kapitalizmin bunalımı değil, aynı zamanda burjuvazinin hegemonya bunalımıdır. İşte, bu hegemonya bunalımının çözülmesinin yolu işçi sınıfının hegemonyasının onun yerini almasından geçmektedir. Henüz ku-

ramsal bir formülasyona kavuşturulmamış olmakla birlikte, Gramsci, hegemonyanın devletle yakından ilişki içinde olduğunu görmektedir. Fabrika Konseyleri ya da devimin yapıcı (kurucu) süreci konusundaki görüşlerinde daha sonraki hegemonya düşüncesinin ilk belirtilerini bulmak mümkündür.

Hapishane Defterleri'nde ise, "... genel bir hegemonya kuramı vardır" (9). Gramsci, Defterler'de İtalyan devlet yaşamının 1848'den 1920'lere, derinlemesine bir incelemesine girişmektedir. Ona göre, 1848'den sonra, İtalyan siyasal hayatının temel karakteristiği **transformizm** (dönüşümcülük) olmuştur. 1848'aen sonra ilimlilerin belirlediği çerçeve, İtalya'da egemen sınıfların içinde toplandıkları çerçeve olmuştur. Müttefik gruplardan ve hatta uzlaşmaz görünen karşıtlardan ayrılan etkin öğelerin katılmasıyla gitgide daha geniş bir egemen sınıf oluşmuştur. Ama bu geniş egemen sınıflar ittifakının oluşmasını sağlayan, bir tür güçlü mihnatçı görevi yapan ilimlilerin formüle ettiği ortak paydadır. İlimlilerin ortak paydası yalnızca bir "asgari müşterek" olarak anlaşılmamalı aynı zamanda hegemonyacı bir işlevi olduğu düşünülmelidir. Gramsci'ye göre "siyasal yönetim, düşman grupların elitlerinin özümlemesi, böylece başsız kalmalarına ve çoğu kez uzunca bir zaman için yok edilmelerine yol açan egemenlik işlevinin bir yanı olmuştur." Çuhaoğlu'nun yazısında da buna çok benzeyen şeyler söyleniyor. "Burada, en azından Türkiye örneğinde, burjuvazinin ittifaklar sisteminde egemen olan kesim değiştiği halde, egemen burjuva ideolojisinin değişmediği gözleniyor." (10) Türkiye'de kemalist ideoloji, İtalya'da ilimlilerin ideolojisinin işlevini gördü. Dahası var. Türkiye burjuvazisi de düşman gibi 'görünen' grupların elitlerini özümleme yoluyla onları yok etmeyi biliyor. "Kadro Dergisi'nin burjuvazi açısından ne kadar soğukkanlı ve iyi planlanmış bir girişim olduğunu anlamak kolaylaşıyor. İdeolojik ve teorik açıdan son derece geri Türkiye ilerici hareketini tasfiye etmede ne kadar önemli bir rol oynadığını bugün daha iyi anlamak mümkün oluyor. Kadro Dergisi hareketi, Türkiye Komünist Partisi içinden doğuyor ve devam ediyor." (11) Bu saptama Türkiye toplumsal ve siyasal tarihinin titiz bir incelemesi sonucunda ortaya çıkıyor. Daha açık olarak şöyle deniyor. "İşçi sınıfı hareketi içinden, baskı karşısında yılmıya düşerek ya da ideolojik kaypaklığına uygun ortam bularak ya da her iki nedenle birden ayrılanlar, burjuvazinin kampında yerlerini alıyorlar... Sağdan topladıkları kimselerle birlikte iktidarını sağlamlaştırmak durumunda olan egemen sınıflar için yeni ideolojiler keşfediyorlar." (12) Böyleleri yeni ideolojiler keşfedemez-

ler. Olsa olsa, 'egemen' olan kemalist ideolojiye sol renkler kata-bilirler. Geri ve bağımlı bir üretim biçiminde egemen olan Türkiye burjuvazisi siyasal deneyim ve taktik zenginliği açısından gelişmiş kapitalist ülkelerin burjuvazisinden hiç geride değil. İşçi sınıfı bu olguyu gözönünde bulundurmak zorunda. Burjuvazinin siyasal hareketi karşısında kendi özerkliğini ve "bağımsızlığını" korumak zorunda. Bunun da bir tek yolu var. İdeolojik ve teorik açıdan geri kalmamak,

İtalyan tarihi ile ilgili değerlendirmelerden Gramsci'nin işçi sınıfına yol gösterecek bir model oluşturmaya çalıştığı söylenebilir mi? Bu konuda Defterler'i derleyen Gerratana şöyle diyor: "Burada bir model yok. Üstelik Gramsci, tarihsel olarak, işçi sınıfı içindeki dönüşümcü eğilimlere karşı çıkmıştır" (13). Peki, Gramsci ilimlilerin politikasından, hegemonyaya ilişkin nasıl bir sonuç çıkarmaktadır? "İlimlilerin politikasından iktidara gelmeden önce de hegemonyacı etkinlik olabileceği ve olması gerektiği ve etkin bir yönetim kurmak için yalnızca iktidarın verdiği maddi güce güvenmemek gerektiği açıkça ortaya çıkmaktadır." (14) Görüldüğü gibi Gramsci, devlet konusunda klasik marksist gelenekten ayrılmamakla birlikte devletin içeriğinde güçten başka şeyler de bulunduğunu söylemektedir.

İlimlilerin, İtalyan tarihindeki örneğinin işçi sınıfının hegemonyası için bir şablon niteliğinde olmadığı düşünülürse, işçi sınıfı hegemonyasını biçimsel olarak belirleyen nedir? Gramsci'ye göre, hegemonyanın tarihsel biçimleri her zaman aynı değildir. Bu biçimler, hegemonyayı uygulayan toplumsal güçlerin tabiatına göre değişiklik göstermektedir. Bu noktada, Gramsci'nin proletarya diktatörlüğüne atıfta bulunduğunu söylemek yanlış olmaz. Gerratana, hegemonya kavramının proletarya diktatörlüğü kavramından bağımsız olduğunu söylüyor ve hemen şunları ekliyor. "Onunla uyumsuz değil, bağımsızdır." (15) Ona göre, Gramsci'nin sözünü ettiği hegemonya, bu kavramı yorumsal bir kategori olarak kullandığında, burjuvazinin hegemonyasından çok, "proletarya diktatörlüğü tarihsel kurumuna şu ya da bu ölçüde bağlı olarak", işçi sınıfının hegemonyası anlamındadır. Diktatörlük ögesi, tüm sınıflara atfedilebilir ama proletarya diktatörlüğü işçi sınıfının hegemonya kazanmak ve uygulamak için yararlanacağı özel biçimlerden biridir. Görüldüğü gibi, Gramsci'de proletarya diktatörlüğü ile çelişen ve onu dışlayan bir şey bulmak mümkün değildir. Avrupa Komünizmini temsil eden partilerin bu konudaki düşüncelerine Gramsci'den dayanak bulmak zordur.

Gramsci'nin sözünü ettiği hegemonya yalnızca sınıfları değil, aynı zamanda bir sınıf içinde etkin olan toplumsal ve siyasal grupları kapsamaktadır. Gramsci, italyan **Risorgimento**'su incelemesinde bu konuya açıklık getirmektedir. Risorgimento'da hegemonya, ilimlilerle Eylem Partisi (Partito d'Azione) ilişkisinde görülmektedir. İlimliler, hegemonyalarını Eylem Partisi üzerinde uygulamışlardır. İlimliler ve Eylem Partisi farklı bir sınıf değil, aynı toplumsal sınıfın farklı siyasal gruplarıdır. Partilerin hegemonyası ile sınıf hegemonyası Gramsci'nin düşüncesinde birbirine ilişkili kavramlardır.

Buradan, toplumsal grupların üstünlük biçimleri ve bunun sonuçlarına geçmek gerekmektedir. Gramsci'ye göre, "(b) ir toplumsal grubun üstünlüğü iki biçimde, 'egemenlik' ve 'entelektüel ve moral yönetim' olarak ortaya çıkar" (16). Gramsci, egemenlik ve yönetim (yöneticilik) arasındaki ayrımı daha da açarak bu iki kavrama somut bir içerik kazandırmaktadır. Bir toplumsal grup, tasfiye etmeğe ya da silahlı güçle boyun eğdirmeye yöneldiği karşıt gruplara egemendir ve yakın ve müttefik grupların ise yöneticisidir. Toplumsal grup, siyasal iktidarı ele geçirmeden önce de yönetici olabilir ve olmalıdır. Ona göre iktidarın ele geçirilmesinin temel koşullarından biri de budur. Aynı toplumsal grup daha sonra iktidarını uyguladığında ve onu sıkı sıkıya elinde tuttuğunda egemen olur ama bu sırada da yönetici olmayı sürdürmelidir. Burada Gramsci'nin egemen sınıfın karşıtlarını siyasal ve toplumsal olarak ortadan kaldırma zorunluğunu hafifletme niyetinde olduğunu söylemek doğru değildir. Gramsci'nin, işçi sınıfı için öngördüğü yakın ve müttefik grupların yöneticisi olma işlevi Türkiye'de ittifaktan siyasal ve ideolojik ödünü alanları şaşırtabilir. Gramsci'nin çözümlemesi sonucunda ortaya konan bu işlev Avrupa Komünizmi'nin 'uzlaşma' stratejilerinin sınanmasında sarsılmaz bir ölçüt veriyor. Yine, Gramsci, iktidar olabilmenin iktidarını uygulamak ve onu "sıkı sıkıya" elinde tutmak olduğunu açıkça belirtiyor. Aşamalı geçiş varacak yorumlara açık olduğunu söylemek zor.

Ancak Defterler'de devlet konusunda türdeş bir kuramlaştırma olduğunu söylemek zordur. Defterler'de devletin kimi zaman klasik biçimde anlatıldığına, bazen de sivil toplum ve hegemonyaya vurgu yapıldığına tanık oluyoruz. "Devletten yönetici araçtan başka (onun ötesinde), özel hegemonya ve sivil toplum aracı da anlaşılmalıdır." (17) Gramsci' bir başka yerde devleti bir denklem aracılığıyla tanımlıyor. "Devlet = diktatörlük + hegemonya" (18) Gramsci'nin devleti, siyasal toplum ve sivil toplumun toplamından, yani baskı zirhını

kuşanmış hegemonyadan oluşmaktadır. Devlet tanımı içinde önemli bir yer tutan sivil toplumun kapsamı içinde neler var? Gramsci'nin, "özel" olarak adlandırdığı kuruluşlar, partiler ve oydaşmanın (Consensus) örgütlenmesini hegemonya projesi içinde gerçekleştiren kurumlar bu kapsama girmektedir. Çulhaoğlu, Avrupa Komünizmi ile ilgili yazısında Marx, Engels ve Lenin'de "sivil toplum" kavramının bulunmadığını söyleyerek bunun bir eksiklik olmadığını vurguluyor. Marx ve Engels'e haksızlık etmemek için düzeltmek gerek. "Sivil toplum" kavramı Marx ve Engels'de var. Marx, **Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı'nın Önsözü**'nde, "(s)ivil toplumun anatomisi de ekonomi politikte aranmalıdır" (19), diyor. Engels ise **Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu**'nda, "... devlet, politik rejim... ikinci ögeyi ve sivil toplum, ekonomik ilişkiler alanı belirleyici ögeyi oluşturur" (20) demektedir. Yine Marx, 1846'da Annenkov'a yazdığı mektupta belirli bir topluma belirli bir siyasal durumun tekabül ettiğini belirtmektedir. Görüldüğü gibi, "sivil toplum" Gramsci'nin icadı değil. O, bu kavramı Marx ve Engels'den aldı. Onlardan önce de Hegel, aynı kavramı tam karşıt bir anlamda kullanmıştı.

Devletin özünde baskının yanında (siyasal iktidarın verdiği maddi güç egemenlik için yeterli olmadığına göre) oydaşma (hegemonyanın temeli) da vardır. Hegemonya-baskı bağı Gramsci'nin düşüncesinde kopmaz bir bağıdır. Bu kopmaz bağı diyalektik olarak düşünüldüğünü söylemek, sanırım, yanlış olmaz. Burjuvazi ve burjuva iktidarlara için "**edilgen ve dolaylı oydaşma**" normal bir hegemonya aracıdır. Yani burjuvazi karşıtlarını ya doğrudan susturur ya da onların seslerinin duyulmayacağı bir kurumsal ortam (parlamento, genel ve eşit oy, nisbi temsil v.b) hazırlar. Oysa, Gramsci'ye göre, işçi sınıfının hegemonyası için, **etkin ve doğrudan oydaşma** gerekmektedir. Bu belki ilk bakışta bir dağılma ve kargaşa görüntüsü yaratabilir ama gerçekte, işçi sınıfı hegemonyasının varlık koşuludur. Ekonomik olarak sınıf sömürsüne dayalı bir toplumda, bu sömürüyü sonsuza dek sürdürmeyi isteyen ve yalnızca egemen olmayı değil, yönetmeyi de başaran bir sınıf, sömürüyü gözlerden saklayan ve onu mistikleştiren hegemonya biçimlerinden yararlanmak zorundadır. Burjuvazinin "yetkiye çevrilebilen bir oydaşmaya" (21) ihtiyacı vardır.

İşçi sınıfının hegemonyasına, onun somut biçimine geçmeden önce, bir başka noktanın üzerinde durmak gerekir. Baskı-oydaşma (hegemonya) bağı kopmaz bir bağıdır ama sürgit varolamaz. Gramsci, uzak bir perspektifte "düzenlenmiş toplum" ("etik devlet" ya da sivil toplum) öğelerinin güç kazanmasıyla baskı-devlet öğelerinin

yavaş yavaş söneceğini söylemektedir. Bu sosyalizmden komunizme geçerken devletin sönmesi konusunun yeni ve farklı deyimlerle ifade edilmesinden başka birşey değildir. Devletin sönmeye biçimleri "devletin, kitlelerle politika arasındaki bir yeniden oluşum sürecindeki yeni morfolojisinin ışığında" (22) belirlenecektir. Burada Gramsci iki şey söylüyor. Birincisi, komunizme geçiş sürecinin aşamalı oluşu, ikincisi ise, baskı-hegemonya ilişkisinin değişken niteliği, Yani, "baskı zırhını kuşanmış hegemonya" olabileceği gibi "hegemonya ile astarlanmış baskı" olabileceğini belirtmektedir. Hegemonya ile astarlanmış baskı daha çok işçi sınıfı için kullanılmaktadır. Ancak, Gramsci'ye göre marksizm : " ... tarihte ve toplumda varolan çelişkileri barışçıl olarak çözmeyi amaçlamaz, ama tam aksine bu çelişkilerin kuramıdır" (23). İşçi sınıfı hegemonya yolunda kendi kendisini sürekli olarak eğitmelidir.

Gramsci, gelişmiş bir kapitalist ülkenin ve ilk sosyalist ülkenin varlığını sürdürdüğü bir dünyanın devrimcisi. Bu yüzden, kapitalizmden sosyalizme geçiş yani devrim sorunu ile birlikte sosyalizmden komunizme geçiş yani devletin sönmesi sorununu da irdeliyor. Nendense, bugün Avrupa Komunizmi akımı içinde yer alan komünist partiler bu ikinci sorun üzerinde yeterince durmuyorlar. Üstelik, Gramsci'nin komünist topluma geçişte önem kazanacağını belirttiği sivil toplum öğelerinin, yeni değişikliklerin ışığında sosyalizme geçişte önem kazandığından dem vuruyorlar. "Tarihsel uzlaşma" ve "ileri demokrasi"nin temellerinden biri bu.

İşçi sınıfı hegemonyasının içerik ve nitelikleri konusunda Gramsci şunları söylüyor. "Hegemonya oligusu, kuşkusuz onun uygulanacağı grupların çıkar ve eğilimlerinin hesaba katılmasını, bir tür uzlaşma dengesi kurulmasını, yani yönetici grubun ekonomik-korporatif türden özverilerde bulunmasını gerektirir. Ama kuşkusuz, böylesi özverilerin ve böylesi uzlaşmanın öze dokunmaması gerekir. Çünkü, eğer hegemonya etik-siyasal (nitelikte) ise aynı zamanda ekonomik olmaması ve yönetici grubun ekonomik etkinliğin belirleyici kesimlerindeki belirleyici işlevini temel almaması olanaksızdır." (24)

Bundan sonra Gramsci'nin devlet konusundaki düşüncelerinde taktik kategoriler olarak yer alan "konum savaşı" ve "tarihsel blok" gibi kavramlardan söz etmek yerinde olur. (Çuihaoğlu yazısında konum savaşı yerine "siper savaşı" deyimini kullandı. Ben, Gramsci'nin italyanca "guerra di posizione" - İngilizcesiyle "war of position"- olarak ifade ettiği deymi "konum savaşı" ile karşılaşmanın daha yerinde olduğunu düşünüyorum.) Konum savaşı iktidarın ele geçirilmesinden

önce hegemonyayı kurmak üzere işçi sınıfı partisinin vermesi gereken mücadeledir. Tarihsel blok ise, sınai ve tarımsal bir bloktur. Ancak, bunu işçi - köyü ittifakı olarak anlamak, tarihsel bloku eksik kavramaktır. Gramsci'ye göre, tarihsel bloğun temelinde belirli üretim ilişkileri, belirli bir sınıfsal yapı, bir toplumsal sınıflar ittifak sistemi, bir siyasal yönetim ve onu güçlendiren bir ideoloji vardır. İşte bu tarihsel blok, Metin Çulhaoğlu'nun sözünü ettiği, şu kasaplarda bulunan peyzajlara çok benziyor. Yani bir altyapı üstyapı çorbası. Bu yüzden, İtalyan Kömünist Partisi'nin bugün savunduğu "tarihsel uzlaşma"nın tohumlarını bu kavramda bulmak mümkün.

Gramsci'de bir siyasal-sivil toplum ayrımının varlığına değindik. Ancak bu ayrım, öncelikle organik bir ayrım niteliğinde değildir. Gramsci de, ekonomistlerin eleştirisini yaparken onların bu ayrımı yöntemsel olmaktan çıkararak, organik bir ayrım haline getirdiklerini söyler. (Ekonomistler bu yüzden ekonomik etkinliğin sivil topluma ait olduğunu savunarak devletin ona karışmaması gerektiği görüşündedirler.) Siyasal-sivil toplum ayrımı alt yapı-üst yapı diyalektiğini marksist kuramdan farklı çözen bir görüş değildir. Ancak, gelişmiş kapitalist toplumun yapısal görüntüsünü anlamaya yöneliktir. (Gramsci, "Doğu"da bu ayrımın çok daha az belirgen olduğunu söyler.)

Gramsci'nin devlet çözümlemesinde belirsiz kalan bir konu sendikaların durumudur. Sendikaların sivil toplumun mu, yoksa ekonomik-korporatif çıkarlar alanının mı bir parçası olduğu açıklığa kavuşturulmamıştır.

Modern Prens Machiavelli'nin Prens adlı yapıtı, Gramsci'nin devlet konusundaki görüşmelerinin önemli kaynaklarından birini oluşturmaktadır. Machiavelli'nin Prens'i İtalya'daki dağınıklığa son vererek, ulusal birliği sağlayacak olan monarktır. Gramsci, Machiavelli'nin «geçerli» bir geçiş modeli oluşturduğunu söylemektedir. Machiavelli'nin Prens'inin geçerliliği, kavramın tarihselliği ile bağlantılıdır. Prens, küçük devletlere bölünen İtalya'da birliği sağlayacak ve ulusal monarşinin kurulmasını gerçekleştirecek bir kurtarıcıdır. Machiavelli, henüz sivil toplum ile siyasal toplum ayrımının olmadığı bir dönemde devletin kuruluş ilkelerini formüle etmektedir.

Gramsci'de ise, Modern Prens, "bir kişi olamaz", o, sosyalist devletin kuruluşunu gerçekleştirecek olan işçi sınıfının partisidir. Böylece, Gramsci'nin devlet çözümlemesinde parti çok önemli bir

yer tutmaktadır. Machiaveli'nin Prens'i, kapitalizmin henüz gelişip, sivil-siyasal toplum ayrımının ortaya çıkmamış olduğu bir dönemi akla getirmektedir. İşte Gramsci'nin Prens'inin yani devlet kuracak olan siyasal partinin "modern" niteliği buradan gelmektedir. Gramsci, Modern Prens'in yapması gereken eylemlerin farklılığını belirtmek için modern sıfatını kullanmaktadır. (Burada akıldan uzak tutulmaması gereken nokta, ne Machiaveli'nin Prens'inin ne de Gramsci'nin Modern Prens'inin devletin kendisi olmayıp, yalnızca onun kurucusu olduklarıdır.)

"Gramsci'nin Prens'i yalnız iktidar için verilen bir mücadelenin ete kemiğe bürünmesi değil, fakat aynı zamanda bir 'mit'in, bir kuruluş düşüncesinin taşıyıcısı, ulusal,- popüler bir kolektif iradenin organik ifadesidir." (25) Gramsci, Modern Prens'de iki şeyi anlatmak istemektedir. Birincisi, devlet kuracak siyasal parti "ulusal-popüler kolektif irade"yi örgütlemiş olmalı ya da başka deyimle, alt toplumsal gruplar üzerinde hegemonyasını kurmuş olmalıdır. Egemen olmanın ön koşulu olan hegemonya kurmayı, burjuvazinin ve onun örgütlerinin yaptığı gibi zorla yada dolaylı yollarla değil, "entellektüel ve moral bir reformu" gerçekleştirerek sağlayacaktır. İkinci olarak da, Gramsci, Modern Prens'i bir mit'in taşıyıcısı olarak görmekle marksizmi siyasal gerçekçiliğin kuru sınırlarından kurtarma çabası içine girmektedir. Çünkü, siyasal gerçekçilik sınırları içinde kalan marksizm, burjuvazi için de öğretici olabilir. Oysa, onun asıl işçi sınıfı ve onun partisi için öğretici olması gerekmektedir. Bunu da sağlayacak olan marksizmin içindeki kurtuluş düşüncesidir.

Sosyalist devleti kuracak olan, işçi sınıfı partisinin entellektüel ve moral bir reformu gerçekleştirebilmesi için Gramsci, onun "entellektüel ve moral bir kolektif" olması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu kavrama somut bir içerik kazandırmak zorunlu. Üstelik, Türkiye'den bir örnek var. Türkiye İşçi Partisi içinde başlatılan ve kapitalist plan çalışmalarına karşı bir güçlü seçenek olarak düşünülen "Karşı-Plan" projesi. Bu proje gerçekleşemedi. Gerçi, ortaya "Demokratikleşme İçin Plan" adını taşıyan bir belge çıktı ama bu, ilk düşünülen planın kuşa çevrilmiş haliydi. Kapsamlı ve ayrıntılı bir plan çalışmasından başka herşeydi. Bir kısa vadeli istekler listesi görünümündeydi. Hiç bir yankı uyandırmadı.

Gramsci'nin devlet konusundaki görüşmelerinden buraya dek sözü edilenlerin bugün Avrupa Komünistleri'nce benimsenen siyasal çizgiye doğrudan ve kesin bir kaynak oluşturduğunu söylemek güç. Ama, yine de bu kaynaklar yok değil.

Burada, sosyalist devlet içinde demokrasi ve geçişte partilerin durumu sorusu gündeme gelebilir. Gramsci, gelişmiş kapitalist ülkede daha önceden sözünü ettiği koşullar yerine getirildiği takdirde, sosyalizme geçişin çoğulcu ve parlamenter bir ortamda da gerçekleşebileceğini söylüyor. Çoğulcu ve parlamenter geçişin bir zayıflık belirtisi olabileceği yolundaki itirazlara da karşılık veriyor. Parlamenterizm konusundaki eleştiriye faşist rejimden örnek göstererek karşı çıkıyor. İtalya'da totaliter ve faşist devletin kuruluşunun ileri bir aşamasında bulunduğu ve tek parti rejiminin güçlendiği dönemde de, daha önce parlamenter düzende ifade edilenlerden farklı da olsa, bazı karşıtlık ve çelişkilerin bulunduğu dikkati çeken Gramsci, bu durumu "kara parlamentarizm" olarak nitelemektedir. Ona göre, parlamentarizm bir biçimden öte birşey değildir. İçeriği ise, kâra bireysel olarak sahip olma ve bireysel kapitalist kâr sağlamak için ekonomik girişimde bulunma anlamında, bireyciliktir. Bireycilik ortadan kalkmadan parlamentarizmi ortadan kaldırmaya çalışmak anlamsızdır. Ona göre, barometreyi ortadan kaldırarak kötü havadan kaçınmak mümkün değildir. Çoğulculuk konusundaki itiraza da şöyle yanıt veriyor. Tek partinin varlığı, tek başına, geçişin güvencesi olarak görülemez. Burada, Gramsci'den Avrupa Komünizmi'ne uzanan bir doğru çizgi olduğunu söylemek yanlış değil. Ne var ki, sosyalizme geçişin biçiminin işçi sınıfı tarafından saptanacağını söylemek doğru değil. Tarihsel deneyim ve ideolojik öğretisi bunun mücadele içinde ortaya çıktığını gösteriyor.

Bu yazı başta da belirtildiği gibi, Avrupa Komünizmi konusunda nihai bir değerlendirme yapmayı amaçlamıyor. Asıl amaç bunun çok gerisinde. Yine de, en azından anlatılanlardan yararlanarak Avrupa Komünizmi konusunda yapılacak bir değerlendirmeye temel alınması gereken bazı öncüllerden söz etmek istiyorum. Hemen eklemeliyim. Öncüller, bir kez formüle edildikten sonra hiç tartışılmayan doğrular değil. Onları bazı nesnel nedenlere dayanarak kanıtlamak ve desteklemek gerekir.

Avrupa Komünizmini Değerlendirirken

Öncüllere geçmeden önce, kısaca, arkadaşımız Çulhaoğlu'nun yazısında katılmadığım bazı noktalar üzerinde durmak istiyorum. Çulhaoğlu değerlendirmesinde Avrupa'lı komünist partilerin "tedricilik" ve "demokratikleşme" konusundaki görüşlerinin İkinci Enternasyonal belgelerini biraz fazla anımsattığından söz ediyor. Bana göre, doğrudan bir Üçüncü Enternasyonal ürünü olan bu partilerin pek çoğu için bu yorum mekanik bir özellik taşıyor. Avrupa'daki komünist par-

tilerin birçoğu Komünist Enternasyonal yıllarında İkinci Enternasyonal'in sosyalist partilerindeki "komünist" hizipler tarafından kuruldu. Avrupa Komünizmi'nin taktikleriyle İkinci Enternasyonal belgeleri arasında yapılan bu benzetme, kanımca Çulhaoğlu'nun Avrupa Komünizmi'ni Üçüncü Enternasyonal'in gelişme dinamikleriyle birlikte ele alan değerlendirmesine gölge düşürücü nitelikte. Ama, bugünün sosyal demokrat partilerine karşı verilen mücadele içinde varolan komünist partilerin, bugün buna neden gerek duymadıkları tartışılabilir. Tarihsel ve siyasal neden ve sonuçlarıyla birlikte. Yine, Avrupa Komünistleri'nce benimsenen geçiş biçimi ile feodalizmden kapitalizme geçiş arasında kurulan analogi bana inandırıcı görünmedi. Analogilere başvururken, benzerlikler ararken dikkatli olmak gerekir. Çoğu kez dış koşullarda saptanan benzerlikler iç koşullarda büyük farklılıkları içerebilir.

Öncüllerden ilki, Çulhaoğlu'nun yazısına da temel olduğunu gördüğüm bir ilişkiden oluşuyor. Avrupa Komünizmi, Üçüncü Enternasyonal'in gelişme dinamikleri ile ilişkisi içinde ele alınmalı. Aksine, bir değerlendirme, dalı gövdeden, ürünü hammaddeden ayırmaya benzer.

İkinci öncül, Avrupa Komünizmi'ni bir süreç olarak ele alma zorunluğu. Çulhaoğlu'nun yazısında bu zorunluğa özenle uyulmuş. Avrupa Komünizmi'nin gelişimini Gramsci'den yola çıkarak izleme oportünist değerlendirme olasılığını ortadan kaldıran yollardan biri. Avrupa Komünizmi'ni süreç olarak değerlendirmeyenler, Avrupa Komünizmi'ni enternasyonalist olmadığı gerekçesiyle uluorta eleştirip sonra kendileri bir seçim başarısızlığını "demokratik güç ve eylem birliği" için bir sıçrama tahtası yapmak istediklerinde İKP'yi "keşfetme" ciddiyetsizliğini gösteriyorlar. Yurt ve Dünya'nın kasım 1979 sayısında İKP'nin bir öğrenim kurumunda uğradığı yenilginin "başarısızlık nedenlerinin arandığı alanlar açısından" önem taşıdığı belirtiliyor. Yine aynı dergide aktarılan tartışmada bu başarısızlığın ne olduğunu görülüyor. "...(Y)eni üretken güçleri (üretici güçler demek isteniyor) kentli orta sınıfları, zenaatkârları ve çiftçileri hesaba katması gerektiğine işaret etmeliyiz." (26)

Üçüncü öncül, Avrupa Komünizmi içinde İtalyan Komünist Partisi'nin özel yeri ile ilgili. Değerlendirmede tutarlılık bir ölçüt olacaksa, bu öncül, mutlak gözönünde bulundurulmalı. İtalyan Komünist Partisi, Gramsci'den Togliatti'ye ve bugüne kendi içinde tutarlı bir çizgi üzerinde görünüyor. Ancak tutarlılıkla doğruluk ve haklılığın eş anlamlı olmadığı unutulmasın. İtalyanların, Gramsci'ye bakışı da ör-

nek ve öğretici. Gramsci'ye bakışlarını "gramscizm değil, Gramsci mirası" olarak değerlendiriyor ve ona entellektüel bir borçlulukları olduğunu belirtiyorlar.

Sonuncu öncül; Avrupa Komünizmi'nin bugünü ile ilgili ve gözlemsel bir nitelik taşıyor. Avrupa Komünizmi henüz istekler formüle etme aşamasını geride bırakabilmiş değil. Yani henüz bir «gerçek» değil. Öyleyse, hakkındaki değerlendirmeler de nihai olamaz. Ama bu bizi Avrupa Komünizmi'ni değerlendirmeden caymaya götürmemeli. Tıpkı sorunlarının farklı olmasının kayıtsızlığa yol açmaması gerektiği gibi. Ama değerlendirmeler her zaman sağlıklı bir bilgi temelinden yola çıkmalıdır.

- (1) Türkiye'de, Avrupa Komünizmi ve onun kuramsal temelleri konusunda bir tek işe yarar kaynak var. Payel Yayınları arasında çıkan bir derleme : **Felsefe ve Politika Sorunları**, Antonio Gramsci, çev. Adnan Cemgil. Bu kitap, 1959 yılında Editions Sociales tarafından hazırlanan bir derlemeye dayanıyor. Yani çok eski. Oysa, İtalya'da, 1973 yılında Gramsci'nin 1926'ya dek tüm **Siyasal Yazıları** yayınlandı. 1975'de ise Parti'ye bağlı Gramsci Enstitüsü'nce hazırlanan **Hapishane Defterleri**'nin yeni bir derlemesi çıktı. Yine aynı yılda, Editions Sociales, yeni bir derleme yayınladı. Türkiyede tüm bu gelişmeleri gözönüne alacak bir çeviri-derleme yapılmalı.
- (2) De Giovanni, Gerratana, Paggi, et. al., **Egemonia, Stato, Partito in Gramsci**, Roma, Editore Riuniti, 1977, s. 177, s. 101. (Gramsci'nin ölümünün kırkinci yılında İKP tarafından düzenlenen seminerin tutanağı.)
- (3) Leonardo Paggi, «Gramsci e l'Egemonia dall 'Ordine Nuovo' alla 'Quistione Meridionale'», De Giovanni, et. al., *op. cit.*, s. 28.
- (4) *Ibid.*, s. 233.
- (5) Paggi, *loc. cit.*, s. 29.
- (6) Antonio Gramsci, **Scritti Politici**, C. II, der., Paolo Spriano, Roma Editore Riuniti, 1973, s. 118.
- (7) François Ricci, Jean Bramant, der., **Gramsci dans le Texte**, çev. G. Moget, J. Bramant, A. Monjo, F. Ricci, Paris, Editions Sociales, 1975, s. 89.
- (8) *Ibid.*, s. 90.
- (9) Valentino Gerratana, «Stato, partito, strumenti e istituti dell' egemonia nei 'Quaderni del Carcere'», De Giovanni, et. al., *op. cit.*, s. 40.
- (10) Metin Çulhaoglu, «Avrupa Komünizmi : Bir Olgunluk Hastalığı», **Sosyalist İktidar**, No. 5, (Şubat 1980), s. 50.
- (11) Yalçın Küçük, **Türkiye Üzerine Tezler 2** (1908 - 1980), İst., Tekin Yayınevi, 1979, s. 82 - 83.
- (12) *Ibid.*, s. 123.

- (13) Gerratana, *loc. cit.*, s. 44.
- (14) Antonio Gramsci, *Quaderni del Carcere*, C. III, der., V. Gerratana, (Istituto Gramsci), Torino, Einaudi, 1975, s. 2011.
- (15) Gerratana, *loc. cit.*, s. 41.
- (16) *Ibid.*, s. 42.
- (17) *Ibid.*, s. 47.
- (19) K. Marx. . Engels, *Ouevres Choiesies*, Moscou, Editions du Progrès, 1978, s. 184.
- (20) *Ibid.*, s. 645.
- (21) Gerratana, *loc. cit.*, s. 50.
- (22) De Giovanni., et. al., *op. cit.*, s. 203.
- (23) Gerratana, *loc. cit.*, s. 51.
- (24) F. Ricci, J. Bramant, der.. *op. cit.*, s. 471.
- (25) Paggi, *loc. cit.*, s. 33.
- (26) «İKP : Kurumlar ve Kitlelerle Olan İlişkiler (Tartışma),» *Yurt ve Dünya*, No. 18, (Kasım 1979), s. 334 - 335.

TARİH : YAŞANANIN YAZILMASINA DOĞRU

İlhan AKALIN

Tarih yaşıyor. Yaşanan yazılıyor, yani tarih yazılıyor. Çoğu kez yazılanla yaşananın aynı olduğu söylenemez. «Resmi» tarihi ele alalım. İnsanlığın tarihini Türklerle başlatıyor, «son Türk devleti» ile bitiriyor Bunun, özündeki yanlışlığıyla değil de ayrıntısıyla uğraşanlar da var. Ayrıntı ile uğraşanlar «Resmi» tarih tezinin «son Türk devleti»ne «ilk Türk devleti» diyorlar. «Resmi» tarih tezi yüzyılı aşkın süredir değişerek sürdürülüyor. Tanzimat'tan sonra öğretilmeye başlanmış. Abdulhamit, tedrici olarak, ama sonunda tamamen tarih öğretimine son vermiş. İkinci Meşrutiyetle yeniden tarih yazılmaya ve öğretilmeye başlanmış. Cumhuriyet döneminde ise «meşrutiyet» in tarihi yerine yeni tarih yazılmış ve öğretilmeye başlanmış. Ve de kurumlaştırılmış: Türk Tarih Kurumu. Tarih yazımı ve öğretimiyle birlikte «milliyetçilik» de başlamış. Meşrutiyet'le geliştirilen «milliyetçilik» Cumhuriyet'le sürmüş ve günümüze ulaşmış.

Tarihi yazarlar, özellikle «Resmi» tarih tezine göre yazarlar, yazılanın yaşanan olduğunu söylemekte'ler. İsrarla. Yaşanan yazılıyor mu? Kesinlikle hayır.

«Resmi» tarih karşısında tarih yazarlar da var. Her gün bir yenisi ekleniyor. Dışardan ve içerden. Söz etmek istediğim, mücadelesi açısından yazılanlar. Sınıf mücadelesi açısından yazılanları birkaç kategoriye ayırmak mümkün. Birinci bölümünde, araştırmacılardan söz etmek gerekiyor. Yazı ilerledikçe bu konu da açılacak. Bu noktada şu söylenebilir : Değerli araştırmacılar «resmi» tarihi çürütecek belgeleri bir bir gün ışığına çıkarıyorlar. Gün ışığına çıkanlar, çıkmayanların yanında bugün katre. İkinci bölümde, araştırmacıların gün ışığına çıkarttığı bilgilere yenilerini de ekleyerek yeni «tarih tezleri» ortaya koyuyor. Katılsak da katılmasak da hepsi saygıya değer, yaşananın bir gün mutlaka yazılacağına işaretleri.

Bir başka bölüm daha oluşturmak mümkün. Bu bölümde yazılanlardan çok, yayımlayanlardan söz edilecek. Hemen tamamı dış

kaynaklı denilebilir. Hepsinin ortak özelliği, yayımlayanların «politik» görüşlerine uygun olmaları.

Bu yazı da, Yıldırım Koç'un «Türkiye'de Sınıf Mücadelesinin Gelişimi 1923-1963» adlı yapıtının eleştirisinden yola çıkıldı. (1) Ancak kitap eleştirisi sınırlarında kalınmadı. Çıkılan noktadan başlayıp, sürdürüldü.

Birkaç Tesbit Yıldırım Koç, Türkiye'de sınıf mücadelesinin gelişimine ilişkin gözleyebildiği farklı görüşleri dile getiriyor. Gözleyebildiği iki eğilimden birincisi, Türkiye'de sınıf mücadelesinin abartılmış olması. İkincisi ise, sınıf mücadelesinin fazla gelişmemesinden hareketle ilerici bir askeri cuntaya bel bağlanması olgusu. (2) Ve örnekler veriyor yazar.

Örneklere katılmamak mümkün değil. Ne var ki, farklı eğilimlerdeki farklı olmayan özü yakalayamamış. Farklı eğilimlerdeki farklı olmayan öz, bir «politik görüşü»ün ya da «çizginin» savunuculuğudur. Bir başka deyişle, «politik görüş ya da «çizgi» görüşlerini kanıtlamak için görüşleri doğrultusunda yazılanları seçmiştir. Nitekim yazar da, savunduğu politik görüşün ya da çizginin, kendi ifadesiyle «eğilimin» kanıtlanması için uğraş vermekte. Yazara göre Türkiye'de «kendiliğinden mücadeleye geleneği» yok. Yapıtının hemen her sayfasında bundan söz ediyor. Aynı tesbiti yapan bir başkasını da göklere çıkarıyor. Göklere çıkardığı kişi Dr. Hikmet Kıvılcımlı. Yıldırım Koç, Kıvılcımlı'nın Türkiye'de işçi sınıfının ve sınıf mücadelesinin olmadığını ileri sürenlere verdiği yanıtı tartışılır buluyor. Kıvılcımlı'nın yanıtı şu : «1930'lardaki işçi sınıfı (Türkiye'de) 1917 yılında Çarlık Rusyasındaki işçi sınıfından daha gelişkin.» Tartışılır bulmasına karşılık «Ama» diye ekliyor : «Dr. Hikmet'in önemli bir tesbiti, genel olarak halkın örgütsüzlük geleneğidir.» Aynı tesbiti yaptığı için Kıvılcımlı'ya «tüm yaşamı boyunca örnek bir mücadele vermiş ilk sosyalist» ünvanını veriyor. (3) Bu yazıda Dr. Hikmet Kıvılcımlı'yı tartışmak amacında değiliz. Ancak bu görüşe katılmadığımızı belirtmemiz gerekiyor.

Geç Kalmış

Zorunlu Cevap

Şişmanof'un «Türkiye İşçi Sınıfı ve Sosyalist Hareketi Kısa Tarihi» adlı yapıtı üzerine bir yazı yazmıştım. (4) Yazımın yayınlandığı derginin bir sonraki sayısında eleştiriye yayınevi adına yanıt verildi. (5) Yanıt üzerine söylenmesi gerekenler vardır. Hem benim adıma, hem de de derginin sorumluları adına. Ben, söylenmesi gerekenleri söyledim. Ama yazamadım, yazmama izin verilmedi. Derginin sorumluları adına

söylenmesi gerekenlerin ise söylendiğini sanmıyorum, ayrıca yazılmadı da. Söyleyip de yazamadıklarımız, bu yazının konusu ile yakından ilgili, ilgili olduğu için yazıyorum. Böylece geç kalmış, zorunlu bir cevap da ortaya çıkmış oluyor.

Eleştiri yazımda, Şişmanof'un yazdıklarından çok, yayınevinin söylemek istediklerini ön plana çıkarmıştım. Sezebildiğim yanlışlığa parmak basmıştım. Sezebildiklerim sonradan doğrulandı. Yayınevinin önsözüne yönelttiğim eleştiri, ayrı ideolojilerin insanı olmamızı dandı. Dergi sorumluları ile ise, aynı ideolojiyi paylaşıyorduk. Şimdi değil. Ben yine aynı şeyleri söylüyorum. Dergi sorumluları ile Şişmanof'un kitabını yayınlayan yayınevi ise bugün aşağı yukarı aynı şeyi söylüyorlar.

Şişmanof yapıtında Türkiye'deki sınıf mücadelesini abartıyor. Bu abartma Şişmanof'un kişisel hatası değil. Buna ileride değinilecek. Nitekim eleştiri yazımı şöyle noktalamıştım: «Şişmanof'un Türkiye işçi ve sosyalist hareketi adlı yapıtının her bölümü için söylenecekler var. Bugün için söyleneceklerin var oluşu kitabı değersiz kılmıyor, ama 1978 yılında bu biçimiyle **girişte** belirtilen yayınlanış gerekçesini haklı kılıyor.»

Bir nokta çok açık: Eleştiri yayınevine, yayınevi sahiplerinin ideolojisine.

Bugünkü konumuzla ilgisi burada başlıyor. İlgiliyi açıklamak için yayınevi adına verilen cevaptan alıntı yapmak gerekiyor: «Türkiye solunun tarihine ilişkin bir kitabı ele alırken, Türkiye Solunun Tarihi, Komintern Tarihi üzerine **asgari** bilgilere sahip olmak gerekir.» Yazıyı kaleme alana göre ben bu bilgilerden yoksunum. Elbette, yazıyı kaleme alan kadar bilgili olduğumu söyleyecek değilim. Ancak bilgileri yazar gibi değerlendirmediyimi söyleyeceğim. Bu nokta ise, geç kalmış cevabın Yıldırım Koç'un «Türkiye'de Sınıf Mücadelesinin Gelişimi» adlı yapıtıyla ilişkisini ortaya çıkarıyor. Bu ilişkiye geçmeden önce geç kalmış cevabı noktayalım:

Şişmanof'un yapıtı üzerine kaleme aldığım yazı kendi mantığı içinde tutarlıdır. Eleştirime yayınevi adına verilen karşılık da kendi mantığı içinde tutarlıdır. Ama aynı yargıya dergi sorumlusu için varmak mümkün değil. Eleştiri yazısı yayınlanmayabilirdi. Aslında yayınlanmamalıymış. Yayınlanmaması dergi sorumlularının sorunu. Yayınladıktan sonra ikinci bir hata yapılarak yayınevinin yanıtı yayınlaması «demokratiklik»le izah edilemez. Şimdi, ilişkiye girebiliriz.

Yıldırım Koç'un Türkiye'de sınıf mücadelesini abartanlara ilişkin verdiği örnekler arasında, Rozaliyef'in «Türkiye'de Sanayi Proleter-

yası», «Türkiye’de Kapitalizmin Gelişme Özellikleri» ve SSCB Bilimler Akademisi’nin «Ekim Devrimi Sonrası Türkiye Tarihi» adlı yapıtları var. (6) Bu yapıtlarda, sınıf mücadelesinin abartılmış olduğu yargısına katılmamak mümkün değil. Ancak Yaşananın yazılmamış olmasına rağmen, bu yapıtları karalamak da mümkün değil. Ancak işi burada bırakamayız. Sürdürmek gerekli.

Kaynağa İnnek ya da Kaynak Sorunu Tarih roman gibi yazılmaz. Roman gibi yazılmaz derken, roman yazmayı karalamak anlamına gelmesin. Şu anlamda : Tarihi roman gibi yazarlar var. Sınıf mücadelesini göz ardı edenler, tarihi roman gibi yazarlar. Bir de sınıf mücadelesini abartanlar böyle yapar. Tarihi, yani sınıfların mücadelesini yazmak ciddi bir olaydır. Yazılan Türkiye’de sınıf mücadelesi ise, olay bir kat daha ciddidir.

Bir kat daha ciddi oluşu, kaynak eksikliğinden başlıyor. İdeolojik netliğin olmayışında bitiyor. Bittiği yeri biraz daha açmak gerekli. Yıldırım Koç’un deyişi bu açıklığı içeriyor : «Son yıllarda yayınlanan Türkiye tarihlerinin (özellikle çeviri çalışmaların) en genel niteliği, genel olarak gelişmiş kapitalist ülkelerde gözlenen süreci Türkiye’de aramalarıdır.» (7) Bana göre, ise her çizginin elinde çizgisine uygun bir şablon var, o şablona oturtmaya çalışıyor. Bu cabalama ciddiliği arttırıyor.

Ülkemizde değerli araştırmacılar tarih yazımı için, yaşananları yazılması için, belgeleri tek tek derinliklerden çıkarıyorlar. Mete Tuncay, İlhan Tekeli, Selim İkin ve diğerleri. Değerli araştırmacı Mete Tuncay’ın, ilk basımı 1968’de yapılan «Türkiye’de Sol Akımlar 1908-1925» yapıtı 1978 de üçüncü basımını yaptı. (8) Üçüncü baskı genişletilmiş. Genişletme yine 1908-1925 dönemine ilişkin. Dostlarının 1925 den sonrasını neden yazmadığını ilişkin sorularına değerli araştırmacı Mete Tuncay’ın verdiği yanıt ilginç : Belge yok...

«Belge yok»u açmak gerekli. Belge var. Var ama bir kısmı adliye mahzenlerinde, bir kısmı meclis mahzenlerinde. Kullanıma açık değil. Önemlice bir bölümü de yok olup gitmiş.

Belge olmadan tarih yazılmaz. Gerçi yaşananın yazılmasında belge de yeterli değil. Ama bu yetersizlik aşıyor. Mevcut belgelerin doğru değerlendirilmesiyle. Çok güzel örnekleri var.

Belge yokluğu ya da eksikliği, Türkiye dışı için pek geçerli değil. Bir başka deyişle Türkiye dışında yaşananın yazılması için belgeler var. Hemde kullanıma açık. Dış kaynaklı Türkiye sınıf müca-

delesi tarihi yazımları kullanıma açık bu belgelere dayanıyor. Burada işin can alıcı noktasına geldik.

Şişmanof'un, Rozaliyef'in ya da SSCB Bilim Akademisinin yukarıda sözü edilen ve Türkiye'deki sınıf mücadelesini abartan yapıtlarının roman gibi yazıldığını söylemek mümkün değil. Mutlaka kullanıma açık belgelere dayanıyor. Bu belgeler bizce bilinmiyor. Bilinen yönü, bu belgelerde Türkiye'deki sınıf mücadelesinin abartılmış olması. Bir başka deyişle, sözü edilen dış kaynaklı eserlerdeki sınıf mücadelesini abartma, eserlerin yazarlarına ait değil. Belgelerin bizce bilinmeyen yönü, ne zaman-kim-ya da kimler tarafından düzenlenmiş olduğu. Bir örnek ile yetinelim ve bu bölümü noktalayalım.

«Çok sayıda tutuklamalara karşılık, Türkiye Komünist Partisi, bilinçli işçi ve köylülerin desteğine dayanarak, halkın mücadelesini gizli koşullarda da yönetmeye devam etti. TKP, dünya ekonomik krizi yıllarında üyelerinin % 90'ı işçilerden oluşan gerçek bir proletarya partisi halini aldı.»

Yukarıdaki alıntı «Ekim Devrimi Sonrası Türkiye Tarihi-1» adlı yapıttan alınmıştır. (9) SSCB Bilimler Akademisi tarafından hazırlanan bu eserde, yukarıda belirtilen yargıya varılmasını sağlayan belgenin ya da belgelerin doğruluğundan ancak kuşku duyulur.

Burada söylenmesi gereken bir nokta daha var. Söylenmesi gereken, Türkiye'de sınıf mücadelesini abartan yapıtların kimler tarafından ve hangi zaman kesitinde türkçeye kazandırıldığı. Bu nokta «Ekim Devrimi Sonrası Türkiye Tarihi» için çok önemli. Bu konuda ayrıntıya girmek gerekmiyor. Çok önemli. Zaman kesiti, kitabı yayınlayan kitabevinin ideolojik görüşüyle, ya da görüş değiştirme zamanı ile çıkıyor.

«Türkiye'de Sınıf Mücadelesinin Gelişimi-1 1923-1973» Üzerine Yıldırım Koç'un «Türkiye'de Sınıf Mücadelesinin Gelişimi-1 1923-1973» adlı yapıtı üzerine söyleyeceklerimi iki ana bölümde toplamak istiyorum. Birinci bölümde, katıldığım birkaç noktayı eleştireceğim. İkinci bölüm ise özet olarak söylenebileceklerle iki ayrı noktanın açılmasını içerecek.

Katılmadığım noktalardan birincisi «hakim sınıflar arası çelişkiler.» (14) Kapitalizmin her aşamasında hakim sınıflar ve burjuvazının katmanları arasında çelişkiler var olmuştur, var olacaktır. Ancak, genel olarak feodalizmden kapitalizme geçiş sürecinde var olan çelişkiler ve bunların sonuçları, Türkiye gibi ülkelerdeki kapi-

talistleşme sürecinde doğan çelişkilerin sonuçlarına benzemez. Avrupa ülkelerinde feodalizmden kapitalizme geçiş sürecinde doğal olarak emekçilerin kendiliğinden mücadele geleneği de gelişti. Burjuvazi, bu dönemde iktidarı alabilmek için hem işçi sınıfını hem de köylülüğü arkasına almıştır. Almak zorundaydı, aldı. Hedef müşterek kılındı : Feodalizm. Bu mücadelede hem işçi sınıfı hem köylülük mücadele geleneği kazandı. Bu gelenek giderek örgütlülük kazandı. İşçi sınıfı partileri görevlerini yapmaya başladılar. İşçi sınıfı partileri güçlendi. Türkiye’de ise kapitalizmin gelişimi, kapitalist sistemin emperyalizm aşamasına geçmesinden sonraya rastlıyor. Yıldırım Koç’un «Türkiye’de hakim sınıflar arasındaki çelişkiler ilk başta çeşitli emperyalist gurupların taraftarları arasında, daha sonra da emperyalist açık işgale karşı farklı tavır alanlar arasında ortaya çıkmıştır.» tesbitine katılmakla birlikte, hemen arkasından gelen «1923-1950 döneminde burjuvazi iktidarda, ekonomik gücünden öngördüğünden çok daha yüksek oranda temsil edilmiştir» tesbitine katılmıyoruz. (15) Katılmadığımız tesbite şunu da eklemek gerekiyor : «hakim sınıflar içi çelişkilerin ordu ve bürokrasiye yansımaması». Katılmayışımız, hakim sınıflar arası çelişkilerin ordu ve bürokrasiye yansımış olduğu yönünde değil, hakim sınıflar arası çelişkinin abartılmış olması nedeniyle. Ayrıca hakim sınıflar arası çelişkilerin ordu ve bürokrasiye yansımalarının beklenilmesidir. Hakim sınıflar arası çelişkinin abartılması çok önemli bir yanlış da beraberinde getirir. Beraberinde gelen yanlış, işçi sınıfının varlığını ve mücadelesini yok saymadır. Bununla birlikte, sınıf mücadelesinin gelişmesine birincil derecede etken olan işçi sınıfının politik örgütünün yokluğu ya da güçsüzlüğünü görmezlikten gelmektir.

Kapitalizmin gelişkinliği, hakim sınıflar arası çelişkiyi, giderek burjuvazinin çeşitli katmanları arasındaki çelişkiye bırakır. Bu çelişki sürer gider, bitmez. Bu çelişkilerin elbette sınıf mücadelesine etkileri vardır. Abartmamak kaydıyla, yok saymamak koşuluyla, doğru değerlendirerek. Doğru değerlendirme ise işçi sınıfı politik örgütünün yani partisinin görevi.

Burjuvazinin bilinçli ve güçlü olduğu konusunda. Yıldırım Koç ile aynı görüşü paylaşıyoruz. Bundan sonrasında ise katılmadığımız yön başlıyor. Türkiye’de 1950’lere kadar iktidarda burjuvazinin olmadığı yanlış hala tekrarlanıyor. Yıldırım Koç bu yanlışın içinde değil. Bu yanlış yapanlar, 1950’lere kadar iktidarda burjuvaziyi güçlendirmeye çalışan ordu ve bürokrasinin bulunduğunu söylüyorlar.

Yıldırım Koç'a katılmadığımız yön burada başlıyor. Yıldırım Koç «burjuvazi- ordu- bürokrasi» üçgeninin iktidarından söz ediyor. Bu söz ediş, burjuvazinin bilinçli olmayışıyla da çelişkili. Burjuvazi, iktidarını bürokrasiyle kullanır. Bu kullanmada ordu bazen doğrudan, doğrudan olmadığı dönemlerde ise dolaylı yardımcıdır. Bu doğal konum özel olarak «burjuvazi-ordu-bürokrasi» üçgeninin iktidarından söz etmeyi gerektirmez.

Bir diğer, katılmadığımız nokta «emekçilerin gelirlerinin mutlak olarak yükselmesi»nin «tüketim alışkanlıklarını değiştirmesi». (16)

Kapitalizmin gelişmesi kaçınılmaz olarak pazara daha çok mal arzını beraberinde getirir. Pazara sunulan daha çok malın da satılması gerekir. Satılması için geniş tüketici kesimlerde, yani emekçi kesimlerde, bir, tüketim alışkanlığının koşullandırılarak geliştirilmesi, iki, bunları satın alabilecek geçim düzeyine ulaşması gerekir. Kapitalizm geliştikçe burjuvazi, siyasal iktidarından bunların gerçekleştirilmesini talep eder. Talep yerine getirilir. Bu talebe yenileri eklenir : Pazarın daha da genişletilmesi. Bu talep de yerine getirilir.

Türkiye'de İkinci Dünya Savaşı sonrası bu gelişme çıplak gözle çok net izlenebilmiştir. Yıldırım Koç'un «Emekçi kitlelerin yaşam düzeyinin yükselmesi» diye nitelediği dönemin karakteristiği budur. Keynes'in teorileri 1950'den sonra alabildiğini işletilmiştir. Tarıma kapitalist ilişkiler olabildiğince girmiş, ekilebilir toprakların hemen tamamı tarıma açılmış, kırsal kesimde değişen denge sonucu kırdan kente göç hızlanmıştır. Burjuvazi ucuz işgücü bulmuş, sömürsü, sermaye birikimi hızlanmıştır. Ucuz işgücü görece olarak daha iyi yaşam koşullarına kavuşmuştur. Kırsal alanda yaşarken rüyasında göremeyecekleri kavuşmuştur. Onun için gecekondu yaşamı, köydeki yaşantısının yanında çok lüktür. Gecekondulaşmadan çıkarılan yanlış değerlendirmeler konusunda Yıldırım Koç'la aynı görüşü paylaşıyorum. Görüş şu : Gecekonduların oluşması, Türkiye koşullarında yoksullaşmanın bir göstergesi değildir. (17) Aksine gecekondulaşmanın en hızlı olduğu dönem, emekçi kitlelerin yaşam düzeylerinin görece olarak yükseldiği dönemler olmuştur. 1970'li yıllar kapitalizmin buhranının derinleştiği yıllardır. Buhranın derinleşmesi, kitlelerin yaşam düzeylerinin gerilemesini birlikte getirmiştir. Birlikte gelen bir diğer olgu da sınıf bilincinin artmasıdır. Sınıf bilincinin artması ise olayları değerlendirmede yenilikleri ve doğruları getirmiştir. Emekçi kitleler bugün gecekondulaşmayı, içinden çıkıp

geldikleri ortamla kıyaslamıyor. Kıyaslama, kentin diğer kesimleri ile kendi yaşadığı ortam arasında.

Sınıf Mücadelesinde Parti'nin Önemi Yıldırım Koç'un «Türkiye'de Sınıf Mücadelesinin Gelişimi» adlı yapıtı üzerinde söylenecekler şöyle : Önce özetle söylenecekler var; sonra iki noktayı açmak gerekiyor. Özet şöyle :

Çözümleme yapmıyor. 1923-1973 döneminin hiç bir kesiti üzerinde yoğunlaşmadan, bilinenleri sıralıyor. Türkiye'de sınıf mücadelesinin gelişimini 1923'den başlatması ise önemli bir eksiklik. Nitekim «Cumhuriyet dönemine devro'unan kendiliğinden mücadele ve örgütlülük mirası» ara başlığında özet vermek ihtiyacı hissetmiş. Bu özet, eksikliği gidermiyor. (10)

Çok şey biliyor. Bildiklerinin hepsinin yapıtta yer almasına özen göstermiş. Bildikleri arasında, sınıf mücadelesinin gelişimi açısından çok ayrıntı düzeyinde olanlar var. Ayrıntıları bilmek belki zararlı değil, hatta yararı da olabilir. Ne var ki, ayrıntılar özü yakalamayı önüyor ve bir bakıma olaylar zincirini sürdürmek gayretine bürünüyor.

Türkiye'de sınıf mücadelesinin gelişiminde, biri gelişmeyi etkileyemeyen diğeri ise büyük katkılarda bulunan iki önemli olayı yok sayarcasına geçiştiriyor. Bunlardan birincisi TKP olayıdır. İkincisi ise 1961-1971 dönemi ve TİP'dir. Üstelik geçiştirdiklerinden birincisi, ayrıca hata yapmasını kaçınılmaz kılıyor. Burası açılacak noktalardan ilki.

Haklı olarak eleştirdiği «abartma» olayına kendisi de düşüyor. Abarttığı ise «kendiliğinden mücadele geleneği». Burası da açılacak konulardan ikincisi.

Şimdi açılacak konulara geçebiliriz.

Yıldırım Koç'un da doğru olarak değindiği gibi, sınıf mücadelesinin gelişimini olumsuz doğrultuda etkileyen etkenler vardır. (11) Sıraladığı etkenlere tamamen katılmakla birlikte göz ardı ettiği, bu nedenle de hataya düştüğü yeri belirtmek gerekiyor. Şunu ekleyerek : Hata Yıldırım Koç'un kişisel hatası değil,

Belirtilmesi gereken, sınıf mücadelesinde Parti'nin önemi. Sınıf mücadelesinde Parti'nin önemi çok açık. Çok açık olduğu için önem ayrıca anlatılmayacak. Anlatılacak olan, Türkiye'de sınıf mücadelesinin gelişimini olumsuz yönde etkileyen etken oluşu.

Sınıf mücadelesinin, işçi sınıfının kendiliğinden hareketi inkar edilemez. Bu hareket bilinçsizdir, tepkidir. Sınıf bilinci, işçi sınıfına dışarıdan aktarılacaktır. Bu aktarma işçi sınıfının partisi öncülüğünde olmalıdır, olacaktır. Türkiye’de sınıf mücadelesinin gelişimini olumsuz doğrultuda etkileyen etkenlerin başında da bu eksiklik gelmektedir. Başından günümüze hem Cumhuriyet dönemine devrolunan mirasta, hem de günümüzde.

Bir kere, herhangi bir kapitalist ülkede sosyalist hareketin, onun partisinin iktidarı hedeflemesi gerekir. Sözde değil, özde. İktidarı hedefleyen işçi sınıfının partisi sadece işçilerle değil, işçi sınıfının iktidarında işçi sınıfı ile birlikte kurtulacak tüm tabakalarla ilişki kurar, doğru ilişki. Bu ilişkinin doğruluğu ve sürekliliği kendiliğinden mücadeleyi arttırır, kitleleri iktidara yürüten hareketin içine alır. Bu ilişkilerin eksikliği ya da yokluğu, sınıf mücadelesinin gelişimini olumsuz yönde etkiler.

İlişki, bir yönüyle açılmaya muhtaç. Açılmaya muhtaç olan yönü işçi sınıfının sendikal mücadelesiyle politik mücadelesinin ilişkisi. Sendikal mücadele özü itibarıyla kapitalizme karşı mücadele değildir. Böyle olmayışı, sendikal mücadele ile kapitalizmin ortadan kaldırılamayacağından. İşçi sınıfı için gerekli olan, kaçınılmaz olan sendikal mücadele, kapitalizm çerçevesinde ekonomik-sosyal durumun düzeltilmesi, ya da en azından korunmasına yarar sağlar. Burjuvazi, işi burada tutmak ister ve çoğu kez tutar da. Tutmasını önleyecek olan, işçi sınıfının politik mücadelesidir, onun politik örgütüdür.

Ekonomik mücadelede, zaman zaman işçiler kazançlı çıkarlar. Kazançlı çıkan zaman, kapitalizmin içinde bulunduğu gelişme dönemleridir. Yıldırım Koç’un, yapıtında «emekçi kitlelerin yaşam düzeyinin yükselmesi» diye tanımladığı zamanlar. (12) Kapitalizmin var olan sürekli buhranının derinleşen dönemlerinde ise iş tersine döner.

İşçi sınıfının partisinin her iki dönemde de kuşkusuz görevleri vardır. Ama kitleleri kazanmak, onları işçi sınıfının politik mücadelesinin içine katmak açısından dönemler farklılık gösterir. Emekçi kitlelerin yaşam düzeyinin yükseldiği dönemlerde, kitleleri sınıf mücadelesinin politik yanına inandırmak ve katmak güçleşir. Güçleşen dönemlerde de işçi sınıfı partisinin yapacağı çok şey vardır elbette. Bir de söylediklerimiz, iktidara talip işçi sınıfı partisinin güçsüz olması, hatta yok olması hallerinde geçerli.

Ekonomik mücadelenin güçleştiği, yani kapitalizmin buhranının derinleştiği dönemlerde, emekçi kitleler destek ararlar. İktidara talip işçi sınıfının partisi bu desteği mutlaka sağlar. Eğer bu destek işçi sınıfı partisince sağlanmazsa mutlaka, burjuva partilerinden birisi bu desteği sergiler. 1973 lerden sonra DİSK'in CHP'ileştirilmesi olayı bu yargının açık örneğidir. Bu konuda Ergün Erdem'in bir yazısı ışık tutucu. (13)

Ergün Erdem yazısında DİSK'in kuruluşunu tartışıyor. Sonra sendikacıların partili (TİP'li) oluşlarını, 1971'den sonra DİSK'in gelişimini ya da gerilemesiyle sürdürdüğü tartışmayı DİSK'in bugünkü durumuyla bitiriyor. Tartışmadan çok önemli sonuçlar çıkıyor.

1. Sendika-Parti; Partili Sendikacı-Parti ilişkilerine doğru perspektif getiriyor. Türkiye sosyalist hareketinde, partinin sendikaları etkilemesi ve yönlendirmesinin yerine getirilemediğini kanıtlayarak tersinin yani sendikacıların partiyi etkiledikleri sonucunu ortaya koyuyor.

2. DİSK'in kuruluş ve gelişme döneminin Türkiye'de emekçi kitlelerin yaşam düzeylerinin yükselme dönemi ile çıktığını kanıtlıyor.

3. Türkiye kapitalizminin buhranının derinleştiği 1970 lerden itibaren (emperyalist-kapitalist sisteme bağlı olarak) DİSK'in sosyal demokratlaştırılması operasyonuna girişildiği sonucunu ortaya koyuyor.

4. 1960-70 döneminde Türkiye Sosyalist hareketinin işçi sınıfı ve emekçi kitleler için içinde sağlam bağlar kuramadığına, bugünkü sonucun bundan ileri geldiğine işaret ediyor.

5. İşçi sınıfının politik örgütünün güçlenmemesi halinde devrimci sendikacılığın güçlenme ve yaşama şansının olamayacağını ortaya yere koyuyor.

Türkiye'de, örgütlü ya da örgütsüz, kendiliğinden mücadele geleceğinin eksikliğini dünden bugüne getirirken, işçi sınıfının politik örgütünün rolünü göz ardı edersek bugünü göremeyiz. Yani bugün ne yapılacağını.

Açılacak konulardan birincisinin tamamlarken önemli olan bir noktayı daha belirtmek gerekiyor. Yaşanılan mutlaka yazılacak. Türkiye'de yaşanılan yazılacak. Yaşanılanın yazılmasında Parti'nin önemli yeri var. Bir başka deyişle Parti'nin görevlerinden birisi de

yaşanılanı yazmak. Yalçın Küçük TİP üyesi iken çok söyledi. «1961-1971 döneminin tarihi yazılmalıdır» sözünü çok söyledi. Bir gün mutlaka yazılacak. Yazması gerekenler bugün susuyor. Yalçın Küçük ise yazıyor. Yazdıklarında iddialı. Haklı olduğu için iddialı.

Kendiliğinden Mücadele Geleneği Üzerine

Yıldırım Koç, yapıtını sözünü çok ettiği kendiliğinden mücadele geleneği ile bitiyor. Yapıtın son cümlesi şöyle : «Bu eylemler,..., emekçilerin kendiliğinden mücadele geleneğinin oluşmasına önemli katkılarda bulundu.» (19) Bunda bir yanlışlık yok. Yanlışlık daha önce de belirtildiği gibi «kendiliğinden mücadele geleneğinin» abartılması.

Lenin bir yapıtında «kitlelerin kendiliğinden-gelme hareketi»ni tartışıyor. (20) Yazdıkları, ekonomistlerin yürüttüğü politikaya eleştirir. Şöyle özetlenebilir :

Lenin, 1900'lü yılların başında, hareketin kuvvetinin kitlelerin uyanmasında, zayıflığının ise devrimci liderler arasında bilinç ve inisiyatif yoksunluğunda olduğunu söyleyerek işe başlıyor. Ve arkasından Raboçeye Dyelo'nun ekonomizmini eleştirmeye geçiyor.

Kitlelerin uyanması önemli. Ama tek başına yeterli değil. Yayıgın bilinmesine rağmen bir gerçeği Lenin'in deyişiyle aktarmak komumuz açısından önemli «Bu bilinç (sosyalist), onlara (işçilere), yalnız dışarıdan ulaştırılır. Bütün ülkelerin tarihi gösterir ki, işçi sınıfı, sadece kendi çabasıyla, ancak sendikacılık bilincini geliştirebilir, yani sendikalar içinde birleşmenin, işverenlere karşı mücadele etmenin ve hükümeti gerekli işçi kanunlarını kabul etmeye zorlamanın vb. gerekli kıldığı bilinci getirebilir.» (21)

Lenin. «kendiliğinden-gelmeliğe» boyun eğme başlığı altında ise konunun özüne iniyor. Bu noktada uzunca bir alıntı yaparak yazımızı tamamlamak istiyoruz :

«... işçi hareketinde kendiliğinden-gelmeliğin her türlü putlaştırılmasının, «bilinç unsurunun» rolünün, sosyal-demokrasinin rolünün her küçümsenmesinin, kaçınılmaz olarak-bunun istekle yapılıp yapılmaması hiç önemli değildir-işçiler üzerinde burjuva ideolojisinin etkisinin güçlenmesi sonucunu doğurduğunu gösterir. Bütün 'ideolojinin abartılması'ndan, bilinç unsurunun rolünün abartılmasından vb. söz edenler, sırf işçi hareketinin kendiliğinden bağımsız bir ideoloji geliştirebileceğini ve geliştireceğini, ancak bunun olabilmesi için işçilerin 'kaderlerini yöneticilerin elinden koparıp almaları' gerektiğini sanmaktadırlar. Ama bu pek büyük bir yanılgıdır.»

Alıntıyı başka alıntılarla sürdürmek mümkün. Ancak bu kadar yeterli. Yeterliliği, şu tesbitlerin yapılabilmesinde :

Kendiliğinden gelme unsur filizlenme halinde bilinçtir. Bunun gidebileceği yer ekonomik mücadelenin ötesi değildir.

İşçi sınıfının örgütlü gücünün yani partisinin rolünü küçümsemek, ya da yok saymak, işçiler üzerinde burjuva ideolojisinin kuvvet kazandığının göstergesidir. Bunu sağlamaya çalışanlar, ya da savunmalar-istekleri ne olursa olsun-burjuvaziye hizmet etmektedirler.

İşçi hareketi, kendiliğinden bağımsız ideolojisini geliştiremez. Sosyalizmin teorik doktrini, işçi sınıfı hareketinin kendiliğinden gelme büyümesinden bağımsız olarak meydana gelmiştir ve gelmektedir.

Bilinçsizlik, çıkarların politik ve toplumsal düzenin tümüyle uzlaşmaz karşıtlığıdır. Bu bilinç işçi sınıfına yalnız dışarıdan ulaştırılabilir.

İşçi sınıfı hareketinin kendiliğinden gelme gelişmesi, onu, burjuva ideolojisine boyun eğmeye götürür. Bunun önlenmesinde işçi sınıfının politik örgütünün, yani partisinin görevi büyüktür.

Tesbitler bu kadar. Alıntıdan ve tesbitlerden sonra söylenecek bir şey kalmıyor. Alıntının hatırlattığı bir hususu belirterek yazıyı tamamlayalım. Alıntının hatırlattığı, 1970'li yılların ortalarında geliştirilen bir slogan. Slogan şu : **İşçiler Sendika Yönetimine...** Alıntı, bu sloganın ideolojik yanlışlığını açıkça sergiliyor.

(1) Türkiye'de Sınıf Mücadelesinin Gelişimi - 1 1923 - 1973: Birlik Yayıncılık Araştırma dizisi, Ankara 1979 sayfa : 15

(2) a.g.e. sayfa : 15

(3) a.g.e. sayfa : 19 - 20

(4) Yurt ve Dünya sayı : 10 sayfa : 98

(5) Yurt ve Dünya sayı : 11 sayfa : 237

(6) a.g.e. sayfa : 16

(7) a.g.e. sayfa : 15

(8) Mete Tuncay, Türkiye'de Sol Akımlar 1908 - 1925 Bilgi Yayınevi, Ankara

(9) Ekim Devrimi Ekim Devrimi Sonrası Türkiye Tarihi, Bilim Yayınları 1978 sayfa : 207

(10) a.g.e. sayfa : 27

(11) a.g.e. sayfa : 26 ve devamı

(12) a.g.e. sayfa : 73

- (13) Sosyalist İktidar. Aralık 1979 sayı : 3 sayfa 44
- (14) a.g.e. sayfa : 20 - 96
- (15) a.g.e. sayfa : 21
- (16) a.g.e. sayfa : 72 ve sonrası
- (17) a.g.e. sayfa : 79
- (18) a.g.e. sayfa : 76
- (19) a.g.e. sayfa : 120
- (20) Lenin, Ne Yapılmalı, Yücel Yayınları 1976, sayfa : 41 ve devamı
- (21) a.g.e. s : 43 - 44
- (22) a.g.e. s : 53 - 54

DUVAR YAZILARI ÖNÜNDE

On ad okudum
bu sabah duvarda,
on ad yan yana alt alta
buz kesen taş duvarda.
On bayrak gördüm dalgalanan,
on şarkı duydum
ve üzerimde on çift göz
bu sabah.
Kaldım öylece
karşısında adların
ve elim varmadı uzun süre
kendi adımı da yazmaya.

Türkçesi : Fahri ERDİNÇ - Kemal ÖZER

Georgi CAGAROV

Ö V G Ü

N. HİKMET'e

Kaç ay geçti?
Bir mi,
iki mi?
Kilit altındaydı hep.
Dört duvar arasında.
Koyduğu taş yosun bağladı
başının altına yastık yerine
ve cürümeye yüz tuttu demir
bileklerinde.
Oy anam, anacığım oyyy,
taştı demirdi bu!
Ya insan?
Senin oğlun yani, insanoğlu
Kılı bile kıpırdamadı onun,
ne düştü
ne dize geldi.
Göğüs gerdi hepsine oğlun
güneş gibi tıpkı
sakladı yirmi yüzyılı,
yirmi cehennemi
ve giderek daha da ötesini.

Türkçesi : Fahri ERDİNÇ - Kemal ÖZER

İran'lı bir Devrimcinin Gözüyle :

İRAN DEVRİMİ İKİNCİ YILINA GİRERKEN

M. H. YAHYAI

1979 yılının Şubat ayında gerçekleşen İran devriminin, birinci yıldönümü kutlanıyor. Geçtiğimiz bir yıl içerisinde gelişen çeşitli olaylar, devrimin gelişmesinin oldukça zorlu bir yol izleyeceğini göstermektedir. «İran devrimi daha bir süre zig zaglar çizecektir». Son aylarda, İran'ın iç ve dış politikasında cereyan eden gelişmeler de bu değerlendirmeyi doğrulamaktadır.

İran'da bugün neler olup bittiğini, devrimin neden tam anlamıyla rayına oturamadığını anlayabilmek için, devrimin oluşum ve gelişmesini dikkatli bir biçimde incelemek gerekir. Bu yazıda, hayli özet biçimde de olsa yapmaya çalışacağımız da bu olacak.

İran Devrimi Nasıl Bir Dönemde Gerçekleşti?

Bir kere, İran'da cereyan edenin, gerçek bir devrim olduğundan kimsenin kuşkusu bulunmamalıdır. Çünkü, devrimle birlikte, iktidarda bulunan egemen kesimlerin niteliği, köklü bir değişiklik göstermiştir. Daha açık bir biçimde ifade edecek olursak, içeride göz açtırmayan bir anti demokratik siyasal yapıyı uygulayan, dış politika-da ise, emperyalist merkezlere kayıtsız şartsız bir bağlılık içinde bulunan belirli sermaye grupları ile Pehlevi hanedanının egemenliği, bu devrimle alaşağı edilmiştir. Devrimle birlikte, iktidar boşluğunu dolduran güçler arasında ise, geniş halk yığınlarının ve işçi sınıfının da bulunması, 1979 Şubat devriminin önemini açıkça sergilemektedir.

Kimileri ise, Asya toplumlarında, devrimlerin her zaman birer kültür devrimi olduğu iddiasını ileri sürmektedirler. İran açısından (ki İran da bir Asya ülkesidir) bu iddia kesinlikle yanlıştır. Çünkü, İran'ın eski, geleneksel ve Asyatik toplum yapısı, yerini çoktandır kapitalizme, hem de emperyalizme bağımlı kapitalizme bırakmıştır.

Buna karşılık, söz konusu devriminin temel itici gücünü İslam ideolojisinin oluşturması da, devrimin özündeki ekonomik, toplumsal ve politik içeriğe gölge düşürmez. İran devriminin temelindeki neden, dünyadaki tüm utusal, demokratik devrimleri oluşturan nedenlerdir. Özellikle bu nitelikteki gelişmelerin, İslam ideolojisinin kimi yanları ile belirli bir dönem için bütünlük sağlaması da olağan karşılanmalıdır.

İran tarihini dikkatle izleyen, hele hele Meşrutiyet döneminden başlayan gelişmeleri dikkatle izleyenler, dış görüntüde işlerin yolunda gittiği izlenimini veren İran'da bir patlama olacağından emin-di.

60 yıla yakın bir süre, önce İngiltere'nin, daha sonra da ABD'nin desteği ile diktatörlüğünü sürdüren Pehlevi hanedanı, ülkede toplumsal gelişmeyi önlemek için elinden geleni yapmıştır. Belirli bir dönem, İran, emperyalist dünyanın enerji gereksiniminin başlıca karşılayıcılarından biri durumuna gelmiştir. Bu şekilde, «büyük güç», «güçlü ekonomi» izlenimi ile halkı uyutmak isteyen rejim, aynı anda içeride güçlü bir anti komünizm ve anti sovyetizm kampanyası başlatmıştır.

Üretimi yok denecek kadar az iken, hızlı bir tüketim toplumuna doğru yönelen İran'da huzursuzluk ve ayaklanma kaçınılmazdı. Devrik Şah'ın özellikle son yıllarda içine girdiği ekonomik politika ile anti demokratik tutumun yeni boyutlar kazanması, bunlara ek olarak da dünya emperyalizminin içine girdiği global gerileme, İran devriminin oluşumundaki etkenlerdir. Lenin'in deyişi ile «yukarıdakilerin eski yöntemle yönetemedikleri, aşağıdakilerin de eskisi gibi yönetilmek istemedikleri» bir ortam, İran'da gelişti. Toplum, ekonomik ve politik bir bunalımın ateşinde yanmaya başladı.

İran devrimi, bu aşamada, kitielerde anti kapitalist öfke tohumları barındırmakla birlikte bu, yeterince bilinçli ve yönlendirilmiş bir tepki konumunda değildir. Aradan geçen bir yıl içerisinde, İran devriminin kitlesel dalgasının şimdilik anti emperyalist ve demokratik bir kanalda seyrettiği söylenebilir.

Devrim, Hangi Noktada? Bugün bir bütün olarak bakıldığında, yakın geçmiş ve yakın geleceğe ilişkin olarak İran'daki gelişmeler şu fazlar biçiminde sıralanabilir :

1. Emperyalizme bağlı şah diktatörlüğünün yıkılması,
2. Geçiş dönemi ve yeni düzenin saplanması,
3. Toplumun yeniden düzenlenmesi.

Bugün, sözünü ettiğimiz birinci fazın bütünü ile gerçekleştiği bilinmektedir. Şimdi, bu döneme özgü olay ve özellikleri sıralamaya çalışalım.

Şah diktatörlüğünün yıkılmasına kadar olan dönem, açık mektuplar, duvar gazeteleri ve yazıları, kırk günlük yürüyüşler daha sonra da işçilerin ve tüm emekçilerin genel grev ve direnişleri ile olgunluğa erişti. Direnişlere, petrol işletmelerinde çalışan işçilerin ve devlet mekanizmasının çeşitli dallarındaki emekçilerin de katılması, olayları hızlandırdı. Halkın direnişinden yana Hava Kuvvetlerine bağlı birlikler (Homafer) ile Şah'ın alayının Tahran'da çatışması artık diktatörlüğün çöküşünün bir işareti idi.

Devrik Şah, bu gelişmeleri önlemek için çeşitli taktiklere başvurmuştu. 13 yıllık başbakanı değiştirerek yeni manevralarla Amuzgar'ı getirmesi, daha sonra Şerif Emami'nin başbakan yapılması, 12 ilde sıkıyönetim ilanı gibi. Bu tür çabalar sonucunda halkın direnişi kırılmayınca, genel kurmay başkanı general Ezhari hükümeti kurmaya başladı. Bu dönem, siyasal cinayetlerin doruğuna ulaştığı dönem oldu. Ama halkın direnişi kırılmıyordu. Artık Şah, hükümet etme olanaklarını bütünü ile yitiriyordu. Şah, son bir gayretle Ordunun parçalanmaması için bazı tedbirlere başvurdu ve çenebazlığı ile ünlü Bahtiyar'ı başbakan yaptı. Ama artık hiçbir önlem işe yaramıyordu.

Bu arada dünya kamuoyu hayretler içinde İran devrimini izliyordu. Modern silahlarla donatılmış bir orduya sahip, dünyaca ünlü gizli örgüt Savak'la desteklenen, bir zamanların «büyük petrol gücü» İran sallanıyordu. Hem de yoksul, geri bıraktılmış, cahil ve silahsız bir halk, Şahlığın temellerini sarsıyordu. Sonunda Şah ve taht, bir daha geri gelmeyecek biçimde yıkıldı.

İran devriminin önemli bir özelliği, tüm halkın birleşerek harekete geçmesi idi. Bir başka deyişle, Şahlık gibi bir hedefe karşı harekete geçen büyük kitleler, türdeş bir yapıdan çok uzaktı. Bu özellik, dün devrimin gücü ise, bugün de devrimin daha da geliştirilmesinin başlıca sorunlarından birini oluşturmaktadır. Dün, Şahlığın devrilmesi hedefinde devrimle birlik olanlar, bugün devrimin daha da ge-

İstirtilmesinin karşısında yer alabilmektedir. Bu da, devrimin gelişme sürecinde ciddi sorunlar yaratmaktadır.

Şah'ın devrilmesi sürecinde, gerçekte «Şahın saltanat ettiği ama hükümete karışmadığı» bir modelden yana olan ve bu kadarla yetinmek isteyen liberal burjuvazi, halkın çok daha ileride olduğunu görünce, akıntıya uymak durumunda kalmıştı. Gerçekte, halkın isteği olan cumhuriyet rejimi, liberal burjuvazinin planları ile uyusmamakla birlikte gerek devrimin lideri konumundaki Humeyni'nin, gerekse geniş halk kitlelerinin bir cumhuriyetten yana olmaları, durumu etkiledi.

İran devrimine ilişkin yanıltıcı görüşlerden biride, şu ya da bu nedenle harekete geçen halkın, bilinç ve tercih düzeyinin çok geri ya da belirsiz görülmesi, böyle değerlendirilmesidir. Kitleler hiç kuşkusuz türdeş bir yapı oluşturmazlar; ancak eğer söz konusu görüş doğru olsa idi, liberal burjuvazi bugüne kadar rahatlıkla iktidar olur, karşısında da hiçbir güç kalmazdı. Oysa, halk kitlelerinin belirli yönelişlere karşı direnmesi, liberal burjuvaziye rahat at oynatma olanağı tanımamıştır. Liberal burjuvazi, zaman zaman halkın karşısında gerilemiştir. Bunun örneklerinden biri de, eski başbakan Bazergan'ın grafiğidir.

Daha Sonrası? Daha önce de belirttiğimiz gibi, devrimin ilk dönemine, yani Şah'ın yıkılması mücadelesine damgasını vuran birliğin, devrimin gelişim sürecinde aynen korunması esasen mümkün değildir. Burada, artık çelişik çıkarlar, devrimin gelişmesine ve kurulacak yeni düzenin saptanmasına ağır bir biçimde damgasını vurmaktadır, vuracaktır.

Devrimin sözünü ettiğimiz bugünkü aşamasında, ortaya çıkacak olan olgu, Şah'ın devrilmesi döneminde ak ve kara biçiminde beliren tablonun daha da karışması, kimin ne olduğunun daha da belirlenmesidir.

Bugün İran devrimi, anti emperyalist adımlar açısından bazı çok önemli noktaları gerçekleştirmiştir. İran, üyesi olduğu CENTO'dan çıkmış, bloksuz ülkelere katılmıştır. Amerikan üsleri kapatılmış, ABD'li ve İngiliz askeri danışmanlar sınır dışı edilmişlerdir. Eski rejime bağlı halk düşmanları tutuklanmış, saldırgan İsrail ile ilişkiler kesilmiş, Filistin Kurtuluş Örgütü tanınmış, İsrail'e ve İrç Güney Afrika'ya petrol ihracatı durdurulmuştur. ABD ile yapılan 1959 tarihli anlaşma iptal edilmiştir. Banka ve sigorta şirketleri ile dışa ba-

ğimli büyük işletmeler millileştirilmiştir. Bunlar, gerçekten de önemli adımlardır.

Yakın geçmişte cereyan eden bu gelişmeler, devrimin **sürekliliğinin** sağlanmasında önemli öğelerdir. Yine geçmişte, ABD casusluk merkezinin işgali de, devrime süreklilik kazandırılmasında önemli bir etken olmuş bu adımlar sonucunda liberal burjuvazinin temsilcisi Bazergan hükümeti istifa etmek zorunda kalmıştır.

Devrim konseyi içerisindeki Bazergan kanadı, kitlelerdeki birikimi ve öfkeyi de dikkate alarak, istemeden de olsa, önceleri bazı olumlu işler yapmak zorunda kalmışsa da, sürekli olarak ibreyi tersine çevirmeye çalışmıştı. Bazergan'ın «adım adım» adını verdiği politika, gerçekte kitlelerin birikim ve coşkusunu söndürmeyi hedefliyordu. Örneğin Humeyni, sürekli olarak İran'ın bir numaralı düşmanının ABD olduğunu belirttiği halde, Bazergan, 10 aylık hükümeti sırasında ABD'ye karşı sessiz ve kayıtsız kalmıştır. Daha da ötesi, Bazergan, işi İran'ın asıl düşmanının «beynelemişel komünizm» olduğu yolundaki klasik şaşırtmacaya başvurmaktan da geri kalmamıştır. Sonuçta İran halkı Bazergan ile İran dışışleri ve savunma bakanlarının Cezayir'de ABD emperyalizminin yeni akıl hocası Brzezinski ile buluşmalarını büyük bir tepki ile karşılamıştır.

Bu kitlesel tepki, Bazergan'ın 10 aylık hükümetini çöktürmeye yetti. Geçen Bazergan döneminin ardından baktığımızda, bir devrimin gelişmesinin nasıl rayından çıkarılabileceğinin ilginç örneklerini buluyoruz. Örneğin Bazergan hükümeti, «ekonomiyi canlandırıyoruz» sloganı ile para-babalarına milyonlar dağıtmış, gelecekte emin olamayan bu kesim de, kendilerine kredi olarak dağıtılan milyonları dışarıya çıkartmıştı. Aynı dönemde, Tarım Bakanlığı'na da bir büyük toprak ağasının getirilmesi de hiç kuşkusuz raslantı değildi. Bu kişi, geçmişte Şah döneminde göstermelik olarak halka dağıtılan toprakları bile köylülerin elinden koparma gibi bir politika izliyordu.

10 aylık Bazergan döneminde ortaya çıkan bu olgular, devrimin bundan sonraki gelişimi açısından da yararlı ipuçlarını oluşturmaktadır. Çünkü, Bazergan'ın yaptıkları, liberal burjuvazi adına devrime damgasını vurmaya çalışanların, tüm cafcacı lafıların ardında **gerçekte ne yaptıklarının** ve ne yapabileceklerinin açık bir göstergesidir. Ve İran halkı da, başta işçi sınıfı olmak üzere, bunlardan gerekli dersleri çıkartmasını bilecektir.

Emperyalizmin Planları Tekrar edecek olursak, «liberal» sıfatını da taşısa, devrimci dönemlerde burjuvazinin kimlerle neler yapabileceğinin iyi bir örneğini oluşturmaktadır, İran'da olup bitenler, İran'daki liberal burjuvazi, bugün çeşitli maskeler ve gerçekler altında Cumhuriyetçi Müslüman Halk Partisi, hatta faşist Pan İranist hareketle işbirliği içerisinde. Bütün bunlar, burjuvazinin niteliğini bilenler için hiç de şaşırtıcı değildir.

Emperyalizm ise, bir yandan liberal burjuvazinin bu hoşnutsuzluğunu ve halk kitlelerinden yediği şamar altındaki ezikliğini, öte yandan da son Afganistan olaylarını kullanarak yeni tertipler içine girmektedir.

Özellikle Afganistan olaylarından sonra CIA da içinde olmak üzere çeşitli kaynaklar klasik «Sovyet tehditi» masalını daha da işlemeye başlamışlar ve bunda bir ölçüde de başarılı olmuşlardır. İlgilili bir örnek şöyledir : CIA, SSCB'nin Meksika elçisinin, «Humeyni istediği anda İran'a askeri yardıma hazırız» dediği yollu bir yalanı, tüm dünyaya geçtiğimiz aylarda yaymıştır. Özene bezene süslenen bu yalan, sonuçta Humeyni üzerinde de etkili olmuş, İran'ın ortada hiçbir şey yokken SSCB'ye bir nota vermesine neden olmuştur.

SSCB'nin İran sınırına «yığınak yaptığı» yolundaki haberler de bu tür yalanlar arasındadır ve burjuva basını bunları dillendirmek için özel bir çaba göstermektedir.

Emperyalizmin, İran burjuvazisinin ve Pekin'deki hainlerin çabaları sonuç verecek midir? Başta da belirttiğim gibi, İran halkını son derece saf ve bilinçsiz sanmak büyük bir yanılgıdır. İran'da Şah'ın 30 yıllık aralıksız anti sovyetizm ve anti komünizm propagandası tutmuş mudur? Hayır. Gerçekten de İran halkında, kimin dost kimin düşman olduğu konusunda derin bir sezgi ve bilinç vardır. Bu, hiç kuşkusuz, herşeyin yolunda gittiği anlamına da gelmemektedir. Örneğin bugün hala İran'daki çeşitli devlet kuruluşlarına, bakanlıklara kadar uzanan CIA ajanları, Şahlık kalıntıları vardır. Bunlar, bir tehdit ögesi oluşturmaktadır. Ancak İran halkı, Endonezya, Şili, Mısır gibi ülkelerin geçmiş deneyimlerinden gerekli dersleri almıştır. Aldığı dersleri pratikte de sergilemesinin en büyük güvencesi devrim sürecinin kesilmemesidir.

Gerçekten de iç ve dış düşmanların çaresizliği, devrimci sürecin kesintiye uğramaması ile orantılıdır. Devrim süreci kesilmediği,

yeniden statükoya dönülmediği sürece, iç ve dış düşmanların elinden gelen fazla bir şey olmayacaktır. Devrim sürecinin kesintiye uğratılmaması açısından ise, en büyük görev, İran'daki bilimsel sosyalistlere ve örgütlerine düşmektedir. İran'lı bilimsel sosyalistler, ordu, jandarma ve polis ile bürokrasinin yapısının korunmasını, devrime yönelik en büyük tehdit olarak değerlendiriyorlar ve bu kurumlarda köklü bir temizliğe girişilmesini öneriyorlar.

Son günlerde seçilen yeni Cumhurbaşkanı'nın bu sınıf kavgalarında bir durulma sağlayabilmesi mümkün görünmemektedir. İran'ın yeni Cumhurbaşkanı, ikili oynayacak yapıdadır ve zaman zaman ilerici güçlere tehditler de yöneltebilecektir. Ancak, İran'daki birikimin boyutları, herhangi bir tehdite karşı meydana boş bırakacak boyutların çok üzerindedir. İran devrimi, başta da belirttiğimiz gibi daha bir çok zig zag çizecektir. Ama bu gelişmelerde, halk güçlerinin ve sosyalistlerin söyleyeceği pek çok söz olduğu, onların da İran'daki gelişmeleri etkileyecek güçlü bir etken oluşturdıkları unutulmamalıdır.

BALENİN KÜLTÜR YAPIMIZDAKİ YERİ VE MERİÇ SÜMEN'LE BİR SÖYLEŞİ

Fatih ÇEKİRGE

Ülkemizin işlenmemiş yeraltı ve yerüstü zenginlikleri bilimsel olarak işlenmiş zenginliklerine oranla çok daha fazladır. Ve bu durum da ülke ekonomisini olumsuz yönde etkilemektedir.

İyi ama şimdi böyle bir saptamanın konumuzla ne ilgisi var, diye soranlar olabilir. Elbette ki biz de bu başlangıcın ardından derinlemesine bir incelemeye girişmeyeceğiz. Yazıya böyle bir yaklaşımla girmemizin nedeni, değişim sancıları çekmekte olan bir toplumun, kültürel anlamda gerektiği gibi doyurulmasının ancak köklü bir çalışma bütünüyle sağlanabileceğini önceden belirtmektir. Buna koşut olarak yukardaki saptamayla bir bağ kurup, örneğin, ülkemizin bugüne dek üzerinde durulmuş kültürel zenginlikleri, bilimsel olarak yaklaşıp incelenmiş kültürel birikimlerine oranla çok daha fazladır dersek, kültürel dönüşümlerin sağlıklı bir biçimde geliştirilip yaygınlaştırılmasının en somut ölçütünü saptamış oluruz.

Bunun yanında, günümüz Türk balesinin kitleselleşmemiş ve belirli bir yayın olgunluğuna eriştirilememiş olmasının nedenini - kurulan bağ ne kadar sağlıklı olursa olsun - ülke ekonomisinin bozulduğuna dayandırıp işin içinden çıkmak da bütün diğer sanatlarda olacağı gibi bale sanatında da belirli bir beklentinin tutsağı durumuna düşmek olacaktır. Ayrıca böyle bir düşünceyle hareket etmenin, özünde bugüne dek gerçekleştirilen ve bugünden sonra gerçekleştirilecek olan çalışmaların emek verenlerine yapılan bir haksızlık niteliği taşıyacağını da vurgulamak gerekir.

Ancak, birbiriyle çelişkili gibi görünen bu iki durumun bir bütünlük kazanması için gerçekleştirilmiş ya da gerçekleştirilmekte olan çalışmaların yapısal nitelikleri ve nerelere yöneldikleri üzerinde durmak gerekiyor. Örneğin, bugüne dek birbirinden kopuk olarak

sürdürülen yayın çabaları, aralarında dolaylı ya da dolaysız bir ilişkiye yönelemedikleri için yazımızın başında değindiğimiz bilimsel olarak işlenmemiş zenginliklerle aynı paralelde kalmışlardır. Daha somut bir örneklemeye gidecek olursak bale sanatına yayınlarımızda hemen hiç yer verilmemektedir. Devlet ba'esi sanatçılarıyla hiçbir ilişkiye geçilmemektedir. Bu nedenle bale içine kapanık bir yapıya bürünmüştür. Ayrıca, genel olarak okurlarımızın eğitimi üzerinde durulmadığı gibi bale izlerlerinin eğitimi üzerinde de pek fazla durulmamaktadır. İki kişinin konuşarak bir sonuca varabilmeleri için bile belirli bilgileri paylaşmaları gerektiği düşünülecek olursa, sanatçının kitlelerle kuracağı ilişkide, daha sistemli bir bilgi paylaşımının olması gerekmez mi ve buna dayalı olarak, ilk çağlarında bir soytarılık olarak bilinen bale için, eğer bugün böyle bir düşüncemiz yoksa, yani artık balenin birtakım ilişkileri yansıttığına ve sanatsal bir yapı kazandığına inanıyorsak, sözünü ettiğimiz eğitimin yaygınlaştırılarak geliştirilmesi gerekmez mi?

Ekonomik yetersizliklerle birlikte, yönetsel bozuklukların kültürel yapımızda yarattığı dengesizlikler, kuşkusuz gökten zembille inmemiştir. Açılan özel bale okullarında, yanlış ve eksik bir eğitimin ardından oluşan dans gruplarının, TV "show"larında, reklam programlarında ve gece klüplerinde giderek yaygınlaşmaları da yine kuşkusuz kendiliğinden gelişen bir durum değildir. Bütün bunları biraz dikkatlice gözlediğimizde hep aynı ilişki ağı içerisinde görebiliriz.

Şimdi bu söylediklerimizin kişi beğenileri açısından nasıl bir yeri yada geçerliliği olabilir sorusu üzerinde duralım.

Burada, eğitimsiz bir kişinin beğenmek için karar vermesi, karar vermesi için de birtakım ölçüleri olması ve bu ölçüleri de belirli bir eğitime kazanması gerektiğini bilmemiz gerekmektedir. Peki, böyle bir eğitim ülkemizde bugüne kadar gerçekleştirilmediğine göre, bunca yıl bizler neieri beğendik ya da beğendik mi? Hayır, kitle iletişim araçlarından, sinemalardan basından, ve ne olduğu belirsiz ödüllerden yararlanılarak hep beğendirildik.

Ve böylece bilimsel olarak üzerinde durulmuş zenginliklerimizin oranı, hep geride kaldı, toplumumuzdan uzağa düştü, yabancılaştı.

Bu anlamda var olan koşullar göz önüne alınarak yapılması gereken en önemli şey, sanatçıların okurlarıyla, izleriyle olan bağ-

larının bilinçli ve sağlam bir şekilde oluşturulması olacaktır. Bunun için de kültürel yayınlarımızın, aralarında iletişim kurarak bir birlikteliğe yönelmeleri, giderek dağıtım kanal ve alanlarını planlamaları gerekmektedir.

Oluşturulacak olan bu tür bir örgütlülüğün sonucunda da, örneğin kitle iletişim araçları gibi yapıların zorlanması düşünülebilir. Bunun dışında birkaç sayfa değinilen baştan savma yaklaşımlarla, hiçbir şeyin çözümlenemeyeceği ne kadar açıkça, anlamsız tiraj çılgınlıklarıyla, parasızlık yakınmalarıyla ve "bizi anlamıyorlar" homur-tularıyla hiçbir yere varılamayacağı da o kadar kesindir.

Balenin Kısa Bir Geçmişi

Günümüz dünyasında önemli bir kültürel etkinlik olarak kabul edilen balenin nereden çıktığı tam olarak bilinmemektedir. Ancak yapılan incelemelere göre, ilk bale kareografisinin 1582'de Fransa'da Baldasorino da Belgioso adındaki bir kemancının eseri olarak yayımlandığı söylenmektedir. Yapıtın konusu, Homeros'un Odesseia'sındaki façir kadın Circe'nin hikayesidir.

İngiltere'de masque eğlenceleri olarak görünen bale, sıralanacak olursa, İtalya'da ortaya çıkmış, Fransa'da gelişmiş ve masque'lere kaynak olmuştur. Masque'ler de Fransız opera-balelerini etkilemiş, giderek modern, klasik balenin temelini oluşturmuşlardır.

XIII. Loise döneminde genellikle bir komedi görüntüsünü alan bale gerçek niteliğini XIV. ve XV. Loise döneminde kazandı. O yıllarda danstan müzikten ve şarkıdan oluşan bale, bir anlamda opera olmakta devam etse de, XIV. Loise'nin 1672'de kraliyet müzik akademisine ek olarak kurduğu dans okuluyla ilk kez eğitime yönelik bir yapıya büründü. 1708 yılında ise Cornelle'nin Horace piyesi, senfoni eşliğinde söz'e yer verilmeden oynanırken bale sanatının ilk muştuları veriliyordu. Fransız Devriminden sonra sahne giysilerinde de çağımıza dönük önemli değişiklikler oldu. Diğer yandan Jean Georges Noverre'nin geliştirdiği yenilikler, oyunlara yansınca bale estetik bir görüntü kazandı. Bu yenilikler bütünü daha da yoğunlaşarak uzun yıllar sürdü. 1812'de ise Carlo Blassis'in bir çok ilkeyi kapsayan kitabı, dünyada sanatsal bir etkinlik kazanmaya başlayan balenin ilk kuramsal çalışmasını içeriyordu.

19. yüzyıl başlarına doğru eğlenti aracı olmaktan kurtulan bale, 1832 yılında Marie Toglioni'nin La Sylphide bailesindeki gerek giysi

gerek kareografi bakımından eskiye hiç benzemeyen oyunuyla etki-leyici bir içerik kazanarak estetiğin en duyarlı boyutlarına ulaşyordu. Ancak bu romantik başarının ardından bale Avrupa'da bir cambazlık gösterisine dönüştü. Bu nedenle 19. yüzyıl ortalarına doğru balenin merkezi Fransa'dan Rusya'ya kaydı. 20. yüzyıl başlarında ise Sovyet dansçıları dünya çapında bir yer elde ettiler.

Daha sonra klasik balenin gelişmesi gerektiğini savunan ve bu konuda çalışmalar yapan Isadora Duncan ve onun düşüncelerini geliştiren Michel Fokine, balenin gelişimine ve yapısına önemli katkılarda bulundular. Yine bu anlamda Sergi Dichilev ve topluluğu, dünya çapında başarılar elde ettiler. Baleyi diğer sanatlarla birleştirerek birçok ünlü sanatçıyı çevresinde toplayan Dichilev, modern bale devrini açtı.

İkinci Dünya Savaşından sonra ise bale daha da yaygınlık kazandı; ancak bu gelişim SSCB, İngiltere, ABD, Fransa ve Danimarka olmak üzere beş önemli merkezde yoğunlaştı.

SSCB'de Bale

Ekim Devriminden sonra Sovyetler Birliği'nde değişik ve yeni bir öz kazanan bale, sistemli bir gelişme göstermeye başladı. Savaş sırasında büyük ölçüde yıkıma uğrayan Kirov tiyatrosu yeniden onarılıp 1944'te halka açıldı. Bolşoy topluluğu Prokofiev'in müziğini yaptığı Zakhorava'nın Kül kedisi balesini, yine Prokofiev'in son yapıtı Taştan Çiçek masalını Lavroski'nin kareografisiyle 1954 yılında Moskova'da sergiledi. Bolşoy bale topluluğu çıktığı turnelerde sergilediği oyunlarla da büyük bir başarı sağladı. Bu arada bale oyun sayısı olarak da giderek zenginleşti.

Bale geleneklerine sınıksız bağlı kalan Sovyet balesi Vagonova'nın "klasik balenin temel ilkeleri" adlı kitabında gösterdiği ilkeleri benimseyen bir gelişim gösterdi. Bu gelişim sonucunda da bale, SSCB'de geniş halk yığınlarının özümsemiştiği bir sanat haline geldi.

İngiltere

Balenin İngiltere'deki etkinliği, sonradan biri küçük diğeri büyük olmak üzere iki topluluğa ayrılacak olan Sedler's Wells balesinde yoğunlaşıyordu. Okulun kısa süren çalışmaları sonucunda Convent Garden opera evi 1946'da "Uyuyan güzel" balesiyle açıldı. Bu başlangıç Frederic Asthon'un çeşitli çalışmalarıyla sürdürüldü. 1956'da ise İngiltere kraliçesi iki topluluk halinde çalışan Sedler's Wells balesinin adını kraliyet balesi olarak değiştirdi.

Kraliyet bale okulu ve bu okulun dışında çalışmalar yapan Western Theatre Ballet, London Ballet gibi topluluklar İngiliz balesinin günümüze dek uzanan yapısının temeli oluşturmuşlardır.

ABD

İkinci dünya savaşından sonra bale sanatının değişik bir gelişim gösterdiği ülkelerden biri olan Amerika'da göze çarpan ilk hareket George Balanchine ve Lincolnd Kristein tarafından Ballet Society'nin kurulmasıdır. Daha sonra New York City adını alan bu topluluk, klasik temellere dayanarak oluşturduğu dans uslubuyla Balanchine'nin bir çok yapıtını sergiledi. Diğer yandan, değişik arayışlar içinde bulunan çeşitli bale toplulukları, Rus imparatorluk bale geleneğini sürdüren Rus öğretmenlerin etkisi altında çalışmışlarsa da bu etki arayışların gelişimi sonucunda giderek azalmıştır.

Fransa

Fransa'da bale çelişkili ve düzensiz bir gelişim gösterdi. Örneğin, savaştan sonra pek çok ünlü sanatçının Paris Operasından çekilmesi, Lifar'ın dönem dönem baleden uzaklaşması, Fransız balesini başı boş bırakarak olumsuz yönde etkiledi. Bu yıllarda Balanchine dört bale sahneye koydu. Balanchine'nin ardından Lifar, tekrar opera dönerek Michel Descambey ve koreografları Bourmister ile birlikte bir çok yapıtını sergiledi. Aynı yıllarda Ronald Petit genç dansçılardan bir topluluk kurarak Fransız balesine yepyeni bir soluk getirdi. Bütün bu etkinliklerin yanında Marquis de Guevas'nın tanınmış koreograflardan oluşan topluluğu yirmi yıla yakın bir süre sergilediği oyunlarla uluslararası bir başarı kazanarak Fransa'nın en önemli topluluklarından biri oldu.

Danimarka

Son yıllarda İngiltere ve Amerika'da verdiği temsillerle büyük başarı sağlayan Danimarka kraliyet balesinin sanat yönetmenliğini 1951 yılına kadar Harald Lander yapıyordu. Bu süre içinde birçok eski Bornonville baleleri canlandırıldı. Günümüzde ise geleneksel kültüre ağırlık tanıyan bir program izleyen Danimarka kraliyet balesi, uluslararası bir düzeye erişti.

Türkiye'de Bale

Bale Türkiye'de henüz çok yeni bir sanat dalıdır. Bununla birlikte geçen yüzyılda gerek yabancı topluluklarla operalar oynayan Naum Tiyatrosuna, gerek Güllü Agob'un Gedikpaşadaki tiyatrosuna ve İstanbul'un başka tiyatrolarına zaman zaman dışardan bale toplu-

lukları geldiği bilinmektedir. Ancak o dönemde her dans gösterisinin toplum tarafından "ayak oyunu" olarak adlandırıldığı da bir gerçektir.

Cumhuriyet Türkiye'sinde ise, 1948 yılına kadar, Konservatuar'ın kurulmasına karşın buna ek bir bale okulu açılmamıştır.

Konservatuar'ın kurulmasında büyük katkılar olan Hindemith ve Carl Ebert'in sonuçsuz kalan çabaları ardından, 1947 yılında İngiliz kraliyet balesinin yöneticisi Dame Ninette de Valois, çağrılı olarak yurdumuza gelmiş ve Türk balesinin bir eğitime yönelik ilk somut atılımlarını gerçekleştirmiştir. Hemen sonra bu atılımlar meyvasını vermiş ve 1948 yılında ilk Türk bale okulu İstanbul'da kurulmuştur.

Yeni kurulan okul iki yıl İstanbul'da çalıştıktan sonra 1950 yılında Ankara'ya taşınarak Devlet Konservatuar'ına bağlandı. Dokuz yıl içinde İngiliz kraliyet balesinin dans programını kendilerine örnek alan değişik bale öğretmenleriyle sürdürülen eğitim, 1957 yılında ilk mezunlarını verdi. Ayla Dayıgil, Yüksel Çapanoğlu ve Hüsnü Sunal'dan oluşan mezunlar grubu bale öğrenimlerini başka yerlerde yapmış olan diğer dansçılarla da birleşerek devlet tiyatrosu bale bölümünün ilk topluluğunu oluşturdular. Önceleri opera balelerine çıkan topluluk, ilk temsilini Manuel de Falla'nın "El Amor Brujo" (büyüleyen aşk) balesiyle gerçekleştirdi. Daha sonra üç perdelik "Coppelia" balesinin tümü ve aynı yıl Türkiye'ye gelen Todd Bolender'in "Dünyanın kuruluşu" ve "Still Point" adlı iki balesi sahneye konuldu.

Kuruluşundan bu yana birçok baleyi başarıyla sergileyen Devlet Balesi yetişen genç dansçıların da katılımıyla bu gün olumlu bir düzeye erişmiştir.

Kısaca incelediğimiz tarihçesinin ardından Devlet Balemizin geldiği bu noktada önemli katkıları olan Meriç Sümen'le balemizin genel durumu üzerine yaptığımız bir söyleşi aktaralım.

MERİÇ SÜMEN'LE BİR SÖYLEŞİ

Sayın Meriç Sümen, dilerseniz, söyleşimize sizi tanımakla başlayalım. Bize kısaca sanat yaşamınızı anlatır mısınız?

1950-51 yıllarında Ankara Devlet Konservatuarının bale bölümüne girdim ve 1961 yılında mezun oldum. Bugüne dek tekniğimi ve bilgimi geliştirmek amacıyla çeşitli ülkelerde birçok ünlü öğretmenle

çalıştım. Yine bu süre içinde yurt dışında bir çok temsilde oynadım. Ve halen devlet balesinde çalışmalarımı sürdürmekteyim.

Devlet balemizin birinci yıl temsilieri bildiğim kadariyla çok başarılı olmuş. Sanıyorum siz bu başarılarla ikinci yıl temsillerinde dahil oldunuz. Biraz o günlerden söz eder misiniz?

Evet ikinci yıl "Uyuyan güzel"le devreye ben girdim. Sahneye çıktığımda 22 yaşındaydım ve oynadığım rol çok sorumluluk isteyen bir rol'dü.

Gerçekten bu yaşta üç perdelik bir oyunu başarıyla oynamak güç bir iş. Ancak yaşımın gençliğinden olsa gerek, o zaman pek korkmamıştım; ama eserin ortasında ölüyorum diye bağırdığımı da anımsıyorum.

Bir de seyircinin tepkisi önemliydi. Çünkü ilk izlenim ne alırsa onu götürürsünüz. Ben o zaman o izlenimi iyi almak isteğiyle başladım, şimdi yıkmamak isteğiyle sürdürüyorum.

Yanılmıyorsam bütün bunların yanında birtakım teknik güçlükler de söz konusuydu.

Elbette. O günlerde gerek kişisel olsun, gerek teknik konularda olsun ki bunlar birbirinden asla bağımsız değildir- bir çok güçlükle karşılaşmıştık. Ama bu sorunların büyük bir bölümü bugün de sürmekte. Tabii bunları söylemekle hiçbir gelişim olmadı demek istemiyorum, ancak önemli olan gelişimlerin bale sanatının geçirdiği aşamalara uygun bir nitelikte olup olmadığıdır.

Bir sahneyi düşünün, tiyatronun, operanın ve balenin paylaştığı bir sahneyi. Zaten en başta bale sahnesi başlı başına bir olay üzerinde tümsekler olmayacak, çukurlar olmayacak; kısacası düz bir zemine kurulacak. Eğer var olan yapıya bu gözle bakacak olursak aslında bizim bütün opera binamızı yenilememiz gerekir.

Sayın Sümen, gördüğümüz kadariyla bale ülkemizde pek fazla yaygınlık kazanmış bir sanat dalı değil. Elbette bunun bir çok nedeni olmalı. Ancak ben bu nedenlerin değil de, bu eksikliği aşmak için neler yapılabilir, sorusu üzerinde durmak istiyorum. Ne dersiniz?

Ben balenin yaygınlaşabilmesi için öncelikle iyi bir planlamanın yapılması gerektiğine inanıyorum. Yani, yeni okulların nerelere açılacağından, kişilerin eğitiminden bir oyunun sahnelenmesine kadar ülke çapında bir planlama.

Bale çok güç, çok estetik bir sanat dalıdır. Her yerde oynanamaz. Mutlak bir okulu, mutlak bir çalışma ve sergileme binası olmalıdır. Bildiğiniz gibi ilk dansçılarımız Ankara bailesinden mezun oldular, ve bugün de İstanbul'da oluşmuş bir topluluğumuz var. Elbette ki, bu gelişimin giderek diğer kentlerimize de yansması düşünülmelidir. Biz şimdi kalabalık bir topluluk olduk. Bundan sonra açılacak yeni merkezlerde yaygınlaşabiliriz. Ancak bu yaygınlaşma beraberinde büyük ölçüde parasal sorunlar da getirecektir.

Siz yurt dışında çeşitli ülkelerde temsiller verdiğiniz gibi, yanlış anımsamıyorsam, yurdumuzda gerçekleştirilen bir turneye de katılmışınız. Bu turne nasıl karşılandı, anlatır mısınız?

Evet, okuldan mezun olduktan sonra Unesco'nun düzenlediği bir turneye katılmıştım. Urfa'da, Gaziantep'te ve daha bir çok kentimizde sinemalarda dans ettik. Halk bizi çekirdek cıtlayıp gazoz içerek izliyordu. Ama çok temiz ve içten alkışlarla kapatmıştık perdelerimizi.

İlginçtir, Konya'da kalabalık bir izleyici kitlesiyle çok iyi karşılanmıştık. Oyunu ilgiyle izlemişlerdi. Benim kişisel düşüncem, bunun bir rastlantı olmadığıdır. Şöyle ki, Konya'da Mevlana törenlerinin büyük bir etkinliği vardır. Halk törenlerdeki dansları, figürleri bütünüyle özümsemiş, en azından bir biçim olarak kabullenmiştir. Bu anlamda Konya halkı bizle çok yakın bir ilişki kurabilmiştir.

Peki, böyle bir ilişkiden yola çıkarak, balemizin folklorümüzden ve kendi yaşam biçimlerimizden esinlenilerek, bazı yaklaşımlara ya da özümsemelere yönelmesi, yaygınlaşmak ve özgünleşmek açısından yararlı olamaz mı?

Çok güzel. Ben bu yaklaşımın iki açıdan yararlı olabileceğine inanıyorum. Bugüne kadar bir çok ülkede dans ettim. Ancak yapılan eleştiriler belirli bir yerden öte gitmedi, gidemezdi. Çünkü bu oyunlar dünya çapındaki topluluklar tarafından günümüze dek bir çok kez başarıyla sergilenmiştir. Bu anlamda bizim kendimize has bir yapıt oluşturup, onu sergilememiz elbette ki daha geçerli olacaktır. Diğer yandan bu durumun bir de kendi ülkemizdeki etkisi söz konusu. Yabancıların bizi kendimize özgü oyunlarla görmek istemesi ne kadar doğalsa, bizim izleyicilerimizin de sergilediğimiz oyunlarda kendi yaşamlarını, ilişkilerini aramaları o kadar doğaldır.

Ancak hemen belirtmeliyim ki, bir topluluğun kendi yapıtlarını sergileyebilmesi için, öncelikle bilinen klasikleri çok iyi oynaması

gerekmektedir. Artık bundan sonra topluluk evrensel bir boyut kazanıp, işte bu da benim kadınının, benim erkeğimin, kısacası benim insanımın duyuş biçimidir diyebilir.

Bir de bale sanatının ülkemizde çok yeni olması sorunu var. Bu neden izlerlerin genel olarak eğitilmesi gerekiyor. Eğer sizce de böyle bir gereklilik varsa bu koşullarda nasıl gerçekleştirilebilir?

Bale çok estetik, çok güzel bir sanattır. Ancak baleye bir kez bakmak yeterli değildir. Eseri öğrendikçe, değişik boyutlardan birkaç kez izledikçe baleyi seversiniz. Yalnızca bakmak bir etkileşim yaratmaz, bakmaktan öte birtakım ilişkileri görmek, yaşamak gerekir. Zaten bütün sanat dalları için geçerli değil midir bu kural. Bir resmi düşünün, ona yalnızca bakmak ne verebilir insana? İçine girmek gerekir, onu yaşamak gerekir. Klasik müziği gürültü olarak niteleyen insanlar var. Üstün bir romanı yarıda bırakıp atarlara rastlıyoruz. Bence sözünü ettiğim bu ilişki çok önemli.

Elbette ki, böyle bir yapıya ulaşabilmek için genel bir eğitime gerek var. Ve kuşkusuz, bu eğitimde de en büyük işlevi devlet yüklenmelidir. Bunun yanında kitle iletişim araçlarından yararlanılabilir, ki son zamanlarda televizyonda gördüğümüz mini bale buna bir örnek olabilir. Yine aynı yöntemle ufak dersler verilebilir. Bir de kültürel yayınlarımız sanıyorum bir şeyler yapabilir.

Balenin çok güç bir sanat dalı olduğunu söyledik. Ancak çevremizde bale eğitimini verdiklerini söyleyen bazı bale stüdyoları var. Bu anlamda, sözünü ettiğim okulların, bale sanatımızın gelişiminde bir etkisi olabilir mi?

Kanımca bir bale okulu açmak güç bir iş; hele küçük çocukları eğitmek uzun bir çalışmayı gerektiriyor. Bu nedenle çok büyük bir bilgiye sahip olmak gerekir. Gelişmiş ülkelerde, bale öğretmeni yetiştiren okullar vardır.

Sözünü ettiğiniz okullara gelince, ben bu okulların Milli Eğitim'e danışılarak açıldığını öğrendim. Ancak, bu okulları açmak isteyenler yetkili kişilerin gözetiminde yapılması gereken bir sınava sokulmadıkları için, bir çok yanlış ve eksiği de beraberinde getiriyor. Aslında bu okullar baleyi iyi bilen öğretmenler tarafından açılır da belirli bir programa ve plana göre eğitim yaparsa elbetteki yararlı olurlar. Ama bunun dışında yapılan bir eğitim, giderek farklı yapılara bürüneceğinden kuşkusuz zararlı olur.

"Devrimci olmak, sosyalizmin bir yandaşı ya da genel olarak komünist olmak yetmez. Önemli olan, tek tek her an, zincirin tümünü elinde tutup, öteki halkaya sağlam bir biçimde geçebilmek için hangi halkanın özellikle önem taşıdığını bulup çıkartmak ve tüm güçle o halkayı kavrayabilmektir."

V. I. Lenin, Toplu Eserler, cilt : 27 Sayfa : 274

